

SafeBorders

Wzmacnianie potencjału ponad granicami

Podręcznik dotyczący wyzwań i dobrych praktyk w zwalczaniu handlu dziećmi

Wzmacnianie potencjału ponad granicami

Podręcznik dotyczący wyzwań i dobrych praktyk w zwalczaniu handlu dziećmi

Niniejszy podręcznik przedstawia usystematyzowany przegląd porównawczy kluczowych wyzwań i dobrych praktyk dotyczących zwalczania handlu dziećmi w krajach partnerskich. Stanowi syntezę ustaleń wynikających z mapowania i analizy kontekstowej, przeglądu ram prawnych i instytucjonalnych oraz szeroko zakrojonych konsultacji z interesariuszami. Obejmuje analizę wzorców i szlaków handlu ludźmi, podatności ofiar na wykorzystanie, modeli organizacyjnych oraz krajowych ram działania w ośmiu państwach członkowskich UE. Struktura publikacji opiera się na modelu 4P obejmującym zagadnienia związane z zapobieganiem (*prevention*), identyfikacją ofiar (*identification*), ochroną ofiar (*protection*), ściganiem sprawców (*prosecution*) i budowaniem partnerstw (*partnership-building*). Wskazuje najczęściej występujące luki, obiecujące praktyki i praktyczne narzędzia oraz przedstawia oparte na dowodach rekomendacje służące wzmacnianiu kompetencji wymiaru sprawiedliwości, skuteczności działań pracowników pierwszego kontaktu i współpracy transgranicznej. Podręcznik opracowano w ramach projektu SafeBorders finansowanego przez Unię Europejską. Stanowi on strategiczne ramy odniesienia wspierające skoordynowane, wielopodmiotowe działania na rzecz przeciwdziałania handlowi dziećmi.**Autor:** Delyana Doseva

Współautorzy: Bozhidara Tsvetilova, Anniina Jokinen, Anna-Greta Pekkarinen, Sofie Relander, Jenna Kenttälä, Angeliki Serafeim, Irene Molioti, Eva Gashi, dr Maria Papathanasiou, MarthaMaria Karioti, Luciano Cortese, Marilena Ioannidou, Safae Sekkat, Marta Karol, Vânia Sampaio, Pedro Liberado, Friederike Savatier, Sofia Almeida, Marco Carvalho, Gina- Maria Stoian, Corina Panaite, Marian Bojoaga, Alexandra Mituca

Recenzent: Dimitar Markov

Niniejsza publikacja jest udostępniana na licencji *Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe* (CC BY-NC-ND 4.0).

Co-funded by the European Union

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską. Wyrażone poglądy i opinie są wyłącznie poglądami autorów i mogą nie odzwierciedlać stanowiska Unii Europejskiej lub Komisji Europejskiej (instytucji udzielającej dotacji). Unia Europejska i instytucja udzielająca dotacji nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

ISBN: 978-954-477-560-5

Zdjęcie na okładce: Vecteezy

Wydawca: Center for the Study of Democracy, 2026

Spis treści

Wykaz skrótów **5**

CZĘŚĆ I – CEL, ZAKRES I METODOLOGIA **6**

Wprowadzenie 6

Nota metodologiczna 7

CZĘŚĆ II – RAMY TEMATYCZNE **9**

Rozumienie handlu dziećmi w Europie 9

1. Typologie i wzorce handlu ludźmi 9
2. Szlaki handlu dziećmi i mobilność 17
3. Sprawcy i modele organizacyjne 18
4. Profile ofiar i czynniki podatności 19
5. Ujęcie porównawcze: Grecja, Włochy i Portugalia jako przykłady krajów, w których handel dziećmi pozostaje silnie powiązany z migracją 22

Ramy prawne i instytucjonalne: wspólne elementy 24

1. Belgia 24
2. Bułgaria 25
3. Finlandia 27
4. Grecja 29
5. Włochy 30
6. Polska 31
7. Portugalia 33
8. Rumunia 34

CZĘŚĆ III – MODUŁY PRAKTYCZNE **36**

Model 4P – cztery filary działań na rzecz przeciwdziałania handlowi ludźmi 36

Zasady identyfikacji uwzględniającej potrzeby dziecka 38

Moduł 1 – Zapobieganie 40

1. Kluczowe ramy prawne 40
2. Luki i obiecujące praktyki 44
3. Zalecenia 46
4. Narzędzia praktyczne 47

Moduł 2 – Identyfikacja ofiar 49

1. Kluczowe ramy prawne 49
2. Luki i obiecujące praktyki 52
3. Zalecenia 56
4. Narzędzia praktyczne 57

Moduł 3 – Ochrona ofiar 58

1. Kluczowe ramy prawne 58
2. Luki i obiecujące praktyki 60

3. Zalecenia 63
4. Narzędzia praktyczne 65
Moduł 4 – Ściganie sprawców 66
1. Kluczowe ramy prawne 66
2. Luki i obiecujące praktyki 68
3. Zalecenia 71
4. Narzędzia praktyczne 73
Moduł 5 – Budowanie partnerstw 74
1. Kluczowe ramy prawne 74
2. Luki i obiecujące praktyki 78
3. Zalecenia 81
4. Narzędzia praktyczne 82
ZAŁĄCZNIK I: BIBLIOGRAFIA KRAJOWA 83

Wykaz skrótów

CBSS	Rada Państw Morza Bałtyckiego
CEPOL	Agencja Unii Europejskiej ds. Szkolenia w Dziedzinie Ścigania
CIG	Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci (Portugalia)
e-CODEX	System elektronicznej wymiany informacji z dziedziny e-sprawiedliwości
ECRIS	Europejski system przekazywania informacji z rejestrów karnych
EUAA	Agencja Unii Europejskiej ds. Azylu
EASO	Europejski Urząd Wsparcia w Dziedzinie Azylu
ELA	Europejski Urząd ds. Pracy
EMPACT	Europejska Multidyscyplinarna Platforma Przeciwko Zagrożeniom Przestępczością
UE	Unia Europejska
Eurojust	Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Wymiarów Sprawiedliwości w Sprawach Karnych
Europol	Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania
FRA	Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej
Frontex	Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej
HEUNI	Europejski Instytut ds. Zapobiegania i Kontroli Przestępczości, działający przy Organizacji Narodów Zjednoczonych
IOM	Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji
ILO	Międzynarodowa Organizacja Pracy
JIT	Wspólne zespoły dochodzeniowo-śledcze
Interpol	Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnej
NGO	Organizacja pozarządowa
OBWE	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
OTSH	Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi (Portugalia)
SIS	System Informacyjny Schengen
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
UNODC	Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości
UNICEF	Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci

CZĘŚĆ I – CEL, ZAKRES I METODOLOGIA

Wprowadzenie

Niniejszy podręcznik został opracowany w ramach projektu „**Strengthening Judicial Expertise and Frontline Support to Combat Child Trafficking (SafeBorders)**”.

Projekt SafeBorders ma na celu przeciwdziałanie handlowi dziećmi poprzez wzmacnianie potencjału organów wymiaru sprawiedliwości i pracowników pierwszego kontaktu. Koncentruje się na identyfikowaniu wzorców ryzyka i czynników podatności oraz mapowaniu podmiotów zajmujących się ochroną ofiar i ich wsparciem w procesie reintegracji społecznej, a także na analizie ram prawnych i proceduralnych oraz wzmacnianiu współpracy transnarodowej służącej wykrywaniu siatek przestępczych. Inicjatywa obejmuje specjalistyczne szkolenia dla prokuratorów i pracowników pierwszego kontaktu, a także opracowanie opartego na sztucznej inteligencji narzędzia do identyfikacji transgranicznych wzorców handlu ludźmi. Projekt zakończy się kampanią informacyjną wspierającą wczesną identyfikację i interwencję.

Projekt jest realizowany przez konsorcjum partnerów z ośmiu państw członkowskich UE: Centre for European Constitutional Law (CECL, Grecja) – koordynatora projektu, Ministerstwo Migracji i Azylu Republiki Greckiej (MoMA, Grecja), Cesie Ente del Terzo Settore (CESIE, Włochy), Center for the Study of Democracy (CSD, Bułgaria), Missing Children Europe (MCE, Belgia), Asociația Pentru Dezvoltarea Practicilor Alternative de Reintegrare și Educație (ADPARE, Rumunia), Fundację Vela Organizacja Humanitarna na rzecz Ochrony i Edukacji (VELA, Polska), Qualify Just – IT Solutions and Consulting SA (IPS – Innovative Prison Systems, Portugalia), Europejski Instytut ds. Zapobiegania i Kontroli Przestępczości działający przy Organizacji Narodów Zjednoczonych (HEUNI, Finlandia) oraz Associação Saúde em Português (SAÚDE, Portugalia).

Niniejszy podręcznik jest przeznaczony dla szerokiego grona specjalistów, którzy w swojej codziennej pracy stykają się z problematyką handlu dziećmi – prokuratorów i sędziów, funkcjonariuszy organów ścigania, pracowników socjalnych, specjalistów w zakresie ochrony dzieci oraz innych podmiotów pierwszego kontaktu. Jego celem jest przede wszystkim dostarczenie praktycznych wskazówek. Publikacja zawiera usystematyzowane wytyczne oparte na dowodach dotyczące kluczowych filarów przeciwdziałania handlowi ludźmi: zapobiegania, wczesnej identyfikacji, ochrony i wsparcia ofiar, skutecznego ścigania sprawców oraz efektywnego budowania partnerstw.

Podstawowym założeniem podręcznika jest uporządkowanie zagadnień w obszarze, który w praktyce często postrzegany jest jako złożony i rozproszony. Publikacja przedstawia odpowiednie międzynarodowe i unijne ramy prawne i instytucjonalne, zestawiając je z konkretnymi ustaleniami pochodzącymi z ośmiu państw członkowskich UE (Belgii, Bułgarii, Finlandii, Grecji, Włoch, Polski, Portugalii i Rumunii). Perspektywy krajowe (wypracowane na podstawie mapowania, wywiadów z praktykami oraz ocen praktycznych rozwiązań) pozwalają lepiej zrozumieć funkcjonowanie poszczególnych systemów w praktyce, zidentyfikować ich słabe strony oraz wskazać obszary, w których współpraca przynosi wymierne rezultaty.

Z operacyjnego punktu widzenia podręcznik obejmuje narzędzia wykorzystywane obecnie w różnych krajach i sektorach, porządkuje je tematycznie oraz przedstawia w przejrzystej i przystępnej formie. Takie podejście pomaga ograniczyć powielanie działań, ułatwia identyfikację

istniejących luk oraz wspiera praktyków w doborze narzędzi najlepiej odpowiadających poszczególnym etapom prowadzonej sprawy. W efekcie sprzyja ono bardziej spójnym i działaniom skoncentrowanym na potrzebach dziecka.

Nota metodologiczna

Niniejszy podręcznik opiera się na wielowarstwowej metodologii łączącej mapowanie, badania jakościowe i analizę porównawczą w ośmiu państwach członkowskich UE: Belgii, Bułgarii, Finlandii, Grecji, Włoszech, Polsce, Portugalii i Rumunii. Celem badań jest zrozumienie, w jaki sposób problem handlu dziećmi jest rozwiązywany w praktyce, jakie są główne luki systemowe i które podejścia wydają się najbardziej obiecujące.

Na poziomie krajowym badania zostały przeprowadzone w dwóch etapach i zakończyły się opracowaniem ośmiu raportów krajowych. Pierwszy etap obejmował analizę dokumentów obejmującą okres od 2018 do 2025 roku. Analiza ta polegała na zbadaniu struktury instytucjonalnej w każdym z krajów, identyfikacji kluczowych podmiotów zaangażowanych w działania przeciwko handlowi ludźmi oraz przeglądzie ram prawnych i proceduralnych regulujących zapobieganie, identyfikację ofiar, ochronę ofiar, ściganie sprawców i budowanie partnerstw. Równolegle analizie poddano szersze czynniki społeczno-ekonomiczne wpływające na podatność dzieci na handel ludźmi.

W drugim etapie badania zebrano dane jakościowe. Dyskusje obejmujące 28 grup fokusowych z udziałem specjalistów reprezentujących różne obszary i doświadczenie operacyjne pozwoliły skonfrontować zmapowane ramy z praktyką, ujawniając wyzwania praktyczne, luki w koordynacji, ograniczenia istniejących narzędzi oraz realia prowadzenia spraw transgranicznych. Przeprowadzono łącznie 112 wywiadów indywidualnych z wybranymi ekspertami, co umożliwiło bardziej pogłębioną i swobodną analizę wrażliwych zagadnień oraz identyfikację obszarów wymagających poprawy.

Na podstawie tego zasobu dowodów przeprowadzono analizę porównawczą w celu identyfikacji wspólnych wyzwań i obiecujących praktyk w ośmiu krajach partnerskich. Informacje dotyczące poszczególnych krajów zawarte w niniejszym podręczniku pochodzą w całości z raportów krajowych, które są publicznie dostępne i zostały przywołane w Załączniku I („Bibliografia krajowa").

W części II („Ramy tematyczne") przedstawiono przegląd trendów w zakresie handlu dziećmi w ośmiu krajach partnerskich w ciągu ostatnich ośmiu lat (2018–2025). W oparciu o raporty krajowe zidentyfikowano najczęstsze formy handlu dziećmi, sposoby, w jakie organizowane jest wykorzystywanie, oraz główne czynniki podatności i uwarunkowania społeczno-ekonomiczne narażające dzieci na ryzyko. Wskazano również wzorce charakterystyczne dla poszczególnych krajów, pokazując, w jaki sposób konteksty krajowe kształtują poziom zagrożeń.

Ponadto dokonano przeglądu ram prawnych i instytucjonalnych służących zwalczaniu handlu ludźmi w każdym z krajów. Zanalizowano strukturę systemów krajowych, zidentyfikowano kluczowe podmioty instytucjonalne zaangażowane w działania oraz określono ich odpowiednie role i zakresy odpowiedzialności w systemie przeciwdziałania handlowi ludźmi.

W celu zwiększenia przejrzystości i użyteczności analizy dla praktyków w podręczniku przyjęto podejście tematyczne. Omówiono w nim wyniki raportów krajowych w kluczowych obszarach działań przeciwko handlowi ludźmi (zapobieganie, identyfikacja ofiar, ochrona ofiar, ściganie sprawców i budowanie partnerstw). Ponadto opracowano rekomendacje mające na celu usunięcie

zidentyfikowanych luk, wzmocnienie istniejących praktyk i wsparcie bardziej spójnych działań uwzględniających potrzeby dziecka w zakresie zapobiegania, identyfikacji ofiar, ochrony ofiar, ścigania sprawców i budowania partnerstw.

W podręczniku dokonano również przeglądu narzędzi praktycznych, które stosowane są już w ośmiu krajach partnerskich, porządkując je według funkcji i etapu interwencji. Zestawienie tych narzędzi w jednym, przystępnym formacie pozwala ograniczyć fragmentaryzację, wspiera podejmowanie świadomych decyzji i ułatwia praktykom identyfikację właściwego narzędzia na odpowiednim etapie sprawy.

W załączniku do niniejszego podręcznika zamieszczono bibliografię krajową. Oprócz raportów krajowych obejmuje ona wszystkie źródła cytowane przez partnerów, pogrupowane według typów dokumentów. Choć wiele z nich dostępnych jest wyłącznie w językach narodowych, ich uporządkowana prezentacja umożliwi pogłębione zapoznanie się – w razie potrzeby – z kontekstem poszczególnych krajów. Łącznie elementy te pozwalają na przełożenie złożonego materiału dowodowego na jasne i praktyczne wytyczne wspierające pracowników pierwszego kontaktu w zapobieganiu handlowi ludźmi, identyfikacji i ochronie dzieci będących ofiarami, a także wzmacnianiu działań dochodzeniowych i postępowań karnych przy jednoczesnym zapewnieniu, że ochrona ofiar i dobro dziecka pozostają kluczowe na każdym etapie procesu.

CZĘŚĆ II – RAMY TEMATYCZNE

Rozumienie handlu dziećmi w Europie

Handel dziećmi w Europie nie jest zjawiskiem jednorodnym. Pomimo różnic w kontekstach społeczno-ekonomicznych i zdolnościach instytucjonalnych czynniki podatności, mechanizmy werbowania i praktyki przestępcze mają charakter ponadnarodowy. Różnice dotyczą natomiast pozycji poszczególnych krajów w szerszym systemie handlu ludźmi: niektóre pełnią przede wszystkim rolę krajów pochodzenia, inne krajów tranzytowych lub docelowych, a wiele z nich jednocześnie łączy wszystkie te funkcje. Istotne jest zbadanie, w jakim stopniu systemy krajowe są w stanie rozpoznawać te realia w praktyce oraz reagować w sposób umożliwiający wczesną identyfikację, ochronę i wsparcie dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

Jedno z kluczowych ustaleń o charakterze przekrojowym dotyczy istotnych niespójności w zakresie gromadzenia danych. W niektórych przypadkach dane nie są przechowywane w jednym, zintegrowanym systemie, lecz zbierane oddzielnie przez różne instytucje przy zastosowaniu odmiennych kategorii statystycznych i metod kodowania (np. **Belgia**). W niektórych krajach gromadzi się dane zarówno dotyczące ofiar domniemanych, jak i formalnie zidentyfikowanych (np. **Grecja**, **Portugalia**, **Włochy**), ale są również kraje, w których rejestrowane są wyłącznie ofiary formalnie zidentyfikowane (np. **Bułgaria**, **Finlandia**, **Polska**). W **Rumunii** dane obejmują dodatkowo ofiary materiałów przedstawiających wykorzystywanie seksualne dzieci, ujmowane w statystykach dotyczących handlu dziećmi. Ponadto państwa przedstawiają dane obejmujące różne okresy w ciągu ostatnich ośmiu lat, co ogranicza ich porównywalność.

Istotnym elementem interpretacji jest również fakt, że ustalenia dotyczące typologii handlu ludźmi, wzorców i profili ofiar wynikają także z badań terenowych. Ponieważ badania te obejmowały przedstawicieli różnych sektorów, odniesienia mogą dotyczyć różnych kategorii ofiar. Przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości (np. prokuratorzy, sędziowie) odnoszą się zazwyczaj do ofiar formalnie zidentyfikowanych, natomiast praktycy pierwszego kontaktu (np. pracownicy socjalni w schroniskach dla ofiar, funkcjonariusze policji) pracują często z ofiarami domniemanymi. Z tego względu w niniejszym podręczniku nie przytoczono szczegółowych danych liczbowych, a jedynie skoncentrowano się na ogólnych trendach obejmujących zarówno ofiary domniemane, jak i formalnie zidentyfikowane[1].

1. Typologie i wzorce handlu ludźmi

Formy wykorzystywania

W ramach zgromadzonych danych wyodrębniono cztery dominujące typologie: **wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej, wykorzystywanie do działalności przestępczej oraz zmuszanie do żebractwa**. Każda z nich przyjmuje odmienne formy w poszczególnych kontekstach krajowych, jednak ich podstawowe mechanizmy – marginalizacja ekonomiczna, nierówności strukturalne, dynamika migracyjna i rozwój technologii cyfrowych – pozostają w dużej mierze spójne.

[1] Wszystkie dostępne dane dotyczące poszczególnych krajów zawarte są w odpowiednich raportach krajowych.

Wykorzystywanie seksualne pozostaje najczęściej występującą i stale identyfikowaną formą handlu dziećmi w krajach partnerskich, choć stopień rozpoznania tego zjawiska i jakość zgromadzonych danych różnią się między państwami. **Rumunia** i **Bułgaria** wykazują najbardziej wyraźnie ukształtowane wzorce: w obu krajach dominującą grupę ofiar stanowią dorastające dziewczęta, wykorzystywane zarówno wewnątrz kraju, jak i w ramach transnarodowych, długotrwałych sieci powiązań. Werbunek opiera się w dużej mierze na manipulacji (manipulowaniu uczuciami ofiary, składaniu fałszywych obietnic lub stosowaniu tzw. metody „loverboy”[2]), która jest nadal powszechna w **Rumunii** oraz coraz częściej obserwowana w **Bułgarii** i we **Włoszech**.

Rumunia – przypadek transnarodowego wykorzystywania seksualnego (2025)

Sprawa dotyczyła seksualnego wykorzystywania jednej małoletniej oraz dwóch dorosłych kobiet, wszystkich będących obywatelkami Rumunii, w latach 2011–2020 na terytorium Rumunii, Niemiec i Włoch. Sprawca stosował metodę „loverboy”, wykorzystując trudną sytuację materialną ofiar oraz ich niski poziom wykształcenia, a kontrolę nad nimi utrzymywał za pomocą przemocy, gróźb, zadłużenia i ograniczania swobody przemieszczania się.

Ofiary były przemieszczane na terenie kraju oraz transportowane za granicę przez Węgry i Austrię. Zostały zidentyfikowane przez organy ścigania w toku szerszego postępowania dotyczącego działalności przestępczej i formalnie uznane za ofiary handlu ludźmi. Identyfikację ofiar utrudniał fakt, że oskarżony wykorzystywał działalność sutenerską do ukrywania handlu ludźmi oraz wykorzystywania małoletniej i dwóch pozostałych ofiar. Wszystkie ofiary zostały objęte wsparciem w ramach Krajowego Mechanizmu Referencyjnego i otrzymały pomoc psychospołeczną oraz socjalną, w tym – w przypadku małoletniej – wsparcie w ramach systemu ochrony dziecka.

W maju 2025 roku sprawca został uznany za winnego i skazany na karę ponad siedmiu lat pozbawienia wolności, z dodatkowymi ograniczeniami w zakresie praw obywatelskich, oraz zobowiązany do zapłaty każdej z ofiar kwoty 25 000 EUR tytułem zadośćuczynienia za krzywdę.

Sprawa ta pokazuje skuteczność mechanizmów kierowania ofiar do odpowiednich form pomocy i zapewniania im zadośćuczynienia, a jednocześnie uwidacznia trudności związane z identyfikacją przypadków handlu dziećmi, gdy wykorzystywanie jest ukrywane pod pozorem działalności sutenerskiej.

W **Grecji** skala wykorzystywania seksualnego – zarówno wśród dzieci będących obywatelami tego kraju, jak i dzieci z doświadczeniem migracji – jest stosunkowo niewielka, przy czym dominującymi formami są zmuszanie do żebractwa oraz wykorzystywanie do pracy przymusowej.

We **Włoszech** ryzyko koncentruje się wśród dzieci z doświadczeniem migracji pozostających bez opieki przybywających szlakami śródziemnomorskimi – w tym dzieci z regionu SWANA (Azji Południowo-Zachodniej i Afryki Północnej) oraz Afryki Subsaharyjskiej – które są narażone na wykorzystywanie seksualne podczas tranzytu lub po przybyciu do kraju. W **Belgii** wykorzystywanie seksualne pozostaje jedną z najczęściej identyfikowanych form handlu dziećmi, choć profil

[2] Choć partnerzy konsorcjum uznają, że termin „loverboy” jest nieprecyzyjny i nie stanowi właściwej terminologii, jest on nadal szeroko stosowany i uznawany przez organy wymiaru sprawiedliwości. Dla przejrzystości oraz zgodności z oficjalnymi źródłami termin ten został zatem zachowany w niniejszym raporcie.

małoletnich ofiar zmienia się z upływem czasu. O ile w latach 2018–2019 szczególnie widoczne były przypadki wykorzystywania seksualnego i wykorzystywania do pracy przymusowej małoletnich pochodzących z Nigerii i Wietnamu, o tyle nowsze tendencje wskazują na wzrost liczby przypadków dotyczących belgijskich dziewcząt (zarówno we Flandrii, jak i w Walonii) oraz afgańskich chłopców (głównie we Flandrii). W **Polsce** odnotowuje się utrzymujące się przypadki wykorzystywania seksualnego dzieci polskich i cudzoziemskich (w tym dzieci romskich), natomiast **Portugalia** – mimo identyfikowania mniejszej liczby przypadków wykorzystywania seksualnego – dokumentuje kilka takich przypadków, w tym związanych z handlem dziećmi na potrzeby adopcji.

Kolejnym zjawiskiem obserwowanym w kilku krajach jest **nasilenie wykorzystywania seksualnego w Internecie**. W **Rumunii** odnotowano znaczący wzrost liczby przypadków groomingu online oraz materiałów przedstawiających seksualne wykorzystywanie dzieci. Tendencję tę potwierdzają również dane z **Polski**, gdzie 26% nastolatków deklaruje doświadczenia związane z przemocą seksualną w Internecie, a szantaż internetowy jest coraz częściej wykorzystywany jako forma przymusu. **Bułgaria** wskazuje na rosnącą skalę werbowania za pośrednictwem mediów społecznościowych i szyfrowanych aplikacji. W **Belgii** znaczna część rynku usług seksualnych przeniosła się do Internetu, szczególnie po pandemii COVID-19. Można również dostrzec związek między groomingiem online a przypadkami zaginięć dzieci. W takich sytuacjach dziecko jest poddawane manipulacji lub nakłaniane przez sprawcę do opuszczenia domu, często pod wpływem błędnego przekonania, że nawiązuje relację opartą na zaufaniu lub romantyczną. W **Finlandii** obserwuje się wzrost liczby przypadków, w których dzieci stają się ofiarami wykorzystywania seksualnego wskutek psychologicznej kontroli i manipulacji prowadzonej za pośrednictwem Internetu. We wszystkich krajach pandemia COVID-19 przyspieszyła ten proces, ponieważ ograniczenia w przemieszczaniu się skłoniły sprawców do przeniesienia swojej działalności do przestrzeni cyfrowej.

Wykorzystywanie do pracy przymusowej występuje we wszystkich ośmiu krajach, choć jego skala i widoczność są zróżnicowane.

W **Polsce** obserwuje się systematyczny wzrost liczby przypadków handlu ludźmi do pracy przymusowej, przy czym dzieci są wykorzystywane m.in. w rolnictwie, budownictwie, pracach domowych oraz do wykonywania drobnych prac przymusowych. Szczególnie narażone są dzieci z doświadczeniem migracji pochodzące z Ameryki Łacińskiej, Ukrainy, Białorusi, Rumunii, Wietnamu i Filipin. **Portugalia** również wskazuje wykorzystywanie do pracy przymusowej jako jedną z głównych form wykorzystywania, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci cudzoziemskich pochodzących z Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji Południowej, które przybywają do kraju na podstawie fałszywych dokumentów lub za pośrednictwem nieregularnych kanałów migracyjnych. We **Włoszech** odnotowuje się przypadki wykorzystywania dzieci z doświadczeniem migracji w rolnictwie, sektorze hotelarsko-gastronomicznym oraz gospodarce nieformalnej, często przy udziale zorganizowanych sieci przestępczych.

W **Finlandii** i **Belgii** liczba udokumentowanych przypadków wykorzystywania dzieci do pracy przymusowej jest mniejsza. W **Finlandii** niektóre dzieci są narażone na ryzyko przymusowej pracy w gospodarstwie domowym lub wykorzystywania w rodzinnej działalności gospodarczej. Ponadto młodzi uchodźcy i osoby ubiegające się o azyl poszukujący pracy mogą stawać się celem nieuczciwych pracodawców. W **Belgii** niewielka liczba odnotowanych przypadków może wynikać raczej z trudności w ich wykrywaniu lub zmian w sposobie identyfikacji niż z rzeczywistej skali zjawiska. Dzieci są wykorzystywane m.in. w pracach domowych, branży kosmetycznej, usługach sprzątania oraz sektorze hotelarsko-gastronomicznym. Niekiedy pracują bez formalnego zatrudnienia w celu pokrycia kosztów pobytu lub spłaty zadłużenia. Inspektorzy pracy wskazują, że

sprawcy coraz częściej dostosowują swoje metody działania w sposób utrudniający wykrywanie, co sprawia, że identyfikacja takich przypadków staje się coraz bardziej skomplikowana.

Bułgaria i **Rumunia** odnotowują rosnącą liczbę przypadków wykorzystywania do pracy przymusowej. W **Rumunii** wskazuje się na przypadki dzieci pracujących w gospodarstwach pasterskich, natomiast **Bułgaria** zwraca uwagę na szczególną podatność nastoletnich chłopców na przymuszanie do pracy w warunkach wyzysku w sektorach takich jak rolnictwo, budownictwo czy nisko opłacane prace w przemyśle.

W **Grecji** w 2024 roku odnotowano wzrost liczby przypadków wykorzystywania dzieci do pracy przymusowej, choć – podobnie jak w poprzednich latach – najczęściej zgłaszaną formą pozostaje zmuszanie do żebractwa.

Z raportów wynika, że **wykorzystywanie do pracy przymusowej pozostaje zjawiskiem niedostatecznie identyfikowanym**, zwłaszcza w państwach, w których brakuje wystandaryzowanych procedur identyfikacji (**Portugalia**, **Polska**), formalna identyfikacja ofiar opiera się w dużej mierze na działaniach organów ścigania (**Portugalia**) lub dostęp do obszarów wiejskich jest ograniczony (**Bułgaria**, **Rumunia**).

Polska – przypadek zmuszania do żebractwa (2024)

Dwoje dzieci w wieku 12 i 14 lat było wykorzystywanych przez ojca do żebractwa na terenie Tarnowa w okresie od kwietnia do listopada 2023 roku. Wykorzystywanie opierało się na nadużyciu władzy rodzicielskiej, a uzyskane przez dzieci pieniądze były odbierane i przeznaczane na zakup alkoholu.

Interwencja organów wymiaru sprawiedliwości doprowadziła do odebrania dzieci ojcu oraz wszczęcia postępowania karnego. Prokuratura postawiła ojcu zarzut handlu ludźmi na podstawie przepisów prawa polskiego, uznając zmuszanie do żebractwa za formę handlu ludźmi, mimo braku przemieszczenia ofiar przez granice państwowe. W listopadzie 2024 roku Sąd Rejonowy w Tarnowie uznał oskarżonego za winnego i skazał go na karę nieznacznie przekraczającą rok pozbawienia wolności, która była powszechnie oceniana jako łagodna.

Sprawa ta uwidacznia trudności związane z identyfikacją przypadków handlu dziećmi w środowisku rodzinnym, ryzyko traktowania praktyk zmuszania do żebractwa jako czynu o niewielkiej wadze oraz potrzebę bardziej restrykcyjnego podejścia do identyfikacji przypadków wewnętrznego handlu dziećmi i stosowania kar współmiernych do jego charakteru.

Zmuszanie do żebractwa jest szczególnie dobrze udokumentowane w **Bułgarii**, **Rumunii**, **Polsce**, **Grecji** i **Portugalii**. Przypadki tego typu często występują w ramach środowiska rodzinnego, w którym rodzice lub bliscy krewni bezpośrednio wykorzystują dzieci. W **Bułgarii** zorganizowane grupy przestępcze wykorzystują dzieci romskie do żebractwa oraz drobnej działalności przestępczej w miastach Europy Zachodniej. Wzorzec ten utrzymuje się od dziesięcioleci. **Rumunia** wskazuje zmuszanie do żebractwa jako jedną z form wykorzystywania szczególnie trudnych do wykrycia, przy czym w proceder ten bywają włączane również niemowlęta. W **Polsce** ofiarami handlu ludźmi związanego z żebractwem są dzieci z mniejszości etnicznych, w szczególności dzieci romskie. **Greckie** zespoły NGO w Atenach i Salonikach odnotowały wysoką i sezonowo zmienną widoczność

zjawiska zmuszania dzieci do żebractwa, szczególnie w obszarach turystycznych. Zauważono różnice w zachowaniach sprawców – w Atenach wydają się oni działać z większą swobodą, co może odzwierciedlać niższe postrzegane ryzyko. Obecność dzieci zmuszanych do żebractwa w grupach wiąże się z łatwością przekraczania granic i sezonowym przemieszczaniem się. **Portugalia** również zgłasza znaczną liczbę przypadków, w których chłopcy stali się ofiarami handlu ludźmi w ramach pracy przymusowej i zorganizowanego żebractwa. Tego rodzaju formy wykorzystywania występują najczęściej w środowiskach, w których dzieci są osadzone w gospodarce nieformalnej, w społecznościach zmarginalizowanych lub w strukturach rodzinnych, w których takie praktyki są normalizowane. W **Belgii** zmuszanie do żebractwa pojawia się rzadziej w statystykach, głównie dlatego, że ofiary często należą do bardzo mobilnych społeczności i szybko znikają z pola widzenia systemu, a etap ich formalnej identyfikacji jako ofiar jest rzadko osiągany.

Wykorzystywanie do działalności przestępczej najczęściej obejmuje kradzieże, w tym kradzieże sklepowe i kieszonkowe. W **Belgii** ośrodki wsparcia ofiar wskazują wykorzystywanie do działalności przestępczej jako jedną z głównych form wykorzystywania dzieci, jednak organy ścigania podkreślają, że przypadki te często ujawniają się dopiero w toku postępowań, a znaczna ich część prawdopodobnie pozostaje niewykryta. Jednocześnie obserwuje się obniżanie wieku ofiar, szczególnie wśród małoletnich powiązanych z ulicznymi gangami pochodzenia maghrebskiego[33]. **Grecja** zgłasza przypadki wykorzystywania dzieci do drobnej przestępczości (np. kradzieży, drobnych przestępstw ulicznych) lub poważniejszych przestępstw (np. handlu narkotykami, przemytu), które rzadko są w odpowiednim czasie rozpoznawane jako forma handlu ludźmi. W **Finlandii** przymuszanie małoletnich do działalności przestępczej obejmuje głównie przestępstwa narkotykowe, kradzieże i wymuszenia, często pod wpływem zastraszania, szantażu lub zadłużenia, przy czym dzieci poniżej 15. roku życia są celowo wykorzystywane ze względu na brak odpowiedzialności karnej. **Finlandia** wskazuje również, że dzieci samowolnie opuszczające pieczę zastępczą są narażone zarówno na wykorzystywanie seksualne, jak i wykorzystywanie do działalności przestępczej, często w zamian za pieniądze lub zakwaterowanie. Młodzi ludzie zmagający się z uzależnieniami są także niekiedy zmuszani lub nakłaniani do działalności przestępczej w celu spłaty długów zaciągniętych w związku z używaniem substancji psychoaktywnych. W niektórych regionach Włoch chłopcy cudzoziemscy pozostający bez opieki są werbowani do dystrybucji narkotyków. W **Rumunii** przymuszanie do działalności przestępczej jest wskazywane jako zjawisko nowe, ściśle powiązane z żebractwem. W **Polsce** przypadki wykorzystywania dzieci do drobnych przestępstw lub wyłudzania świadczeń wskazują na ewolucję metod wykorzystywania.

Tego rodzaju wykorzystywanie występuje zazwyczaj w kontekstach, w których dzieci są już narażone na wzorce przestępcze, marginalizację społeczną lub długotrwałą presję ze strony najbliższego otoczenia.

[3] Maghreb obejmuje Maroko, Algierię, Libię i Mauretanię.

Bułgaria – przypadek nielegalnej adopcji/sprzedaży dziecka (2019)

Sprawa dotyczy handlu noworodkiem polegającego na jego przekazaniu z Bułgarii do Grecji w celu przeprowadzenia nielegalnej adopcji. Przestępstwo zostało popełnione w 2010 roku, jednak postępowanie karne wszczęto dopiero w 2019 roku, co ujawnia poważne opóźnienia w prowadzeniu postępowań i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Ofiarą była matka trojga dzieci, żyjąca w skrajnym ubóstwie i znajdująca się w sytuacji szczególnej podatności społecznej, która została wprowadzona w błąd przez sprawcę i nakłoniona do wyrażenia zgody na urodzenie dziecka w Grecji i jego przekazanie w zamian za 4 500 EUR – kwotę, której sprawca nie zamierzał wypłacić.

Sprawa miała charakter transgraniczny, jednak w wyroku nie zawarto informacji dotyczących identyfikacji ofiary, jej skierowania do systemu wsparcia i udzielonej pomocy.

Sprawca został uznany za winnego i skazany na karę pięciu lat pozbawienia wolności oraz grzywnę w wysokości 40 000 BGN (ok. 20 000 EUR).

Znaczny odstęp czasu między popełnieniem przestępstwa a skazaniem sprawcy wskazuje na utrzymujące się problemy w zakresie wczesnej identyfikacji przypadków, ochrony ofiar oraz prowadzenia postępowań w sprawach handlu dziećmi związanego z nielegalną adopcją.

Mimo że **wykorzystywanie związane z nielegalną adopcją i sprzedażą niemowląt** jest mniej powszechne niż wykorzystywanie seksualne lub wykorzystywanie do pracy przymusowej, stanowi jedną z najbardziej złożonych typologii. **Bułgaria** przedstawia najczytelniejszy wzorzec: sprzedaż noworodków przez kobiety w ciąży znajdujące się w sytuacji szczególnej podatności od lat jest znaną formą handlu ludźmi. Raporty z **Grecji**, pełniącej typową rolę kraju docelowego, potwierdzają ten obraz, wskazując na przypadki handlu ludźmi powiązane z nielegalną adopcją i rozwiązaniami przypominającymi surogację, obejmującymi kobiety w ciąży znajdujące się w sytuacji szczególnej podatności, głównie pochodzenia zagranicznego. W przypadkach tych często wykorzystywane są luki w prawie rodzinnym, brak nadzoru nad rejestracją urodzeń oraz istnienie międzynarodowego popytu. Choć tradycyjne schematy transgraniczne uległy ograniczeniu – częściowo w wyniku rozbicia sieci przestępczych oraz zmian związanych z mobilnością w UE – interesariusze w Bułgarii opisują zmianę *modus operandi*: zamiast transportowania kobiet w ciąży za granicę stosuje się obecnie schemat, zgodnie z którym nabywcy przyjeżdżają do Bułgarii, gdzie fałszuje się pochodzenie dziecka, a do całego procederu włączany jest personel medyczny, który umożliwia bezpośrednie przekazywanie niemowląt. **Portugalia** i **Rumunia** również dokumentują przypadki nielegalnych adopcji, choć w sposób nieregularny. W **Portugalii** pojawiają się one sporadycznie w statystykach, natomiast w **Rumunii** młode matki ze środowisk szczególnej podatności są nakłaniane do przekazywania niemowląt w warunkach nadużyć lub wyzysku. Ten typ wykorzystywania jest silnie powiązany ze skrajnym ubóstwem, podatnością wynikającą z płci oraz udziałem zorganizowanych struktur przestępczyc

Finlandia – przypadek handlu dzieckiem w celu zawarcia przymusowego małżeństwa (2025)

Sprawa dotyczy irackiej dziewczynki, która w wieku 13 lat została zmuszona do zawarcia małżeństwa ze starszym krewnym. Małżeństwo zostało zawarte w Grecji w 2008 roku, po czym sprawca przewiózł ofiarę do Finlandii, posługując się sfałszowanymi dokumentami. Przez ponad dekadę ofiara doświadczała przemocy, gróźb i ścisłej kontroli, pozostając w sytuacji zależności wynikającej z jej wieku, statusu migracyjnego, braku znajomości języka oraz braku środków finansowych.

Sprawa wyszła na jaw dopiero w 2018 roku, gdy ofiara sama zgłosiła się do władz po rozwodzie ze sprawcą i zgłoszeniu uprowadzenia ich dzieci do Iraku.

Fińskie organy wydały europejski nakaz aresztowania, co doprowadziło do zatrzymania podejrzanego w Grecji w 2024 roku. Sąd Rejonowy Finlandii Południowo-Zachodniej uznał go za winnego kwalifikowanej postaci handlu ludźmi, zmuszenia dziecka do zawarcia małżeństwa, uprowadzenia dziecka oraz kwalifikowanego pozbawienia wolności i skazał go na karę sześciu i pół roku pozbawienia wolności (wyrok nie jest prawomocny).

Sprawa ta pokazuje trudności związane z wczesną identyfikacją przypadków przymusowych małżeństw, zwłaszcza gdy w procederze tym uczestniczą członkowie rodziny, a także wyzwania związane z gromadzeniem dowodów w sprawach transgranicznych. Pokazuje również, że handel ludźmi w celu zawarcia przymusowego małżeństwa często współwystępuje z innymi poważnymi przestępstwami, oraz wyjaśnia, dlaczego tego rodzaju przypadki pozostają w znacznym stopniu nieujawnione.

Przymusowe małżeństwa odnotowano jedynie w niewielkiej liczbie raportów krajowych. Zjawisko to zostało najbardziej szczegółowo opisane w raporcie **fińskim**, ponieważ stanowi drugą najczęściej identyfikowaną formę handlu ludźmi w tym kraju. Obejmuje ono przypadki dziewcząt ze środowisk migracyjnych wysyłanych za granicę w celu zawarcia małżeństwa, przypadki małżeństw zawieranych poza **Finlandią**, w których wykorzystywanie rozpoczyna się po przybyciu do tego kraju, a także sytuacje, w których dorośli mężczyźni doprowadzają do zawarcia małżeństwa z małoletnimi partnerkami – zarówno za granicą, jak i w Finlandii. Przypadki te są często poprzedzone przemocą motywowaną honorem lub presją wywieraną przez dalszą rodzinę bądź społeczność, przy czym małżeństwo pełni funkcję mechanizmu wykorzystywania, a niekiedy również sposobu uzyskania prawa pobytu w ramach łączenia rodzin. Podobne zjawiska odnotowuje się także wśród obywateli Finlandii, zwłaszcza w zamkniętych wspólnotach religijnych. Raport **bułgarski** wskazuje na przymusowe małżeństwa jako typową praktykę o charakterze wyzysku występującą w niektórych społecznościach romskich, natomiast **Grecja** zgłasza przypadki z 2024 roku dotyczące dzieci, których małżeństwa zostały zawarte przed przyjazdem do kraju. We wszystkich tych kontekstach przymusowe małżeństwa pozostają szczególnie trudną do identyfikacji formą handlu ludźmi, ponieważ wykorzystywanie jest osadzone w strukturach rodzinnych, kulturowych lub migracyjnych, a nie w oczywistych kontekstach przestępczych.

Nowe trendy

Nowe technologie doprowadziły do przekształcenia handlu dziećmi z procederu opartego głównie na bezpośrednim kontakcie w modele hybrydowe wykorzystujące narzędzia cyfrowe. Pierwszy kontakt coraz częściej nawiązywany jest za pośrednictwem mediów społecznościowych, komunikatorów internetowych lub platform gamingowych (raporty z **Grecji**, **Polski**, **Portugalii**, **Belgii**, **Włoch** i **Finlandii** wskazują, że sprawcy coraz częściej wykorzystują platformy internetowe i szyfrowane aplikacje do stosowania groomingu i werbowania dzieci). W ocenie praktyków wywołuje to dwa wyraźne skutki operacyjne: (1) prowadzenie działań w zakresie werbunku i groomingu na dużą skalę i na odległość z wykorzystaniem fałszywych tożsamości, manipulacji opartej na pozorowanej relacji uczuciowej i fikcyjnych ofert pracy (przypadki odnotowane w **Polsce**, **Grecji**, **Portugalii**, **Belgii** i we **Włoszech**); oraz (2) wzrost skali wykorzystywania seksualnego w Internecie i szybkie rozpowszechnianie materiałów przedstawiających wykorzystywanie seksualne dzieci (przypadki wyraźnie wskazywane w raportach z **Belgii**, **Włoch**, **Rumunii** i **Polski**).

Belgia – przypadek wykorzystywania seksualnego w Liège, Arlon i Brukseli (2022)

Cztery nastoletnie dziewczęta w wieku poniżej 16 lat były wykorzystywane seksualnie przez sieć sprawców (obejmującą zarówno mężczyzn, jak i kobiety), którzy werbowali je za pośrednictwem groomingu online (Snapchat) oraz podczas bezpośrednich kontaktów na ulicy. Ofiary były zmuszane do prostytucji przy użyciu przemocy, gróźb i kontroli finansowej oraz poprzez ich przemieszczanie między różnymi lokalizacjami, a uzyskiwane przez nie dochody były przejmowane przez sprawców.

Sprawa została ujawniona w styczniu 2020 roku po zgłoszeniu przekazanym organizacji Child Focus przez jedną z osób zgłaszających. W 2021 roku sąd karny w Liège skazał trzech oskarżonych mężczyzn na karę pozbawienia wolności od trzech do siedmiu lat, natomiast oskarżona kobieta została uniewinniona na podstawie zasady niekarania ze względu na jej podporządkowanie wobec mężczyzny stosującego grooming. W postępowaniu odwoławczym w 2022 roku jedna z kar została podwyższona do dziesięciu lat pozbawienia wolności.

Sprawa ta uwypukla rolę więzi traumatycznych, negatywnych doświadczeń z dzieciństwa, wczesnego wykrywania przypadków dzięki zachowaniu czujności oraz praktycznego stosowania zasady niekarania w sprawach dotyczących handlu dziećmi.

Wykorzystanie zaszyfrowanych lub anonimowych platform oraz zamkniętych grup utrudnia wykrywanie przypadków i prowadzenie postępowań transgranicznych (raport z **Polski** i **Grecji**). Praktycy pierwszego kontaktu w różnych krajach podkreślają, że ograniczona kompetencja dzieci w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego zwiększa ich podatność na grooming i przymus oparty na materiałach wizualnych (raport z **Grecji**, **Włoch**, **Rumunii** i **Finlandii**).

Kilka raportów krajów partnerskich wskazuje również, że technologia zmieniła strategie kontroli stosowane przez sprawców: **szantaż internetowy**[4] **i przymus na odległość** (żądania tworzenia materiałów lub transmisji na żywo, a następnie groźby ich ujawnienia) są wielokrotnie opisywane w

[4] Fińska policja wyraziła zaniepokojenie działaniem internetowych sieci sprawców (takich jak The Com), które wykorzystują dzieci poprzez stosowanie skrajnie brutalnych form szantażu internetowego.

raportach z **Polski**, **Włoch**, **Belgii**, **Finlandii** i **Rumunii** jako rosnący mechanizm kontroli, który utrzymuje ofiary w stanie podporządkowania bez konieczności fizycznego przetrzymywania. Ponadto zorganizowane grupy przestępcze wykorzystują media społecznościowe i komunikatory miedzy innymi do werbowania młodych osób do handlu narkotykami, cyberataków, oszustw internetowych i modelu „przemocy jako usługi" (*violence-as-a-service*).

Jednocześnie technologia umożliwia szybszą i tańszą koordynację transgraniczną sieci (raport z **Portugalii** i **Polski**) oraz pozwala sprawcom zarządzać mobilnością i logistyką wykorzystywania przy jednoczesnym ograniczeniu pozostawiania śladów fizycznych.

Raporty krajów partnerskich wskazują również na zbieżne konsekwencje instytucjonalne: organy ścigania i podmioty systemu ochrony dzieci często podkreślają, że ich zdolności w zakresie prowadzenia postępowań i wymiany danych pozostają w tyle za cyfrowymi metodami działania sprawców (**Grecja**, **Polska**). Wskazują one na potrzebę interoperacyjnego dostępu do dowodów cyfrowych, usprawnienia informatyki śledczej, zapewnienia narzędzi wspieranych przez sztuczną inteligencję oraz podjęcia działań prewencyjnych poprzez zwiększenie kompetencji cyfrowych dzieci i opiekunów (rekomendacje pojawiają się w raportach z **Polski**, **Grecji**, **Finlandii** i **Portugalii**).

2. Szlaki handlu dziećmi i mobilność

Wspólnym wzorcem wyłaniającym się ze wszystkich ośmiu raportów jest współwystępowanie **mobilności transgranicznej i handlu wewnętrznego**, przy czym znaczenie każdego z tych zjawisk różni się w zależności od kraju.

Belgia jest zarówno krajem docelowym, jak i krajem tranzytowym, przy czym w tym drugim przypadku chodzi o dzieci kontynuujące swoją trasę migracyjną do Wielkiej Brytanii. Występuje tam również handel wewnętrzny. Coraz częściej jego ofiarami padają dziewczęta we Flandrii i Walonii, a najczęstszą formą wykorzystywania pozostaje wykorzystywanie seksualne. **Bułgaria** pozostaje przede wszystkim krajem pochodzenia ofiar (bułgarskie dziewczęta są ofiarami handlu do Niemiec, Austrii i Holandii), jednak odnotowuje również wzrost liczby przypadków handlu wewnętrznego – zwłaszcza w celu wykorzystywania seksualnego – często powiązanego z działalnością krajowych sieci przestępczych wykorzystujących ubóstwo. Pandemia COVID-19 przyspieszyła tę zmianę w Bułgarii, ponieważ ograniczeniu uległa mobilność transgraniczna. Coraz częściej dostrzega się również, że Bułgaria staje się krajem docelowym dla ofiar handlu ludźmi. Szczególnie narażeni są pracownicy migrujący z państw trzecich, których liczba wzrosła w odpowiedzi na niedobory siły roboczej, a także kobiety i dzieci z Ukrainy, które uciekły przed wojną.

Finlandia wskazuje, że dzieci ze środowisk migracyjnych lub uchodźczych mogą padać ofiarą handlu w celu wykorzystywania seksualnego lub pracy przymusowej podczas podróży do Finlandii. Z kolei przypadki przymusowych małżeństw często dotyczą dziewcząt wysyłanych za granicę, dziewcząt, które zawarły małżeństwo za granicą, lecz są wykorzystywane w Finlandii, albo dziewcząt wydawanych w Finlandii za małżonków pochodzących z ich kraju pochodzenia. Wśród fińskich dzieci szczególnie narażone na różne formy wykorzystywania są dzieci uciekające z placówek pieczy zastępczej, a przymusowe małżeństwa mogą występować również w zamkniętych wspólnotach lub społecznościach religijnych.

W 2024 roku **Grecja** odnotowała, że małoletnie ofiary pozostające bez opieki najczęściej były wykorzystywane w swoich krajach pochodzenia, a w dalszej kolejności w Turcji. Widoczna jest również rosnąca tendencja do wykorzystywania na terytorium kraju, zwłaszcza w formie pracy przymusowej i zmuszania do żebractwa.

We **Włoszech** granica między przemytem migrantów a handlem dziećmi jest często nieostra, ponieważ ułatwianie nieuregulowanej migracji może przerodzić się w wykorzystywanie, gdy dzieci są zmuszane do spłacania długów związanych z podróżą. Na Sycylii handel ludźmi jest ściśle powiązany z mieszanymi przepływami migracyjnymi oraz transnarodowymi sieciami przemytu migrantów, a wyspa stanowi jeden z głównych punktów przyjazdu dzieci bez opieki z Afryki Północnej, zwłaszcza z Tunezji i Libii. Władze informują, że wiele dzieci przybywa już z wcześniej ustalonymi kontaktami i instrukcjami, co wskazuje na koordynację działań przez zorganizowane sieci przestępcze organizujące ich dalsze przemieszczanie się po Europie.

Historycznie polskie dzieci były przedmiotem handlu za granicę (głównie do Europy Zachodniej i Północnej) w celu wykorzystywania seksualnego. W ostatnich latach skala tego zjawiska zmalała, natomiast coraz częściej do Polski trafiają dzieci cudzoziemskie – przede wszystkim z Ukrainy, Rumunii i Bułgarii – będące ofiarami handlu w celu wykorzystywania seksualnego, pracy przymusowej lub żebractwa. Wojna w Ukrainie znacząco zwiększyła liczbę dzieci zagrożonych handlem ludźmi w Polsce. Od 2022 roku ponad 1,5 mln ukraińskich dzieci-uchodźców, z których wiele pozostawało bez opieki lub zostało rozdzielonych z rodzinami, jest narażonych na podwyższone ryzyko handlu ludźmi i wykorzystywania w Internecie z powodu przymusowego przesiedlenia, braku odpowiedniego nadzoru i barier językowych.

Portugalia jest przede wszystkim krajem tranzytowym i docelowym (przy czym znaczenie tych ról zmienia się w zależności od roku), a znacznie rzadziej krajem pochodzenia ofiar. Większość zidentyfikowanych dzieci będących ofiarami pochodziła z państw UE (Rumunia i Bułgaria), a w dalszej kolejności z Afryki (Angola i Nigeria) i Ameryki Łacińskiej (zwłaszcza Brazylia). Status migracyjny jest jednym z kluczowych czynników zwiększających podatność na handel ludźmi, szczególnie w przypadku dzieci pochodzących z krajów powiązanych z Portugalią więzami językowymi i kulturowymi, takich jak Brazylia. Bliskość kulturowa i językowa może ułatwiać migrację, ale jednocześnie ułatwiać sprawcom pozyskiwanie ofiar przy użyciu fałszywych obietnic. Występują również przypadki na terytorium kraju, przy czym dzieci portugalskie stanowią niewielką część ofiar.

Rumunia pozostaje przede wszystkim krajem pochodzenia ofiar handlu ludźmi. Szczególnie narażone na handel ludźmi są dzieci ze społeczności romskich, dzieci przebywające w pieczy instytucjonalnej oraz dzieci znajdujące się w sytuacjach ulicznych.

3. Sprawcy i modele organizacyjne

Raporty z krajów partnerskich wskazują na szerokie spektrum sprawców handlu ludźmi – od pojedynczych sprawców działających w luźnych strukturach po wysoko zorganizowane sieci przestępcze, przy czym wiele przypadków łączy cechy obu tych modeli.

W kilku krajach odnotowano, że utrzymującym się zjawiskiem jest handel ludźmi w obrębie rodziny[5]. **Belgia** i **Bułgaria** wskazują na przypadki międzypokoleniowego handlu ludźmi w społecznościach romskich, w ramach którego krewni werbują dzieci lub bezpośrednio wykorzystują je do celów związanych z wykorzystywaniem seksualnym, zmuszaniem do żebractwa, pracami domowymi lub

[5] Handel ludźmi w obrębie rodziny występuje w sytuacji, gdy członek rodziny lub opiekun ułatwia popełnienie przestępstwa handlu ludźmi (więcej informacji: https://cops.usdoj.gov/html/dispatch/01-2024/familial_trafficking.htmlDepartament Sprawiedliwości USA, Biuro Służb Policyjnych Zorientowanych na Społeczność, 2024, *No One Can Hurt You Like Family: What We Know About Familial Trafficking Identification and Response*).

drobną przestępczością. Podobne zjawiska odnotowano w **Grecji**, **Rumunii** i **Polsce** w przypadku zmuszania do żebractwa i wykorzystywania w środowisku domowym, natomiast we **Włoszech** wskazuje się na przypadki werbowania ofiar przez członków rodziny w niektórych formach wykorzystywania występujących w społecznościach migrantów. W **Finlandii** ofiary najczęściej są wykorzystywane przez swoich partnerów, osoby podające się za godnego zaufania dorosłego lub krąg znajomych. Często ofiary nie dostrzegają rzeczywistego charakteru wykorzystywania, ponieważ sprawcą jest osoba, której ufają.

We wszystkich krajach wykorzystywanie często ma swoje źródło w relacjach z osobami znanymi i darzonymi zaufaniem, w tym z członkami rodziny, partnerami intymnymi, rówieśnikami i sieciami społecznymi. W takich sytuacjach narażenie dzieci na zachowania ryzykowne może rozwijać się stopniowo jako element środowiska, w którym funkcjonują na co dzień, co prowadzi do normalizacji tych zachowań i opóźnia rozpoznanie wykorzystywania, gdy do niego dochodzi.

Zorganizowane sieci przestępcze (jeżeli występują) różnią się pod względem struktury i stopnia zaawansowania operacyjnego. W raportach dotyczących **Bułgarii** opisano sieci organizujące wykorzystywanie seksualne w Niemczech, Austrii i Holandii. **Rumunia** wskazuje na działalność sieci stojących za wykorzystywaniem seksualnym, produkcją materiałów przedstawiających seksualne wykorzystywanie dzieci oraz zmuszaniem do żebractwa, które często działają zarówno na poziomie krajowym, jak i transnarodowym. Interesariusze z **Polski** zwracają uwagę na modele hybrydowe: niewielkie grupy koordynujące pracę przymusową lub wykorzystywanie seksualne, zwłaszcza dzieci z doświadczeniem migracji, a także – podobnie jak w **Finlandii** – sieci (coraz częściej oparte na technologii) stosujące grooming online i zaszyfrowane kanały komunikacji.

We **Włoszech** handel ludźmi jest ściśle powiązany z **przepływami migracyjnymi**. Wśród sprawców znajdują się zarówno przemytnicy, którzy przechodzą do działań o charakterze wyzyskującym, jak i grupy przestępcze funkcjonujące wzdłuż szlaków tranzytowych. **Włochy** wskazują również na systemy wykorzystywania związane z rolnictwem, sektorem hotelarsko-gastronomicznym i nieformalnym rynkiem pracy. **Portugalia**, choć identyfikuje mniej dużych sieci przestępczych, odnotowuje przypadki związane z akademiami piłkarskimi, nieformalnym pośrednictwem pracy i praktykami o charakterze wyzyskującym skierowanymi przeciwko małoletnim, zwłaszcza dzieciom z doświadczeniem migracji.

We wszystkich krajach widoczny jest wspólny wzorzec: handel dziećmi rzadko opiera się na dużych, hierarchicznych zorganizowanych grupach przestępczych. Znacznie częściej bazuje na elastycznych powiązaniach między różnymi osobami – członkami rodziny, znajomymi, lokalnymi werbownikami, pośrednikami, sprawcami wykorzystania oraz osobami ułatwiającymi nawiązywanie kontaktu za pośrednictwem Internetu – których poziom koordynacji zmienia się w zależności od formy wykorzystywania. Ta elastyczność organizacyjna sprawia, że handel dziećmi jest szczególnie trudny do wykrycia, ponieważ wielu zaangażowanych w niego sprawców sprawia wrażenie „zwyczajnych" osób funkcjonujących w rodzinach, społecznościach lokalnych lub powszechnie występujących sektorach gospodarki.

4. Profile ofiar i czynniki podatności

We wszystkich ośmiu krajach partnerskich handel dziećmi jawi się jako wielowarstwowy system nakładających się na siebie czynników podatności, które występują w powtarzalnych wzorcach mimo istotnych różnic geograficznych, systemów opieki społecznej i presji migracyjnej. We wszystkich kontekstach obecne są trzy wymiary strukturalne: wymiar płciowy wykorzystywania, podatność wynikająca z migracji oraz podatność społeczno-ekonomiczna. Wzajemne

oddziaływanie tych wymiarów kształtuje to, które dzieci stają się ofiarami, w jaki sposób sprawcy dokonują werbunku i które dzieci pozostają niewidoczne dla systemów ochrony.

Wyraźny wzorzec związany z płcią występuje we wszystkich krajach. W **Bułgarii**, **Rumunii**, **Włoszech**, **Grecji** i **Belgii** w przypadkach wykorzystywania seksualnego zdecydowanie dominują nastoletnie dziewczęta – niezależnie od tego, czy dochodzi do niego w mieszkaniach, lokalach świadczących usługi seksualne, sieciach usług seksualnych czy w odniesieniu do materiałów pornograficznych udostępnianych online. **Rumunia** stanowi najbardziej jednoznaczny przykład potwierdzony danymi: w ostatnich latach dziewczęta w wieku 13–17 lat stanowią dominującą kategorię małoletnich ofiar, szczególnie w przypadkach wykorzystywania seksualnego i groomingu online, co znajduje odzwierciedlenie także w **Bułgarii**. **Włochy** i **Grecja** zgłaszają podobne zjawiska w odniesieniu do dziewcząt, przy czym wykorzystywanie często rozwija się w nieformalnych sektorach gospodarki, w których dziewczęta są poddawane groomingowi poprzez manipulację opartą na pozorowanej relacji uczuciowej, techniki groomingu lub przymus przedstawiany jako forma ochrony. Chłopcy, choć odnotowywani są przypadkach wykorzystywania seksualnego w kilku krajach (zwłaszcza w **Belgii**, **Rumunii** i **Polsce**), znacznie częściej są ofiarami wykorzystywania do pracy przymusowej, zmuszania do działalności przestępczej i zmuszania do żebractwa. **Bułgaria** odnotowuje przypadki, w których chłopcy byli wykorzystywani w rolnictwie i budownictwie oraz do kradzieży kieszonkowych i drobnej przestępczości pod kontrolą zorganizowanych grup przestępczych. **Portugalia** i **Rumunia** również zgłaszają przypadki wykorzystywania chłopców do pracy przymusowej i działalności przestępczej, natomiast **Finlandia** wskazuje na zjawisko przymusowych małżeństw, które dotyczy wszystkich płci, choć szczególnie dziewcząt. Nawet w krajach, w których dane ilościowe są ograniczone, widoczny jest podział form wykorzystywania według płci stanowiący utrwalony wzorzec strukturalny.

Presja migracyjna stanowi drugi główny wymiar podatności. Kształtuje profile ofiar w **Grecji**, **Włoszech**, **Belgii**, **Polsce**, **Finlandii** i **Portugalii**. W **Grecji** dzieci pozostające bez opieki uznawane są za grupę wysokiego ryzyka w zakresie werbunku do handlu ludźmi w celu wykorzystywania w różnych formach, przede wszystkim pracy przymusowej i zmuszania do działalności przestępczej. **Włochy** zgłaszają podatności wynikające z funkcjonowania systemu recepcyjnego (w tym zaginięcia i podejrzenia przypadków wykorzystywania małoletnich bez opieki na terytorium kraju), czasami powiązane z korupcją lub zorganizowanymi grupami przestępczymi.

Belgia identyfikuje dzieci bez opieki zarówno z państw UE, jak i państw trzecich, przy czym każda z tych grup ma odrębne profile. Dzieci pochodzenia maghrebskiego, często żyjące na ulicy i przemieszczające się po Europie, unikają składania wniosków o ochronę międzynarodową i funkcjonują poza systemem opieki. Chłopcy z Afganistanu, będący ofiarami praktyki *bacha bazi*, mogą trafiać do **Belgii** w ramach przemytu ludzi, być poddawani przemocy seksualnej i być zmuszani do pozostawania w sytuacji przemocy, jednak napotykają istotne bariery w ujawnianiu doświadczeń ze względu na stygmatyzację. Inne profile to małe dzieci wietnamskie spłacające długi związane z przemytem, nigeryjskie dziewczęta uwikłane w sieci handlu ludźmi oraz dziewczęta z Europy Południowo-Wschodniej zwabiane fałszywymi ofertami pracy lub zmuszane do małżeństwa i prostytucji, przy czym niektóre ofiary są również przymuszane do działalności przestępczej. Zjawiskiem tym dotknięte są również bardzo małe dzieci romskie, które wykorzystywane są w obszarach takich jak kradzieże, rozboje, zmuszanie do żebractwa i prace domowe.

Kryzys wysiedleń z Ukrainy znacząco przekształcił mapę podatności w **Polsce**: do kraju przybyło ponad milion dzieci-uchodźców, z których wiele pozostawało bez opieki lub mieszkało w nieformalnych warunkach, co naraziło je na wykorzystywanie do pracy przymusowej, grooming online i przemoc seksualną. Profil **Portugalii** różni się. Choć nie jest ona krajem pierwszego wjazdu,

większość zidentyfikowanych dzieci będących ofiarami stanowią dzieci cudzoziemskie pochodzące z krajów Afryki i Ameryki Łacińskiej, niektóre przywożone z fałszywymi dokumentami i przemieszczane do innych państw UE. We wszystkich tych kontekstach status migracyjny łączy się z brakiem dokumentów, barierami językowymi oraz słabą opieką instytucjonalną, co tworzy szczególnie wyraźną formę podatności.

Ubóstwo, wykluczenie społeczne i marginalizacja strukturalna stanowią trzeci główny wzorzec, a w niektórych krajach są podstawowymi czynnikami napędzającymi handel dziećmi. Najbardziej widoczne są one w **Bułgarii** i **Rumunii**: dzieci z obszarów wiejskich dotkniętych deprywacją ekonomiczną (z ograniczonym dostępem do edukacji i często niestabilnym lub przemocowym środowiskiem rodzinnym) są nieproporcjonalnie często celem sprawców. W **Bułgarii** szczególnie silne jest nakładanie się ubóstwa i marginalizacji etnicznej w społecznościach romskich, gdzie międzypokoleniowy handel dziećmi występuje w strukturach rodzinnych, które normalizują pracę dzieci, wczesne małżeństwa lub drobną przestępczość jako strategie przetrwania ekonomicznego. **Rumunia** identyfikuje podobne podatności: dzieci z obszarów wiejskich, dzieci przedwcześnie kończące edukację i dzieci dorastające bez wsparcia emocjonalnego (w tym dzieci rodziców pracujących za granicą) są przez praktyków konsekwentnie wskazywane jako najbardziej narażone. Ten sam wzorzec strukturalny występuje, choć mniej wyraźnie, w **Portugalii**, gdzie kluczową rolę odgrywa trudna sytuacja społeczno-ekonomiczna w społecznościach, z których pochodzą dzieci, oraz ograniczony dostęp do edukacji. W **Polsce** wskazuje się, że dzieci z rodzin dysfunkcyjnych lub ubogich, a także dzieci pozostające pod opieką krewnych z powodu migracji zarobkowej, nie mają stabilnej ochrony i stają się łatwymi celami praktyk groomingu, często online. Nawet **Finlandia**, mimo silniejszych systemów społecznych, identyfikuje m.in. dzieci z doświadczeniem migracji, dzieci uciekające z pieczy zastępczej, dzieci ofiar handlu ludźmi oraz dzieci z problemami behawioralnymi lub psychologicznymi jako strukturalnie defaworyzowane, a przez to łatwiej wykorzystywane. W **Belgii** ofiary handlu ludźmi są często już wcześniej rozpoznane przez system wymiaru sprawiedliwości ds. nieletnich jako dzieci uciekające z domu lub wcześniej objęte nadzorem systemu ochrony dzieci.

Podsumowując, profile dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w krajach partnerskich ujawniają spójny i głęboko strukturalny wzorzec: dziewczęta są przede wszystkim wykorzystywane seksualnie; chłopcy częściej padają ofiarą wyzysku w sektorze pracy i w działalności przestępczej; dzieci z doświadczeniem migracji i przymusowo przesiedlone znajdują się w grupie najwyższego ryzyka; ubóstwo i marginalizacja kształtują procesy werbunku; luki instytucjonalne decydują o tym, które dzieci znajdujące się w sytuacji szczególnej podatności ostatecznie wypadają z systemów ochrony.

Te podatności strukturalne są wzmacniane przez specyficzne mechanizmy psychologiczne i relacyjne, które zwiększają ryzyko długotrwałego wykorzystywania i ponownego uwikłania w handel ludźmi. W badaniu bułgarskim z 2024 roku wskazano, że ofiary handlu ludźmi (w ujęciu ogólnym) mogą adaptować się do długotrwałego wykorzystywania o niższym nasileniu, reagując oporem dopiero w sytuacji eskalacji przemocy. Relacje ze sprawcami są zdominowane przez strach i zależność. Często towarzyszą im takie zjawiska jak nieracjonalne poczucie zobowiązania, wdzięczności lub przynależności, postrzegany brak alternatyw, brak zaufania oraz wcześniejsze negatywne doświadczenia z instytucjami wsparcia. Ta kombinacja czynników tworzy bezpośrednie i wysokie ryzyko ponownej wiktymizacji. Z tego względu zapewnienie długoterminowego wsparcia, konsekwentnego monitorowania procesu reintegracji i dostępu do usług dostosowanych do potrzeb jest kluczowe nie tylko dla stabilizacji sytuacji ofiar po udzieleniu wsparcia na wczesnym etapie, ale także dla przerwania cykli wykorzystywania i ograniczenia ryzyka ponownego uwikłania w handel ludźmi.

5. Ujęcie porównawcze: Grecja, Włochy i Portugalia jako przykłady krajów, w których handel dziećmi pozostaje silnie powiązany z migracją

We wszystkich trzech krajach partnerskich w największym stopniu ukształtowanych przez dynamikę migracji z państw trzecich (**Grecji**, **Włoszech** i **Portugalii**) handel dziećmi jest ściśle powiązany z wzorcami mieszanych przepływów migracyjnych, presją graniczną oraz rozproszonymi systemami recepcyjnymi. Choć każdy z tych krajów zajmuje inne miejsce w europejskiej geografii migracyjnej, wszystkie trzy raporty wskazują, że handel dziećmi pojawia się na styku mobilności, niepewności prawnej i przeciążenia instytucjonalnego.

Raport dotyczący **Grecji** przedstawia kontekst, w którym przekraczanie granic, procedury azylowe i rozbudowane struktury recepcyjne mogą pogłębiać istniejące podatności i przyczyniać się do powstawania nowych. Wiele dzieci będących ofiarami to dzieci pozostające bez opieki lub dzieci rozdzielone z rodziną, które docierają do kraju nieregularnymi szlakami migracyjnymi. Ich pobyt w ośrodkach recepcyjnych w połączeniu z niepewnością co do statusu prawnego zwiększa ryzyko narażenia na wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej i wykorzystywanie do działalności przestępczej.

Doświadczenia **Włoch** są podobnie kształtowane przez przepływy migracyjne, co odzwierciedla ich położenie geograficzne w centralnej części Morza Śródziemnego, stanowiącego strategiczny punkt przybycia migrantów. Ryzyko handlu dziećmi koncentruje się wśród dzieci z doświadczeniem migracji pozostających bez opieki, pochodzących z regionu SWANA, Afryki Subsaharyjskiej i Azji Południowej, z których wielu znika z systemu recepcyjnego krótko po przybyciu lub w trakcie transferów pomiędzy ośrodkami recepcyjnymi. Raport wskazuje na wykorzystywanie w branży seksualnej, wykorzystywanie do pracy przymusowej oraz zmuszanie do działalności przestępczej, szczególnie wśród dzieci pozbawionych stabilnej opieki lub dostępu do formalnej edukacji. Władze włoskie mierzą się z utrzymującymi się trudnościami w zapobieganiu zniknięciom z ośrodków recepcyjnych. Problem ten występuje również w **Grecji**, lecz jest szczególnie nasilony we **Włoszech** ze względu na dużą skalę napływu migrantów. Wykorzystywanie wynika z szerszych mechanizmów prowadzących od przemytu do wyzysku, słabego monitorowania podczas transferów oraz zróżnicowanych możliwości lokalnych służb, zwłaszcza na południu kraju.

Włochy – przypadek małoletniej obywatelki Nigerii będącej ofiarą handlu ludźmi w celu wykorzystania seksualnego (2019)

Sprawa dotyczy handlu ludźmi, którego ofiarą padła 16-letnia obywatelka Nigerii wykorzystywana seksualnie we Włoszech. Dziewczynka została zwerbowana w Beninie przez znajomego rodziny pod fałszywą obietnicą pracy w charakterze pomocy domowej w Europie. W trakcie podróży przez Niger i Libię była narażona na poważne nadużycia, w tym przetrzymywanie i przemoc. Po przybyciu do Włoch została umieszczona w ośrodku recepcyjnym, jednak opuściła go i ponownie padła ofiarą handlu ludźmi w Turynie, gdzie była wykorzystywana do prostytucji ulicznej. Utrzymywano ją pod kontrolą poprzez połączenie uzależnienia od długu (35 000 EUR), gróźb kierowanych wobec jej rodziny oraz przymusowych rytuałów *juju*.

Ofiara została zidentyfikowana po policyjnej obławie w Turynie i skierowana do organizacji pozarządowej, która pomogła w formalnym uznaniu jej za ofiarę handlu ludźmi. W ramach krajowego programu przeciwdziałania handlowi ludźmi otrzymała schronienie, pomoc prawną i wsparcie psychologiczne. Pięciu sprawców zostało zatrzymanych i skazanych na kary pozbawienia wolności od ośmiu do czternastu lat. Następnie ofiara dobrowolnie powróciła do Nigerii w ramach programu reintegracyjnego wspieranego przez IOM.

Sprawa ta pokazuje wysoką podatność dziewcząt z doświadczeniem migracji pozostających bez opieki, szczególnie w sytuacjach, gdy systemy recepcyjne nie zapewniają ciągłości ochrony, co umożliwia ponowne uwikłanie ofiar w handel ludźmi po przybyciu do kraju przyjmującego. Podkreśla również kluczową rolę organizacji pozarządowych w identyfikacji ofiar i budowaniu zaufania, zwłaszcza gdy ofiary niechętnie współpracują z organami władzy z powodu strachu, traumy lub przymusu opartego na przekonaniach duchowych. Jednocześnie sprawa uwidacznia utrzymujące się ryzyka strukturalne związane z migracją i systemem recepcyjnym, które nadal są wykorzystywane przez sprawców.

Portugalia prezentuje odmienny profil handlu dziećmi powiązanego z migracją. Choć nie jest krajem pierwszego przybycia migrantów na taką skalę jak **Grecja** i **Włochy**, większość identyfikowanych dzieci będących ofiarami stanowią dzieci cudzoziemskie (pochodzące z Afryki, Ameryki Łacińskiej i Europy Wschodniej). Wiele z nich przybywa wraz z rodzinami, dalszymi krewnymi lub pośrednikami, a następnie pada ofiarą pracy przymusowej i wykorzystywania seksualnego oraz jest zmuszanych do żebractwa lub działalności przestępczej, a w niektórych latach także staje się ofiarami handlu dziećmi w związku z nielegalnymi adopcjami. W przeciwieństwie do **Grecji** i **Włoch** wyzwania **Portugalii** w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi nie wynikają z masowego napływu migrantów, lecz ze stałych i zróżnicowanych przepływów migracyjnych w połączeniu z podatnościami o charakterze administracyjnym (takimi jak ograniczenie formalnej identyfikacji ofiar wyłącznie do organów ścigania utrudniające ich rozpoznawanie przez służby pierwszego kontaktu i terminową identyfikację, znaczne opóźnienia w regulowaniu statusu pobytowego, brak danych zdezagregowanych oraz niewystarczające szkolenia w ośrodkach recepcyjnych). Raport wskazuje, że przez kilka kolejnych lat urzędnikom nie udało się zidentyfikować żadnej ofiary wśród dzieci ubiegających się o azyl, co należy interpretować raczej jako przejaw systemowych trudności w wykrywaniu takich przypadków niż brak rzeczywistego ryzyka. **Portugalia** stanowi zatem przykład odmiennego modelu. Skali zjawiska jest mniejsza, lecz stale występują problemy z identyfikacją ofiar, przy czym podatności koncentrują się w szczególności wśród dzieci o nieuregulowanym statusie pobytowym, chłopców z doświadczeniem migracji pracujących w różnych sektorach gospodarki oraz dzieci podróżujących z fałszywymi dokumentami.

Ramy prawne i instytucjonalne: wspólne elementy

1. Belgia

Polityka i ramy prawne

Polityka **Belgii** w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi jest koordynowana na szczeblu federalnym w ramach wielodyscyplinarnego systemu instytucjonalnego nadzorowanego przez Międzyresortową Jednostkę Koordynacyjną ds. Zwalczania Handlu Ludźmi i Przemytu Migrantów (ICU). Działając pod zwierzchnictwem Ministra Sprawiedliwości, jednostka ta skupia wszystkie właściwe podmioty federalne oraz odpowiada za wyznaczanie kierunków polityki, zapewnianie spójności działań między sektorami i monitorowanie wdrażania przyjętych rozwiązań przy wsparciu analitycznym zapewnianym przez Myria. W praktyce struktura ta realizuje już kilka podstawowych funkcji krajowego koordynatora ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi na mocy dyrektywy (UE) 2024/1712, choć nie dokonano jeszcze oceny pełnej zgodności z ostatecznymi wymogami wdrożeniowymi tej dyrektywy.

Belgijski model operacyjny przeciwdziałania handlowi ludźmi opiera się na podejściu wielodyscyplinarnym, angażującym organy ścigania, organy imigracyjne, wymiar sprawiedliwości i wyspecjalizowane służby wsparcia ofiar.

Priorytety strategiczne w ramach tego systemu instytucjonalnego określane są w kolejnych pięcioletnich Krajowych Planach Działania (NAP). Plan na lata 2021–2025 opiera się na wytycznych międzynarodowych, w tym na ocenach i zaleceniach GRETA i Myria z 2018 roku. Szczególny nacisk położono w nim na wzmocnienie i rozszerzenie szkoleń dotyczących handlu dziećmi dla pracowników pierwszego kontaktu, sędziów i prokuratorów, opiekunów prawnych oraz służb zajmujących się opieką nad dziećmi i młodzieżą. Dodatkowe działania obejmują opracowanie materiałów informacyjnych przyjaznych dzieciom oraz intensyfikację działań zwiększających świadomość problematyki handlu dziećmi w sektorze edukacji.

Wymiar prawnokarny

Handel ludźmi jest w Belgii przestępstwem, które obejmuje swoim zakresem wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej, zmuszanie do działalności przestępczej, zmuszanie do żebractwa i nielegalne pobieranie narządów. Przymusowe małżeństwo i nielegalna adopcja zostaną objęte odpowiedzialnością karną na mocy nowego kodeksu karnego, który wejdzie w życie 8 kwietnia 2026 roku, natomiast projekt ustawy spodziewany w 2026 roku ma wprowadzić regulacje dotyczące wykorzystywania związanego z macierzyństwem zastępczym. Każde przestępstwo popełnione wobec dziecka jest automatycznie uznawane za przestępstwo kwalifikowane. Artykuł 18a dyrektywy (UE) 2024/1712 nakłada na państwa członkowskie obowiązek kryminalizacji korzystania z usług świadczonych przez ofiary handlu ludźmi, jeżeli usługobiorca wie, że są one świadczone przez taką ofiarę. Wymóg ten nie został jeszcze odzwierciedlony w nowym belgijskim kodeksie karnym. Choć nowy kodeks karny zawiera przepisy dotyczące wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych, nie uznaje on wprost wykorzystania takich technologii za okoliczność obciążającą w odniesieniu do przestępstwa handlu ludźmi. Nadal nie jest jasne, czy belgijskie ustawodawstwo w pełni odpowiada pod tym względem wymogom art. 4 dyrektywy (UE) 2024/1712. Kwestia ta ma zostać uregulowana w projekcie przepisów wdrażających, który jest obecnie przygotowywany przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Struktura instytucjonalna

Raport dotyczący Belgii wskazuje na istnienie wyspecjalizowanych struktur w organach ścigania, choć zakres tej specjalizacji jest nierównomierny, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach. Lokalne jednostki policji zajmują się m.in. sprawami dotyczącymi małoletnich, zaginięć i handlu ludźmi. Na szczeblu federalnym wsparcie w dochodzeniach dotyczących przestępczości zorganizowanej wsparcia udzielane jest przez Federalną Policję Sądową, przy czym sprawy dotyczące dzieci traktowane są priorytetowo. Nadal jednak istotnym wyzwaniem pozostają ograniczone zasoby, zwłaszcza w zakresie przeciwdziałania przestępczości w szybko zmieniającym się środowisku internetowym.

Instytucja zabezpieczenia społecznego (RSZ/ONSS) odgrywa istotną rolę w identyfikowaniu przypadków handlu ludźmi poprzez prowadzenie kontroli i wykrywanie nadużyć przy wsparciu wyspecjalizowanych zespołów ECOSOC zajmujących się przypadkami wykorzystywania do pracy przymusowej. Pomimo niedawnego zwiększenia zasobów kadrowych identyfikacja małoletnich ofiar nadal stanowi wyzwanie, ponieważ często nie mają one uregulowanego statusu pobytowego i są wykorzystywane w środowiskach nieformalnych lub prywatnych, takich jak prace domowe.

Postępowania dotyczące handlu ludźmi są również prowadzone w ramach wyspecjalizowanych struktur wymiaru sprawiedliwości. We wszystkich okręgach sądowych działają prokuratorzy referencyjni specjalizujący się w sprawach handlu ludźmi i małoletnich. Ścisła współpraca między organami wymiaru sprawiedliwości, organami ścigania, wyspecjalizowanymi placówkami zapewniającymi schronienie, opiekunami i innymi instytucjami zajmującymi się ochroną dzieci sprzyja uwzględnianiu potrzeb ofiar w toku prowadzonych postępowań i spójnemu prowadzeniu spraw dotyczących dzieci będących ofiarami.

Cechy szczególne

Belgijski system opiera się na rozbudowanych rozwiązaniach instytucjonalnych i wysokim stopniu specjalizacji. Mimo to podmioty zaangażowane w przeciwdziałanie handlowi ludźmi napotykają trudności w identyfikowaniu dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Istniejące wytyczne i szkolenia dla przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości oraz pracowników pierwszego kontaktu mają często charakter sporadyczny i rzadko są dostosowane do potrzeb małoletnich, a duże obciążenie pracą ogranicza możliwości uczestnictwa w nich. Dodatkowym utrudnieniem jest ukryty i trudny do uchwycenia charakter handlu ludźmi, a przypadki wykorzystania nie zawsze są kwalifikowane jako handel ludźmi, co może prowadzić do niedoszacowania rzeczywistej skali handlu dziećmi w Belgii. Problemy te pogłębia brak scentralizowanego systemu gromadzenia danych. Choć utworzenie takiego systemu było w przeszłości planowane, kwestie związane z ochroną prywatności, ograniczeniami finansowymi oraz problemami dotyczącymi jakości i kompatybilności danych uniemożliwiły dotychczas integrację odrębnych zbiorów danych.

2. Bułgaria

Polityka i ramy prawne

Bułgarski system przeciwdziałania handlowi ludźmi jest koordynowany przez Krajową Komisję ds. Zwalczania Handlu Ludźmi (NCCTHB) będącą centralnym organem odpowiedzialnym za kształtowanie polityki w tym obszarze na podstawie ustawy o zwalczaniu handlu ludźmi. Na jej czele stoi wicepremier. Komisja skupia wiceministrów oraz wysokich rangą przedstawicieli kluczowych instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, ochronę dzieci i wymiar sprawiedliwości, a jej

działalność wspiera sekretariat administracyjny. Komisja opracowuje i nadzoruje krajowe programy przeciwdziałania handlowi ludźmi, koordynuje działania w zakresie zapobiegania temu zjawisku, ochrony ofiar, szkoleń, badań i współpracy międzynarodowej, a także nadzoruje lokalne komisje działające na szczeblu gminnym. Komisje te dostosowują polityki krajowe do lokalnych uwarunkowań oraz zapewniają koordynację międzyinstytucjonalną pomiędzy organami publicznymi a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego.

We współpracy z Fundacją Animus Association oraz organizacją La Strada Internationalhttps://www.lastradainternational.org/ Krajowa Komisja ustanowiła Krajowy Mechanizm Kierowania i Wsparcia Ofiar Handlu Ludźmi w Bułgarii, który zapewnia formalne ramy koordynacji międzyinstytucjonalnej w zakresie identyfikacji, ochrony i wsparcia ofiar handlu ludźmi (w tym standardowe procedury postępowania dotyczące dzieci). Mechanizm określa procedury koordynacji spraw, identyfikacji ofiar, oceny ryzyka i potrzeb oraz zapewniania środków ochrony, pomocy i reintegracji. Jego funkcjonowanie opiera się na nadrzędnej zasadzie najlepszego interesu dziecka i dbałości o jego dobrostan. Po zidentyfikowaniu dziecka będącego ofiarą w ciągu 24 godzin należy powiadomić Państwową Agencję Ochrony Dziecka oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznychhttps://www.mvr.bg/.

Wymiar prawnokarny

Prawo karne obejmuje wszystkie główne formy handlu ludźmi, w tym wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej, zmuszanie do żebractwa, nielegalne pobieranie narządów, utrzymywanie w stanie niewolnictwa lub poddaństwa oraz handel niemowlętami. W przypadkach dotyczących dzieci stosowane są surowsze sankcje karne. W raporcie zwrócono uwagę na jedno szczególne zjawisko: utrzymujący się od lat problem sieci zajmujących się sprzedażą noworodków, który obecnie przybiera bardziej ukryte formy – polegające na nielegalnej ingerencji w rejestrację urodzeń, a nie organizowaniu transgranicznego przemieszczania kobiet w ciąży.

Oczekuje się, że Bułgaria będzie nadal dostosowywać swoje ramy prawne i instytucjonalne do standardów europejskich poprzez transpozycję dyrektywy (UE) 2024/1712 oraz wdrażanie zaleceń GRETA, w tym w obszarach takich jak wykorzystanie technologii do ochrony ofiar i świadków znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności poprzez szersze stosowanie przesłuchań za pośrednictwem łączy wideo oraz rozwijanie procedur bardziej przyjaznych dzieciom. W czwartym raporcie ewaluacyjnym GRETA https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/488028c47awskazano, że choć prawo bułgarskie dopuszcza wykorzystywanie zeznań składanych za pośrednictwem łączy wideo oraz innych rozwiązań technologicznych w odniesieniu do świadków (w tym dzieci) znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności, możliwości te są w praktyce wykorzystywane w niewystarczającym stopniu i powinny być stosowane bardziej konsekwentnie w celu ograniczenia traumatyzacji oraz zwiększenia poziomu ochrony.

Struktura instytucjonalna

Standardowe procedury koordynacyjne dotyczące dzieci prowadzi Państwowa Agencja Ochrony Dziecka, która zarządza również Mechanizmem Koordynacji dotyczącym dzieci pozostającym bez opieki oraz dzieci będących ofiarami handlu ludźmi powracających z zagranicy. Mechanizm ten obejmuje organizację powrotu do kraju, przyjęcie dziecka po powrocie, ocenę ryzyka, podejmowanie decyzji dotyczących umieszczenia dziecka w systemie opieki zastępczej oraz monitorowanie procesu reintegracji przez okres do jednego roku.

Kluczową rolę operacyjną odgrywają organy ścigania funkcjonujące w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w szczególności Dyrekcji Generalnej ds. Zwalczania Przestępczości Zorganizowanej, Dyrekcji ds. Migracjihttps://www.mvr.bg/migration oraz Policji Granicznej. Jednostki te odpowiadają za prowadzenie postępowań, identyfikację ofiar, ocenę ryzyka, kierowanie do odpowiednich instytucji oraz współpracę międzynarodową. Ministerstwo Spraw Zagranicznych wspiera za granicą obywateli Bułgarii będących ofiarami, natomiast za reintegrację społeczną odpowiada Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Opieka zdrowotna, edukacja, procedury azylowe i aspekty bezpieczeństwa narodowego pozostają w kompetencjach odpowiednio Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Edukacji i Nauki, Państwowej Agencji ds. Uchodźców oraz Państwowej Agencji Bezpieczeństwa Narodowego.

Działania wymiaru sprawiedliwości prowadzi Prokuratura, która nadzoruje postępowania przygotowawcze i prowadzenie spraw karnych. Sprawy rozpoznawane są przez sądy rejonowe, a jednolitość orzecznictwa zapewnia Sąd Najwyższy Kasacyjny. Dostęp ofiar do wymiaru sprawiedliwości wspierany jest przez Krajowe Biuro Pomocy Prawnej.

Cechy szczególne

Ogólnie rzecz biorąc, **Bułgaria** dysponuje kompleksowymi ramami prawnymi i instytucjonalnymi, jednak w wywiadach i grupach fokusowych interesariusze konsekwentnie uznawali szkolenia i budowanie kompetencji za istotną słabość systemową. Choć istnieją rozproszone ośrodki wysokich kompetencji i nieformalne sieci współpracy zawodowej, poziom ich rozwoju pozostaje zróżnicowany. Respondenci podkreślali potrzebę ciągłych, ustrukturyzowanych szkoleń we wszystkich sektorach – w szczególności w zakresie handlu dziećmi, zapobiegania i identyfikacji ofiar oraz rosnącej roli technologii w przestępstwach związanych z handlem ludźmi – w celu zapewnienia bardziej spójnych i skutecznych działań instytucjonalnych.

3. Finlandia

Polityka i ramy prawne

Fiński system przeciwdziałania handlowi ludźmi funkcjonuje w ramach opartego na prawach człowieka i skoncentrowanego na ochronie dziecka systemu prawnego, który penalizuje wszystkie formy handlu ludźmi i wprowadza silne gwarancje proceduralne dla dzieci. Zadania w obszarze przeciwdziałania handlowi ludźmi są koordynowane przez Krajowego Koordynatora ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi i monitorowane przez Niezależnego Krajowego Sprawozdawcę ds. Handlu Ludźmi. Fińskie prawo przyjmuje szeroką definicję handlu ludźmi i uznaje dzieci będące ofiarami niezależnie od zastosowanych środków, co jest zgodne ze standardami UE. System prawny kładzie szczególny nacisk na zasadę najlepszego interesu dziecka, podejście wyłączające odpowiedzialność karną ofiar oraz dostęp do świadczeń pomocowych jeszcze przed formalną identyfikacją ofiary. Polityki gwarantują, że dostęp do pomocy jest niezależny od postępowań karnych – co stanowi cechę wyróżniającą na tle pozostałych krajów partnerskich. System priorytetowo traktuje wczesną identyfikację i równość dostępu do ochrony, zwłaszcza w przypadku dzieci z doświadczeniem migracji i dzieci ubiegających się o azyl.

Wymiar prawnokarny

Fińskie prawo karne penalizuje wszystkie główne formy wyzysku, w tym wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej oraz przymusowe małżeństwa, a także przewiduje

szczególne gwarancje dla dzieci poprzez wymóg pilnego rozpoznawania spraw karnych dotyczących dzieci, w tym spraw dotyczących handlu ludźmi.

Nowelizacja kodeksu karnego z kwietnia 2025 roku wprowadziła podstawy zaostrzenia kar za przestępstwa. Obejmują one udział w działalności gangów ulicznych, nakłanianie dzieci poniżej 15. roku życia do popełniania przestępstw oraz poniżanie. Reforma wprost kwalifikuje nakłanianie dziecka do popełnienia przestępstwa jako formę wyzysku, rozpoznając stosowane przez sprawców mechanizmy wykorzystywania dzieci mające na celu unikanie odpowiedzialności karnej lub sprawowanie nad nimi kontroli. W uzasadnieniu rządowym wskazano ponadto, że w przypadku występowania presji lub przymusu takie zachowania mogą również stanowić przestępstwo zmuszania w rozumieniu prawa fińskiego. W raporcie podkreślono jednak, że potencjalne powiązania między tego typu zachowaniami a handlem ludźmi nie są analizowane, co tworzy obszar niejednoznaczności, w którym formy zaangażowania dzieci w działalność przestępczą, charakteryzujące się wysokim stopniem wyzysku, nie są w pełni ujmowane w ramach definicji handlu ludźmi.

Struktura instytucjonalna

Fiński system instytucjonalny jest scentralizowany w zakresie koordynacji, lecz zdecentralizowany w praktyce: odpowiedzialność jest dzielona pomiędzy organy krajowe a regionalne jednostki zajmujące się ochroną dzieci i pomocą społeczną. Krajowy System Pomocy Ofiarom Handlu Ludźmi pełni funkcję centralnego mechanizmu wsparcia ofiar i odgrywa istotną rolę w identyfikacji dzieci poprzez kierowanie spraw z różnych sektorów. System ten koordynuje pomoc dla ofiar handlu ludźmi oraz ich dzieci na terenie całego kraju i odpowiada za wsparcie osób, które nie mają miejsca zamieszkania w danej gminie w Finlandii (np. migrantów o nieuregulowanym statusie pobytowym lub osób ubiegających się o azyl). Regiony dobrostanu (*well-being counties*) odpowiadają za świadczenie pomocy ofiarom, które mają miejsce zamieszkania w danej gminie. Jednocześnie występują różnice pomiędzy poszczególnymi regionami w zakresie szkoleń, świadomości i zdolności operacyjnych. Istotną rolę w identyfikacji i wsparciu ofiar odgrywają organizacje pozarządowe, zwłaszcza w sytuacjach, gdy dziecko nie chce ujawniać swoich doświadczeń organom państwowym.

Policja i prokuratura prowadzą sprawy dotyczące handlu ludźmi w ramach szerszych jednostek dochodzeniowych. **Finlandia** posiada doświadczenie w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, jednak specjalizacja w zakresie handlu ludźmi nie jest tak rozwinięta jak w niektórych krajach partnerskich. W kraju funkcjonują jednak m.in. wyspecjalizowane jednostki zajmujące się przestępstwami wobec dzieci oraz krajowa jednostka ds. handlu ludźmi w strukturach policji odpowiedzialna za prowadzenie spraw o dużej skali oraz wymagających szczególnych kompetencji. Zauważono, że odsetek umorzeń spraw dotyczących handlu dziećmi w sądach (zwłaszcza tych niezwiązanych z wykorzystywaniem seksualnym) jest stosunkowo wysoki.

Cechy szczególne

Raport fiński wskazuje kilka cech wyróżniających system **fiński**:

- Pomoc świadczona przez Krajowy System Pomocy jest dostępna dla wszystkich domniemanych ofiar, niezależnie od tego, czy decydują się one na udział w postępowaniu karnym. Prawdopodobnie obniża to próg nawiązania pierwszego kontaktu i ujawnienia doświadczeń, a usługi mogą być udzielane niezależnie od statusu śledztwa w danej sprawie.
- Fińskie ustawodawstwo dotyczące handlu ludźmi zawiera szeroką definicję przymusowego małżeństwa, obejmującą sytuacje, w których po początkowej zgodzie na zawarcie małżeństwa dana osoba zostaje pozbawiona możliwości jego opuszczenia w wyniku groźby przemocy motywowanej honorem. Definicja przymusowego małżeństwa obejmuje również związki nieposiadające skutków prawnych, w tym tzw. związki religijne.
- Występują trudności w praktycznej identyfikacji ofiar. Pracownicy pierwszego kontaktu często nie mają pewności w rozpoznawaniu wskaźników handlu ludźmi i uruchamianiu mechanizmów krajowych, co skutkuje sytuacjami, w których ofiary zgłaszają się po pomoc dopiero po ukończeniu 18. roku życia.
- Dzieci trafiają do systemu głównie poprzez mechanizmy ochrony dzieci, co sprawia, że kluczową rolę w wykrywaniu odgrywają jednostki pomocy społecznej – w większym stopniu niż inspekcja pracy czy modele oparte na działaniach policji obserwowane w innych krajach.

Model **fiński** charakteryzuje się zatem silnymi gwarancjami prawnymi i rozwiniętym podejściem skoncentrowanym na ofierze, jednak zróżnicowane praktyki operacyjne i ograniczona specjalizacja powodują niespójności w identyfikacji i prowadzeniu spraw dotyczących handlu dziećmi.

4. Grecja

Polityka i ramy prawne

Greckie ramy prawne zawierają rozbudowane przepisy dotyczące ochrony ofiar, szczególnie dzieci, które mają prawo do natychmiastowej pomocy, specjalistycznej opieki oraz zwolnienia z odpowiedzialności za czyny niezgodne z prawem popełnione w związku z ich wykorzystaniem. **Grecja** w sposób stosunkowo spójny dokonała transpozycji standardów UE i posiada ustanowiony Krajowy Mechanizm Referencyjny, choć raport wskazuje na luki we wdrażaniu, zwłaszcza w przypadkach dotyczących dzieci cudzoziemskich oraz procedur oceny wieku.

Grecja wprowadziła również specjalistyczne przepisy i protokoły dotyczące ochrony dzieci, azylu i opieki instytucjonalnej, które często nakładają się na przypadki handlu ludźmi ze względu na położenie kraju (kraj jest głównym punktem przybycia dla dzieci z doświadczeniem migracji pozostających bez opieki). Pomimo istotnych gwarancji prawnych raport wskazuje na utrzymujące się wyzwania: rozproszone praktyki identyfikacji, niespójne stosowanie zabezpieczeń przewidzianych dla dzieci oraz opóźnienia proceduralne na granicach w zakresie ochrony dzieci znajdujących się w grupie wysokiego ryzyka.

Wymiar prawnokarny

Grecki system przeciwdziałania handlowi ludźmi opiera się na kompleksowych ramach prawnych, które penalizują handel ludźmi we wszystkich głównych formach wyzysku, w tym wykorzystywania seksualnego, wykorzystywania do pracy przymusowej, zmuszania do żebractwa, pobierania komórek jajowych, tkanek i narządów oraz wykorzystywania do działalności przestępczej.

Wykorzystywanie poprzez nielegalną adopcję nie jest kwalifikowane jako forma handlu ludźmi. Z kolei mechanizmy związane z surogacją są wskazywane w raporcie greckim jako złożona forma handlu dziećmi, ale nie zostały one jeszcze wyraźnie ujęte w kodeksie karnym jako forma wyzysku. Handel dziećmi jest uznawany za kwalifikowaną formę handlu ludźmi.

Struktura instytucjonalna

Ramy instytucjonalne są w dużej mierze scentralizowane wokół wyznaczonych organów zajmujących się przeciwdziałaniem handlowi ludźmi. Biuro Krajowego Sprawozdawcy ds. Handlu Ludźmi koordynuje politykę krajową, wspiera współpracę międzyinstytucjonalną i nadzoruje gromadzenie danych. Na poziomie operacyjnym Policja Grecka prowadzi postępowania dotyczące handlu ludźmi za pośrednictwem wyspecjalizowanych jednostek. Za prowadzenie spraw dotyczących handlu ludźmi odpowiadają prokuratorzy regionalni, jednak w kraju brakuje w pełni wyspecjalizowanego systemu prokuratorskiego w tym obszarze, co skutkuje zróżnicowanym poziomem kompetencji w poszczególnych regionach.

Zadania w zakresie ochrony dzieci są w Grecji realizowane przez służby społeczne, wyspecjalizowane organizacje pozarządowe i instytucje zajmujące się dziećmi ubiegającymi się o azyl. W przypadku dzieci z państw trzecich wydzielone bezpieczne strefy (*Safe Areas*) w systemie recepcyjno-identyfikacyjnym są w niektórych okresach znacznie obciążone ze względu na natężenie przepływów migracyjnych. Raport wskazuje, że przeciążenie instytucjonalne stanowi jeden z czynników utrudniających wczesną identyfikację dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Jednocześnie w styczniu 2024 roku, dzięki utworzeniu ustrukturyzowanego Krajowego Systemu Opieki Instytucjonalnej nad Małoletnimi bez Opieki, który priorytetowo traktuje przypadki małoletnich bez opieki znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności, stworzono ramy ochronne pełniące również funkcję mechanizmu prewencyjnego.

Cechy szczególne

Grecja wyróżnia się na tle krajów partnerskich stopniem, w jakim przepływy migracyjne i sytuacja na granicach kształtują rzeczywistość handlu dziećmi. Duża liczba dzieci bez opieki wjeżdżających do kraju wywiera stałą presję na służby pierwszego kontaktu i utrudnia wczesne wykrywanie przypadków. Ponadto obecność sieci handlu ludźmi powiązanych z nielegalną adopcją i surogacją (w ramach, których wiktymizacja może dotknąć nie tylko matkę zastępczą, ale również dziecko) stanowi odrębny wzorzec krajowy, nieobecny w pozostałych państwach konsorcjum. Cechy te sprawiają, że w Grecji funkcjonuje system, w którym silne ramy prawne współistnieją z trwałym przeciążeniem operacyjnym, a profil podatności jest silnie kształtowany przez stałe napływy migracyjne.

5. Włochy

Polityka i ramy prawne

We **włoskich** ramach prawnych penalizowane są wszystkie główne formy handlu ludźmi, w tym wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej, zmuszanie do żebractwa oraz formy wykorzystywania dotyczące dzieci (prostytucja dziecięca i pornografia dziecięca). Dzieci korzystają ze wzmocnionych środków ochrony obejmujących specjalistyczne zakwaterowanie, natychmiastową pomoc i zwolnienie z odpowiedzialności za czyny popełnione pod przymusem. Włoskie ramy prawne i instytucjonalne dotyczące zwalczania handlu ludźmi są w znacznym stopniu

zgodne ze standardami międzynarodowymi i uwzględniają przepisy dotyczące handlu ludźmi w ramach szerszego systemu ochrony dzieci ubiegających się o azyl i dzieci pozostających bez opieki, co ma szczególne znaczenie ze względu na rolę Włoch jako jednego z głównych punktów przybycia do Europy. Pomimo solidnych podstaw prawnych raport wskazuje na utrzymujące się problemy we wdrażaniu rozwiązań, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci niebędących obywatelami Włoch, których identyfikacja i kierowanie do odpowiednich form wsparcia pozostają niespójne w poszczególnych regionach.

Wymiar prawnokarny

Włoskie prawo karne penalizuje wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej, zmuszanie do żebractwa, stosowanie przymusu oraz utrzymywanie w stanie poddaństwa. Przestępstwa dotyczące dzieci są automatycznie traktowane jako czyny zagrożone surowszymi sankcjami. Włoski system prawny poświęca szczególną uwagę handlowi dziećmi bez opieki przemieszczającymi się nieregularnymi szlakami przez region Morza Śródziemnego – zjawisku trwale obecnemu w praktyce włoskiego wymiaru sprawiedliwości.

Struktura instytucjonalna

Włoski system przeciwdziałania handlowi ludźmi jest nadzorowany przez krajowy departament ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi działający w ramach Ministerstwa Równych Szans, który koordynuje sieć regionalnych programów przeciwdziałania handlowi ludźmi i podmiotów świadczących wsparcie. System instytucjonalny opiera się w dużym stopniu na strukturach regionalnych, a pomiędzy regionami północnymi i południowymi występują znaczące różnice pod względem potencjału instytucjonalnego i stosowanych praktyk. W działaniach organów ścigania uczestniczą zarówno Policja Państwowa, jak i Korpus Karabinierów, w tym wyspecjalizowane jednostki śledcze posiadające doświadczenie w zwalczaniu transnarodowej przestępczości zorganizowanej. Jakość funkcjonowania poszczególnych struktur ochrony dzieci (obejmujące gminne służby społeczne, wyspecjalizowane placówki zakwaterowania i systemy opieki instytucjonalnej dla dzieci pozostających bez opieki) jest zróżnicowana, a w głównych ośrodkach przyjmowania migrantów są one dodatkowo przeciążone, co ogranicza możliwości wczesnej identyfikacji dzieci będących ofiarami handlu ludźmi i zapewnienia im długoterminowego wsparcia.

Specyfika handlu ludźmi we **Włoszech** jest w znacznym stopniu kształtowana przez położenie kraju (kraj jest jednym z głównych punktów przybycia migrantów przez Morze Śródziemne). W konsekwencji Włochy mierzą się ze szczególnie dużą liczbą przypadków dotyczących dzieci cudzoziemskich, zwłaszcza dzieci bez opieki przybywających drogą morską. Uwarunkowania te współwystępują z charakterystycznym dla **Włoch** modelem ochrony, który nie uzależnia udzielania pomocy od udziału ofiary w postępowaniu karnym. Regionalna struktura systemu przeciwdziałania handlowi ludźmi umożliwia dostosowanie działań do lokalnych potrzeb, lecz jednocześnie prowadzi w praktyce do niespójności i nierównego dostępu do specjalistycznego wsparcia. Cechy te sprawiają, że **włoski** system wyróżnia się zarówno znacznym obciążeniem sprawami związanymi z migracją, jak i podejściem prawnym stawiającym ochronę ofiar w centrum działań.

6. Polska

Polityka i ramy prawne

Polskie ramy przeciwdziałania handlowi ludźmi łączą krajowe strategie w tym zakresie z ugruntowanymi rozwiązaniami w obszarze ochrony dzieci. Położenie geograficzne Polski ma

istotny wpływ na kształt polityk publicznych. Kraj znajduje się pomiędzy państwami pochodzenia ofiar (na wschodzie) a państwami docelowymi (na zachodzie). Dokumenty strategiczne kładą szczególny nacisk na działania prewencyjne, współpracę transgraniczną i wsparcie dzieci. Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi, w tym dzieci cudzoziemskie, są uprawnione do ochrony i pomocy, jednak system ma w dużej mierze charakter formalnoprawny, a identyfikacja ofiar często zależy od formalnych rozstrzygnięć proceduralnych.

Wymiar prawnokarny

Polskie prawo penalizuje handel ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego, wykorzystywania do pracy przymusowej, zmuszania do działalności przestępczej i zmuszania do żebractwa, przy czym dziecko jest uznawane za ofiarę handlu ludźmi niezależnie od zastosowanych wobec niego środków. Polskie ustawodawstwo nie zawiera odrębnego terminu prawnego odnoszącego się do handlu dziećmi, dlatego wszystkie przepisy dotyczące handlu ludźmi należy interpretować również w kontekście handlu dziećmi. W przypadku dziecka kluczowe znaczenie ma zamiar wykorzystania, a nie zastosowanie środków przymusu lub podstępu. Polskie prawo karne nie przewiduje wyższego ustawowego zagrożenia karą wyłącznie z tego powodu, że ofiarą jest dziecko, choć udział dziecka może zostać uwzględniony jako okoliczność obciążająca przy wymiarze kary. Dostrzegając luki w obowiązujących regulacjach, rząd prowadzi prace nad ustawą o przeciwdziałaniu handlowi ludźmi, której celem jest uporządkowanie i doprecyzowanie obecnie rozproszonych przepisów prawnych. Oczekuje się również, że Polska wdroży zrewidowaną dyrektywę (UE) 2024/1712 oraz podejmie działania w odpowiedzi na zalecenia GRETA działającej przy Radzie Europy, w szczególności w zakresie wzmacniania ochrony ofiar, poprawy dostępu do odszkodowań oraz zapewnienia odpowiedniej pomocy prawnej.

Struktura instytucjonalna

Działania **Polski** w odpowiedzi na zjawisko handlu ludźmi są koordynowane w ramach struktury instytucji publicznych tworzących Krajowy Mechanizm Referencyjny, obejmujący Międzyresortowy Zespół ds. Zwalczania Handlu Ludźmi, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Urząd do Spraw Cudzoziemców, Policję, Straż Graniczną, Rzecznika Praw Dziecka, zespoły wojewódzkie, Prokuraturę, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne. Łącznie instytucje te tworzą wielowarstwowy system krajowy, który łączy funkcje tworzenia polityk publicznych, egzekwowania prawa, ochrony dzieci i pomocy społecznej. Działania operacyjne prowadzone są przez wyspecjalizowane jednostki Policji i Straży Granicznej, służby społeczne, system pieczy zastępczej oraz organizacje pozarządowe uczestniczące w pracach Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego (KCIK). Kraj ten odnotował zwiększoną presję w związku z napływem dzieci z Ukrainy, co utrudniło proces identyfikacji i monitorowania. Raport wskazuje na utrzymujące się luki we współpracy międzyinstytucjonalnej, nierównomierne zdolności na poziomie regionalnym oraz trudności w zapewnieniu ciągłości opieki nad dziećmi cudzoziemskimi, zwłaszcza tymi, które przemieszczają się dalej do Europy Zachodniej.

Cechy szczególne

Polski system jest kształtowany przez położenie geopolityczne kraju, który pełni jednocześnie rolę państwa pochodzenia ofiar oraz istotnego państwa tranzytowego, szczególnie w kontekście regionalnych przemieszczeń ludności. Przypadki handlu dziećmi często dotyczą polskich dzieci wykorzystywanych za granicą (zwłaszcza w celach seksualnych) oraz dzieci cudzoziemskich przemieszczających się przez terytorium kraju. Silna centralna koordynacja w Polsce kontrastuje ze zróżnicowaną praktyką na poziomie lokalnym (np. dostępne usługi wsparcia dla ofiar koncentrują

się w dużych miastach i są w dużej mierze realizowane przez niewielką liczbę organizacji), a dostęp do pomocy prawnej nadal w znacznym stopniu zależy od formalnych decyzji o identyfikacji ofiary.

Kolejną wyróżniającą cechą polskiego systemu jest zaawansowane wykorzystanie sztucznej inteligencji w wykrywaniu handlu ludźmi wspomaganego technologiami cyfrowymi, szczególnie w przypadkach wykorzystywania seksualnego dzieci. Władze systematycznie stosują narzędzia oparte na AI, takie jak system dopasowywania hashy kryptograficznych w bazie ICSE Interpolu, platforma automatycznej selekcji zgłoszeń Dyżurnet.pl, monitorowanie w czasie rzeczywistym przestrzeni cyfrowych wysokiego ryzyka i rozwijanie narzędzi do modelowania predykcyjnego, co plasuje Polskę wśród krajów dysponujących bardziej zaawansowanymi technologicznie systemami przeciwdziałania handlowi ludźmi w regionie.

7. Portugalia

Polityka i ramy prawne

Ramy **portugalskiego** systemu opierają się na strategiach krajowych, strukturach na rzecz równości płci oraz zdecentralizowanym systemie ochrony dzieci. Polityki **Portugalii** odzwierciedlają jej podwójną rolę jako kraju docelowego, a w mniejszym stopniu także tranzytowego, przy jednoczesnym silnym nacisku na działania prewencyjne i podnoszenie świadomości społecznej.

Wymiar prawnokarny

Portugalskie prawo karne obejmuje wszystkie główne formy handlu ludźmi, w tym wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy przymusowej, zmuszanie do żebractwa i handel dziećmi. Przepisy przewidują surowsze kary w przypadku, gdy ofiarą jest osoba małoletnia, oraz zakładają, że dzieci są przede wszystkim traktowane jako ofiary wymagające ochrony. **Portugalia** dokonała transpozycji zobowiązań unijnych w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi i włącza te regulacje do szerszych ram prawnych dotyczących ochrony dzieci, w szczególności dzieci pozostających bez opieki i dzieci cudzoziemskich. Raport wskazuje, że **Portugalia** dysponuje relatywnie dobrze rozwiniętym systemem prawnym, jednak nadal występują luki we wczesnej identyfikacji i kierowaniu do odpowiednich form wsparcia, zwłaszcza w przypadku dzieci cudzoziemskich przybywających nieregularnymi kanałami migracyjnymi.

Struktura instytucjonalna

Portugalia stosuje model koordynacji międzyinstytucjonalnej, którym kieruje Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci (CIG) oraz Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi (OTSH). OTSH odpowiada za gromadzenie danych i wspieranie polityk publicznych opartych na dowodach. W Portugalii funkcjonuje Krajowa Sieć Wsparcia i Ochrony Ofiar Handlu Ludźmi, która jest rozwijana poprzez pięć regionalnych sieci wsparcia i ochrony działających we współpracy z instytucjami publicznymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. Organy ścigania, w tym Policja Sądowa i służby graniczne, prowadzą postępowania, natomiast sprawy dotyczące wykorzystywania do pracy przymusowej pozostają w kompetencji Urzędu ds. Warunków Pracy. Pomimo istnienia mechanizmów krajowych raport wskazuje na fragmentację operacyjną, zwłaszcza w przypadkach dotyczących dzieci funkcjonujących w ramach nieformalnych przepływów migracyjnych lub w sytuacjach, w których handel ludźmi nakłada się na procedury azylowe i opiekuńcze.

Cechy szczególne

Pomimo tego, że Portugalia wyróżnia się rozbudowaną infrastrukturą instytucjonalną opartą na danych (OTSH), brakuje zdezagregowanych danych dotyczących dzieci. Istniejące struktury, takie jak OTSH i CIG, stanowią solidną podstawę, jednak wymagają bardziej regularnego gromadzenia danych w celu skutecznego monitorowania i oceny przypadków handlu dziećmi. Główne podatności systemu wynikają jednak z dynamiki migracyjnej: dzieci będące ofiarami handlu ludźmi często pojawiają się w mieszanych przepływach migracyjnych, co utrudnia odróżnienie handlu ludźmi od przemytu oraz zapewnienie spójnej ochrony w różnych regionach kraju. System portugalski charakteryzuje się zatem silnymi strukturami na poziomie krajowym przy jednocześnie nierównomiernym wdrażaniu rozwiązań w praktyce.

8. Rumunia

Polityka i ramy prawne

Ramy instytucjonalne **Rumunii** są zorganizowane wokół Krajowej Agencji ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANTIP), krajowych strategii oraz ustrukturyzowanego systemu ochrony dzieci. Status kraju jako jednego z głównych państw pochodzenia ofiar silnie kształtuje polityki ukierunkowane na prewencję, działania w zakresie gromadzenia danych i działania środowiskowe. Krajowy Zintegrowany System Monitorowania i Ewaluacji Ofiar (SIMEV) jest wskazywany jako istotne narzędzie umożliwiające ustrukturyzowane monitorowanie sytuacji małoletnich ofiar w czasie.

Wymiar prawnokarny

Najnowsze zmiany w **rumuńskim** kodeksie karnym zaostrzyły sankcje za handel ludźmi, podnosząc minimalny wymiar kary za handel dziećmi z trzech do pięciu lat oraz rozszerzając katalog okoliczności obciążających. Ustawa wyraźnie wskazuje na sytuacje, w których sprawcą jest członek rodziny, osoba pozostająca we wspólnym pożyciu lub osoba odpowiedzialna za opiekę, ochronę lub edukację dziecka. Uznaje również nadużycie zaufania, nadużycie władzy i szczególną podatność dziecka (w tym wynikającą z niepełnosprawności, zależności lub niezdolności) jako okoliczności zwiększające odpowiedzialność karną.

Struktura instytucjonalna

Rumunia posiada scentralizowaną strukturę koordynacji krajowej, w której Krajowa Agencja ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi pełni rolę wiodącą w zakresie działań prewencyjnych, gromadzenia danych, koordynacji i kształtowania polityk publicznych. W identyfikację ofiar zaangażowana jest policja, wyspecjalizowani prokuratorzy zajmujący się handlem ludźmi, służby ochrony dzieci, inspekcja pracy oraz organizacje pozarządowe. Pomimo scentralizowanej architektury systemu raport wskazuje na utrzymujące się słabości: niewystarczające zasoby finansowe i kadrowe niezbędne do zapobiegania handlowi ludźmi, ochrony ofiar i zapewnienia wyspecjalizowanych usług ochrony dzieci, a także ograniczone finansowanie organizacji pozarządowych. Wiele zidentyfikowanych ofiar handlu ludźmi wcześniej przebywało w pieczy instytucjonalnej, co podkreśla potrzebę wzmocnienia systemu ochrony dzieci.

Cechy szczególne

Rumunia wyróżnia się w ramach konsorcjum skalą i trwałością zjawiska handlu dziećmi, w tym wysokim poziomem wykorzystywania seksualnego nastoletnich dziewcząt oraz znaczącą

obecnością zjawiska zmuszania do żebractwa obejmującego niemowlęta i bardzo małe dzieci. Wykorzystywanie seksualne w Internecie jest powszechnie uznawane za szybko rosnącą formę wykorzystywania. Raport wskazuje również na podatności wynikające z traum międzypokoleniowych, marginalizacji społecznej, nieuporządkowanych struktur rodzinnych, niekontrolowanego dostępu do mediów społecznościowych oraz normalizacji przemocy seksualnej i wykorzystywania.

Pomimo licznych kampanii poziom świadomości na temat handlu ludźmi pozostaje ograniczony, szczególnie wśród dzieci, których rozumienie ryzyka jest często powierzchowne i może prowadzić do fałszywego poczucia bezpieczeństwa. Wiele osób postrzega handel ludźmi jako odległe zagrożenie, a działania prewencyjne koncentrują się na obszarach miejskich i pomijają podatności na obszarach wiejskich. Ograniczone zasoby i kompetencje zmniejszają możliwości ANITP, organizacji pozarządowych i władz lokalnych w zakresie prowadzenia regularnych działań prewencyjnych.

CZĘŚĆ III – MODUŁY PRAKTYCZNE

Podręcznik skupia się wokół czterech dobrze ugruntowanych filarów działań przeciwko handlowi ludźmi: zapobiegania, ochrony ofiar, ścigania sprawców i budowania partnerstw. Aby odzwierciedlić sposób, w jaki sprawy rzeczywiście przebiegają w praktyce, między modułem dotyczącym zapobiegania a modułem poświęconym ochronie ofiar umieszczono dodatkowy moduł dotyczący identyfikacji ofiar, dzięki czemu podręcznik przedstawia pełny przebieg zjawiska – od podstawowych przyczyn i wczesnych czynników ryzyka po postępowanie karne i ściganie sprawców.

Każdy moduł stosuje ten sam schemat uporządkowania treści. W sekcji „**Kluczowe ramy prawne**" przedstawiono odpowiednie międzynarodowe i unijne instrumenty prawne i polityczne oraz zawarto zwięzłe wprowadzenie do zobowiązań i standardów regulujących działania w danym obszarze. W sekcji „**Luki i obiecujące praktyki**" pokazano, w jaki sposób ramy prawne i regulacyjne są stosowane w praktyce, poprzez zaprezentowanie danych z ośmiu raportów krajowych. Wskazano tu również obszary, w których dane systemy zawodzą i w których się sprawdzają, oraz przykłady praktycznych zastosowań różnych podejść. W sekcji „**Zalecenia**" odwołano się bezpośrednio do ram odniesienia i ustaleń na poziomie krajowym, oferując ukierunkowane i możliwe do wdrożenia wskazówki służące usuwaniu zidentyfikowanych luk i wzmacnianiu skutecznych praktyk. W sekcji „**Narzędzia praktyczne**" zebrano różnorodne zasoby (wraz z bezpośrednimi odnośnikami do instrumentów, platform i materiałów pomocniczych), które mogą wspierać proces podejmowania decyzji i ułatwiać prowadzenie spraw w sytuacjach rodzących wątpliwości co do właściwego kierunku działań w warunkach rzeczywistych.

Przed modułami zawarto dwie sekcje wprowadzające. W pierwszej przedstawiono genezę i znaczenie modelu 4P, wyjaśniając, jak powstał i dlaczego pozostaje kluczowy dla współczesnych polityk i praktycznych działań w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi. W drugiej określono zasady identyfikacji uwzględniającej potrzeby dziecka, osadzając Podręcznik w podejściu opartym na prawach człowieka i skoncentrowanym na dziecku oraz ustanawiając standardy, które stanowią podstawę dla wszystkich kolejnych analiz, narzędzi i zaleceń.

Model 4P – cztery filary działań na rzecz przeciwdziałania handlowi ludźmi

Handel dziećmi rzadko ogranicza się do granic jednego państwa – jest to z natury przestępstwo transnarodowe obejmujące przemieszczanie się ofiar i sprawców pomiędzy różnymi jurysdykcjami. Sprawcy osadzeni w transgranicznych strukturach przestępczych koordynują przemieszczanie dzieci przez granice, wybierając miejsca, w których słabsze egzekwowanie prawa i systemy ochrony oraz wysoki popyt stwarzają warunki do osiągania większych zysków. Dzieci pozostają grupą szczególnie dotkniętą tym zjawiskiem: globalnie udział dzieci wśród wykrytych ofiar sięgnął niemal 38% w 2022 roku[6].

Zgodnie z piątym sprawozdaniem Komisji Europejskiej w sprawie postępów w zwalczaniu handlu ludźmi w UE w latach 2021–2022 dzieci stanowiły 19% wszystkich zarejestrowanych ofiar. Zdecydowana większość dzieci będących ofiarami handlu ludźmi to obywatele UE (81%, 2 401 dzieci), przy czym większość z nich była wykorzystywana w swoim państwie (88%, 2 120 dzieci). W porównaniu z latami 2019–2020 odsetek zarejestrowanych dzieci będących ofiarami handlu ludźmi

[6] Globalny raport ONZ na temat handlu ludźmi z 2024 roku.

spadł o 3%. Ten spadkowy trend może częściowo odzwierciedlać wzrost przypadków wykorzystywania seksualnego w Internecie, w których wiele ofiar pozostaje niewykrytych. Ponadto niektóre państwa członkowskie nie rejestrują formalnie dzieci będących ofiarami handlu ludźmi jako ofiar tego przestępstwa, aby zapewnić im dostęp do szerszego systemu ochrony dzieci. Zgromadzone dane – niemal na pewno zaniżone – podkreślają skalę i trwałość tego zjawiska o zasięgu przekraczającym granice państwowe i regionalne.

Zgodnie z globalnym raportem ONZ na temat handlu ludźmi z 2024 roku w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej odnotowano wzrost udziału zidentyfikowanych dziewczynek będących ofiarami handlu ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego – z 27% do 33% wszystkich ofiar. Trend ten wskazuje, że do 2022 roku dziewczynki w tych regionach były częściej niż w 2019 roku celem działań prowadzących do ich wykorzystywania seksualnego. W tym samym okresie w Europie Zachodniej i Południowej odnotowano 40-procentowy wzrost liczby zidentyfikowanych chłopców będących ofiarami handlu ludźmi w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców. Byli oni wykorzystywani głównie do pracy przymusowej i innych form wyzysku. Większość tych chłopców stanowili cudzoziemcy, przede wszystkim pochodzący z Afryki Północnej, Afryki Subsaharyjskiej i Azji, co odzwierciedla profil płci i obywatelstwa dzieci pozostających bez opieki odnotowany w tych regionach w tym samym okresie.

Według danych Eurostatu w 2024 roku w UE zarejestrowano 9 678 ofiar handlu ludźmi, z czego 19% stanowiły dzieci (1 832 osoby). Kobiety i dziewczęta stanowiły 63% wszystkich zarejestrowanych ofiar, co oznacza nieznaczny spadek w porównaniu z 2023 rokiem. Ogółem 28% ofiar stanowili obywatele państwa zgłaszającego, 8% – obywatele innych państw UE, a 64% – obywatele państw spoza UE. Między poszczególnymi państwami członkowskimi występowały jednak znaczne różnice. Kraje takie jak **Bułgaria**, **Rumunia** i **Słowacja** zgłaszały głównie ofiary krajowe, podczas gdy w **Austrii**, **Włoszech**, **Hiszpanii**, **Portugalii**, **Grecji** i **Irlandii** oraz w kilku innych państwach ponad 80% ofiar stanowili obywatele państw spoza UE.

Międzynarodowe działania na rzecz zwalczania handlu dziećmi opierają się na kompleksowych ramach prawnych i politycznych. Na szczeblu globalnym Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka z 1989 roku zobowiązuje państwa do podejmowania środków krajowych, dwustronnych i wielostronnych mających na celu zapobieganie uprowadzaniu, sprzedaży i handlowi dziećmi. Protokół Narodów Zjednoczonych z 2000 roku o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (Protokół z Palermo), ustanowił trzy podstawowe filary działań przeciwko handlowi ludźmi (**zapobieganie**, **ochronę ofiar** i **ściganie sprawców**), które od tego czasu stanowią fundament polityki w tym obszarze na poziomie globalnym. Z czasem formalnie uznano czwarty filar (**budowanie partnerstw**) odzwierciedlający potrzebę skoordynowanej współpracy międzyinstytucjonalnej i transgranicznej. Łącznie filary te tworzą obecnie powszechnie uznawany na arenie międzynarodowej model **4P** określający strategiczne ramy zwalczania handlu ludźmi i ochrony ofiar.

Na szczeblu regionalnym standardy te zostały wzmocnione przez Konwencję Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 roku, która ustanowiła prawnie wiążące ramy oparte na prawach człowieka oraz niezależny mechanizm monitorowania sprawowany przez Grupę Ekspertów ds. Działań przeciwko Handlowi Ludźmi (GRETA).

W Unii Europejskiej podstawowym instrumentem prawnym była dyrektywa 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlu ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, ustanawiająca

minimalne zasady dotyczące definicji przestępstw i sankcji na poziomie krajowym. Dyrektywa (UE) 2024/1712 zmienia i znacząco wzmacnia dyrektywę 2011/36/UE poprzez rozszerzenie definicji wykorzystywania o przymusowe małżeństwo, nielegalną adopcję i surogację o charakterze wyzysku. Zobowiązuje ona państwa członkowskie do przyjmowania krajowych planów działania, penalizacji świadomego korzystania z usług świadczonych przez ofiary handlu ludźmi oraz stosowania zharmonizowanych progów kar, w tym okoliczności obciążających związanych z udziałem funkcjonariuszy publicznych lub wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych do popełniania przestępstw związanych z handlem ludźmi. Dyrektywa wzmacnia również odpowiedzialność podmiotów prawnych, rozszerza zakres stosowania zasady niekarania ofiar oraz wprowadza dodatkowe gwarancje dla ofiar wymagających ochrony międzynarodowej. Ponadto wzmacnia standardy pomocy i wsparcia dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Ułatwia także dostęp do odszkodowania poprzez zapewnienie ofiarom możliwości korzystania z istniejących systemów kompensacyjnych dla ofiar umyślnych przestępstw z użyciem przemocy oraz umożliwia państwom członkowskim tworzenie krajowych funduszy na rzecz ofiar.

W ramach Strategii UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi na lata 2021–2025 odnowiono priorytety UE poprzez uwzględnienie kwestii werbunku prowadzonego online, dochodzeń finansowych i czynników podatności dotyczących dzieci przy jednoczesnym wzmocnieniu modelu 4P. W grudniu 2025 roku Komisja Europejska rozpoczęła konsultacje w ramach zaproszenia do zgłaszania uwag dotyczącego nowej Strategii UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi, której przyjęcie planowane jest pod koniec 2026 roku.

Organizacje międzynarodowe i regionalne nadają tym ramom praktyczny wymiar. Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) odgrywa wiodącą rolę w globalnym gromadzeniu danych i rozwijaniu mechanizmów współpracy transgranicznej. Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji (IOM) pozostaje kluczowym podmiotem w zakresie pomocy ofiarom, bezpiecznych powrotów i reintegracji. Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF) wzmacnia krajowe systemy ochrony dzieci oraz transgraniczne mechanizmy kierowania spraw. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) promuje skoordynowaną politykę przeciwdziałania handlowi ludźmi wśród 57 państw będących jej członkami. W Unii Europejskiej agencje takie jak Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania (Europol), Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Wymiarów Sprawiedliwości w Sprawach Karnych (Eurojust), Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej (Frontex), Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA), Agencja Unii Europejskiej ds. Szkolenia w Dziedzinie Ścigania (CEPOL)https://www.cepol.europa.eu/ oraz Agencja Unii Europejskiej ds. Azylu (EUAA) wspierają współpracę operacyjną, ochronę uwzględniającą potrzeby dzieci oraz spójne prowadzenie spraw o charakterze transgranicznym.

Oparcie struktury Podręcznika na modelu 4P pomaga zachować spójność między międzynarodowym systemem regulacji prawnych i politycznych a realiami, z którymi mierzą się praktycy. Taka formuła pozwala na przejrzyste przejście od zasad ogólnych do konkretnych działań, a także wyposaża specjalistów w wiedzę, narzędzia i strategie niezbędne do skutecznego reagowania na ryzyko handlu ludźmi oraz wzmacniania partnerstw instytucjonalnych i międzysektorowych.

Zasady identyfikacji uwzględniającej potrzeby dziecka

Prawo międzynarodowe uznaje, że dzieci będące ofiarami handlu ludźmi doświadczają szczególnych i bardziej dotkliwych form krzywdy, które wymagają podejścia zasadniczo

odmiennego od stosowanego wobec osób dorosłych. Ze względu na ich zależność fizyczną, rozwój psychiczny i ograniczoną zdolność do ochrony własnych interesów działania takie jak identyfikacja, ochrona i wsparcie muszą podlegać szczególnym zabezpieczeniom przewidzianym dla dzieci. Zasada ta, wraz z zasadami przedstawionymi poniżej, jest mocno zakorzeniona w Protokole z Palermo, Konwencji ONZ o prawach dziecka oraz wytycznych międzynarodowych, takich jak Zalecane zasady i wytyczne dotyczące praw człowieka i handlu ludźmi (*Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking*) opracowane przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, Wytyczne UNICEF dotyczące ochrony dzieci będących ofiarami handlu ludźmi (*UNICEF Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking*), Seria modułów szkoleniowych UNODC: handel ludźmi i przemyt migrantów (*UNODC Teaching Module Series: Trafficking in Persons & Smuggling of Migrants*) oraz Zestaw narzędzi UNODC do zwalczania handlu ludźmi (*UNODC Toolkit to Combat Trafficking in Persons*). Wszystkie te dokumenty wymagają, aby **najlepszy interes dziecka** stanowił nadrzędną przesłankę przy podejmowaniu każdej decyzji dotyczącej dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi, niezależnie od organu lub instytucji odpowiedzialnych za jej podjęcie.

Kluczową konsekwencją prawną tego podejścia jest sama definicja handlu dziećmi. Zgodnie z Protokołem z Palermo handel dzieckiem stwierdza się wyłącznie na podstawie czynu oraz celu w postaci wykorzystania. Wykazanie przymusu, podstępu lub nadużycia władzy nie jest wymagane ani właściwe. Takie podejście stanowi odzwierciedlenie założenia, że dzieci nie mogą skutecznie wyrazić zgody na wykorzystywanie ich, a zatem powinny korzystać z niższego progu dowodowego przy uznawaniu ich za ofiary. Państwa są zobowiązane do zapewnienia, aby ramy prawne i instrumenty polityki publicznej odzwierciedlały to podejście ochronne i nie nakładały standardów właściwych dla osób dorosłych, które mogłyby opóźniać lub utrudniać identyfikację ofiar.

Szybka i proaktywna identyfikacja jest kluczowym zabezpieczeniem. Międzynarodowe standardy podkreślają potrzebę stosowania procedur umożliwiających wczesne wykrywanie dzieci będących ofiarami w szerokim spektrum kontekstów, w tym podczas kontroli granicznych, w systemach azylowych, w systemach ochrony dzieci, w edukacji, w opiece zdrowotnej i w działaniach prowadzonych przez organy ścigania. Identyfikacja musi prowadzić do niezwłocznego uruchomienia działań ochronnych, a nie wyłącznie czynności dochodzeniowych. Dzieci nie mogą być poddawane postępowaniom karnym i sankcjom za czyny będące bezpośrednią konsekwencją ich wykorzystywania, w tym nieuregulowaną migrację, drobne przestępstwa i działania powiązane z wyzyskiem. Zasada niekarania jest szczególnie istotna dla zapobiegania wtórnej wiktymizacji oraz utrzymania zaufania do instytucji publicznych.

Po dokonaniu identyfikacji dzieci będące ofiarami handlu ludźmi mają prawo do kompleksowych środków ochrony i wsparcia dostosowanych do ich indywidualnej sytuacji. W przypadku dzieci pozostawionych bez opieki lub rozdzielonych z rodziną władze muszą podjąć działania mające na celu ustalenie i ocenę możliwości łączenia rodzin w oparciu o rzetelną ocenę ryzyka i konsultacje z dzieckiem. Łączenie rodzin powinno być realizowane wyłącznie wówczas, gdy jest bezpieczne i zgodne z najlepszym interesem dziecka. W sytuacji, gdy powrót do rodziny nie jest możliwy lub właściwy, państwa muszą zapewnić odpowiednie alternatywne formy opieki, które respektują godność dziecka oraz zapewniają stabilność jego sytuacji i długoterminowy rozwój, a nie tymczasowe lub nieadekwatne formy umieszczenia w pieczy zastępczej.

Kolejnym kluczowym elementem podejścia uwzględniającego potrzeby dziecka jest zapewnienie mu prawa do udziału w podejmowaniu decyzji. Dzieci zdolne do wyrażania własnych poglądów muszą mieć możliwość swobodnego ich przedstawiania we wszystkich sprawach, które ich dotyczą, w tym w decyzjach dotyczących opieki, powrotu i rozwiązań długoterminowych. Ich opinie muszą

być należycie uwzględniane zgodnie z ich wiekiem i dojrzałością. Takie podejście wzmacnia zasadę, że ochrona nie wyklucza sprawczości dziecka.

Do wdrożenia tych zobowiązań niezbędne są specjalistyczne polityki i programy. Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi powinny otrzymywać zintegrowaną pomoc w zakresie zdrowia fizycznego, wsparcia psychospołecznego, pomocy prawnej, edukacji, zakwaterowania i opieki zdrowotnej, świadczoną przez specjalistów przeszkolonych w pracy z dziećmi będącymi ofiarami wyzysku. Ochrona musi obejmować cały przebieg postępowania karnego przeciwko sprawcom, w tym w szczególności gwarantować zabezpieczenia chroniące przed zastraszaniem, odwetem lub nieuzasadnionym ujawnieniem, a także zapewniać skuteczny dostęp do mechanizmów kompensacyjnych. Ochrona prywatności i tożsamości ma kluczowe znaczenie na każdym etapie w kontekście zapobiegania stygmatyzacji, odwetowi lub ponownemu wykorzystaniu.

Ponadto międzynarodowe standardy podkreślają potrzebę specjalistycznych szkoleń dla wszystkich osób, które mogą mieć kontakt z dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi. Wiedza z zakresu prawa, psychologii i rozwoju dziecka jest niezbędna do zapewnienia, aby działania w zakresie identyfikacji, ochrony i wsparcia były wdrażane w sposób spójny oraz priorytetowo traktowały prawa i dobrostan dziecka.

W ujęciu całościowym środki te wzmacniają zasadę centralną: dzieci będące ofiarami handlu ludźmi muszą być traktowane jako podmioty praw posiadające szczególne potrzeby, które wymagają dedykowanych odpowiedzi prawnych, instytucjonalnych i specjalistycznych na każdym etapie identyfikacji i ochrony.

Moduł 1 – Zapobieganie

1. Kluczowe ramy prawne

Międzynarodowe działania prewencyjne w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi opierają się na założeniu, że handel dziećmi wynika z istniejących podatności o charakterze strukturalnym, a nie wyłącznie z pojedynczych czynów przestępczych. Protokół z Palermo uznaje zapobieganie za jedno z podstawowych zobowiązań państw, wymagając opracowywania kompleksowych i skoordynowanych polityk ograniczających ryzyko handlu ludźmi, chroniących dzieci przed ponowną wiktymizacją i eliminujących warunki sprzyjające wyzyskowi. Zapobieganie jest zatem postrzegane jako ciągły, międzysektorowy proces łączący działania polityczne, środki społeczne i koordynację instytucjonalną, a nie jako pojedyncza interwencja.

W praktyce podejście to obejmuje badania i gromadzenie danych, działania podnoszące świadomość, edukację i ukierunkowane inicjatywy społeczne. We wszystkich krajach partnerskich działania prewencyjne są najskuteczniejsze wtedy, gdy są osadzone w codziennym funkcjonowaniu instytucji takich jak szkoły, systemy ochrony dziecka, procedury azylowe i migracyjne czy mechanizmy nadzoru nad warunkami pracy, co umożliwia wczesne rozpoznawanie sygnałów ryzyka i podejmowanie odpowiednich działań. Raporty krajowe konsekwentnie wskazują, że same kampanie informacyjne nie są wystarczające, jeżeli nie towarzyszą im mechanizmy umożliwiające terminowe kierowanie spraw do właściwych służb, zapewnienie ochrony i monitorowanie dalszych działań.

Zarówno Protokół z Palermo, jak i instrumenty UE podkreślają, że współpraca ze społeczeństwem obywatelskim stanowi kluczowy element działań prewencyjnych. Organizacje pozarządowe odgrywają istotną rolę w działaniach środowiskowych, pracy z grupami marginalizowanymi i

budowaniu zaufania wśród dzieci, które mogą nie chcieć lub nie być w stanie nawiązać kontaktu z organami publicznymi. Skuteczność działań prewencyjnych wzrasta tam, gdzie podmioty te są formalnie włączone do krajowych strategii i mechanizmów kierowania spraw, a nie zmuszone do działania w sposób doraźny lub wyłącznie w ramach projektów.

W Unii Europejskiej dyrektywa (UE) 2024/1712 zobowiązuje państwa członkowskie do wdrażania ukierunkowanych i zróżnicowanych działań prewencyjnych oraz środków służących ograniczaniu popytu, uwzględniających specyfikę poszczególnych form handlu ludźmi i wyzysku. Działania te obejmują edukację, szkolenia i kampanie podnoszące świadomość (ze szczególnym uwzględnieniem środowiska internetowego). Podejmowane działania muszą uwzględniać perspektywę płci i potrzeby dzieci ze szczególnym naciskiem na ograniczanie ryzyka wiktymizacji grup znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności, takich jak dzieci i osoby z niepełnosprawnościami. W celu dalszego ograniczania popytu państwa członkowskie są również zobowiązane do penalizacji świadomego korzystania z usług świadczonych przez ofiarę handlu ludźmi, jeżeli korzystający ma świadomość wyzysku, oraz do zapewnienia, aby czyny takie podlegały skutecznym, proporcjonalnym i odstraszającym sankcjom.

Dotychczasowa Strategia UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi na lata 2021–2025 wzmacnia te zobowiązania, wskazując, że pomimo istniejących działań prewencyjnych popyt na usługi, pracę i produkty będące rezultatem wyzysku ofiar – ze strony przedsiębiorstw, pracodawców, użytkowników i konsumentów – wciąż w dużej mierze pozostaje poza zakresem skutecznych działań. Strategia ta promuje skoordynowane kampanie informacyjne, zacieśnianie współpracy między właściwymi organami a inspekcjami pracy oraz wspólne kontrole w sektorach wysokiego ryzyka wspierane przez agencje UE. Odpowiedzialność za działania prewencyjne coraz częściej wykracza poza sektor publiczny i obejmuje również sektor prywatny. Od przedsiębiorstw działających w branżach pracochłonnych i sektorach obarczonych wysokim ryzykiem oczekuje się stosowania należytej staranności, zapewniania przejrzystości łańcuchów dostaw i uwzględniania standardów przeciwdziałania handlowi ludźmi w systemach zarządzania wewnętrznego. Nowe inicjatywy UE dotyczące zrównoważonego ładu korporacyjnego, odpowiedzialnych zamówień publicznych i polityki handlowej mają na celu włączenie działań prewencyjnych do mechanizmów regulacji rynku poprzez przeciwdziałanie pracy przymusowej i pracy dzieci w globalnych łańcuchach wartości.

W ujęciu całościowym międzynarodowe i unijne ramy prawne i polityczne tworzą wielopoziomowy system działań prewencyjnych obejmujący cały proces handlu ludźmi. Działania prewencyjne najczęściej opisuje się za pomocą trójstopniowego modelu szeroko stosowanego w obszarze zdrowia publicznego i ochrony ofiar. Prewencja pierwotna ma na celu ograniczanie narażenia na ryzyko poprzez przeciwdziałanie jego strukturalnym przyczynom, takim jak ubóstwo, wykluczenie społeczne czy brak perspektyw. Prewencja wtórna koncentruje się na osobach lub grupach wykazujących wczesne oznaki podatności na wykorzystanie i opiera się na działaniach przeszkolonych specjalistów oraz współpracy międzyinstytucjonalnej. Działania te podejmowane są zanim dojdzie do wykorzystania. Prewencja trzeciorzędowa służy zapobieganiu ponownej wiktymizacji poprzez zapewnianie specjalistycznego wsparcia, odbudowy dobrostanu i długoterminowej reintegracji.

Taka logika wielopoziomowego podejścia odpowiada działaniom prewencyjnym podejmowanym na poszczególnych etapach w krajach pochodzenia, krajach tranzytowych i krajach docelowych. W krajach pochodzenia działania prewencyjne koncentrują się na uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych, praktykach rekrutacyjnych i podatnościach występujących na poziomie społeczności lokalnych. W krajach tranzytowych nacisk kładzie się na wczesną identyfikację

zagrożeń przy jednoczesnym unikaniu środków, które w nieuzasadniony sposób ograniczałyby legalne przemieszczanie się osób. W krajach docelowych działania prewencyjne skupiają się na regulacji rynku pracy, nadzorze nad kanałami rekrutacji, zapewnianiu bezpiecznych ścieżek migracji oraz ograniczaniu popytu. We wszystkich tych kontekstach obowiązuje ta sama podstawowa zasada: działania prewencyjne są skuteczne tylko wtedy, gdy uwzględniają pełny przebieg procesu wykorzystywania i opierają się na rzeczywistych podatnościach i czynnikach motywujących, a nie na działaniach o charakterze ogólnym lub wyłącznie symbolicznym.

Tabela 1. Model prewencji pierwotnej, wtórnej i trzeciorzędowej w zastosowaniu do poszczególnych obszarów interwencji[7]

Rodzaj działania prewencyjnego	Prewencja pierwotna (przed wystąpieniem procederu handlu ludźmi)	Prewencja wtórna (ograniczanie podatności, wczesna identyfikacja i przerwanie procesu prowadzącego do wykorzystania)	Prewencja trzeciorzędowa (zapobieganie ponownemu wykorzystaniu i łagodzenie jego skutków)
Działania informacyjne i kampanie podnoszące świadomość	**Kraje pochodzenia** Informowanie potencjalnych migrantów, rodzin i młodzieży o zagrożeniach; przekazy dostosowane do kontekstu kulturowego	**Kraje pochodzenia/Kraje tranzytowe** Ukierunkowane ostrzeżenia dla osób znajdujących się w grupach wysokiego ryzyka, rozważających korzystanie z niebezpiecznych szlaków migracyjnych	**Kraje docelowe** Działania informacyjne skierowane do pracodawców i społeczności lokalnych w celu ograniczenia popytu sprzyjającego ponownej wiktymizacji
Tworzenie źródeł dochodu, mikrokredyty i tworzenie miejsc pracy	**Kraje pochodzenia** Ograniczanie strukturalnych czynników podatności; tworzenie rozwiązań alternatywnych wobec ryzykownej migracji	Ograniczone zastosowanie (działania te zasadniczo nie obejmują interwencji wobec osób, które znalazły się już w sytuacji podwyższonego ryzyka)	Nie dotyczy
Edukacja i rozwijanie kompetencji życiowych	**Kraje pochodzenia** Rozwijanie kompetencji ograniczających podatność na wykorzystanie na długo przed wystąpieniem wyzysku	**Kraje pochodzenia** Docieranie do młodych osób narażonych na sytuacje podwyższonego ryzyka	**Kraje docelowe** Programy integracyjne ograniczające ryzyko ponownej wiktymizacji

[7] Tabela zestawia krzyżowo dwa opisane powyżej modele działań prewencyjnych. Opiera się na tych samych źródłach, ale nie powiela ani nie wynika bezpośrednio z żadnego z nich.

Rodzaj działania prewencyjnego	Prewencja pierwotna (przed wystąpieniem procederu handlu ludźmi)	Prewencja wtórna (ograniczanie podatności, wczesna identyfikacja i przerwanie procesu prowadzącego do wykorzystania)	Prewencja trzeciorzędowa (zapobieganie ponownemu wykorzystaniu i łagodzenie jego skutków)
Ukierunkowane działania skierowane do grup wysokiego ryzyka	**Kraje pochodzenia** Działania oparte na danych dotyczących poszczególnych grup (osób doświadczających przemocy domowej, określonych grup etnicznych, młodzieży o niskich kwalifikacjach)	**Kraje tranzytowe** Identyfikacja osób z grup wysokiego ryzyka w trakcie przemieszczania się	**Kraje docelowe** Wsparcie dla osób, które wcześniej padły ofiarą handlu ludźmi w celu zapobiegania ponownemu wykorzystaniu
Wzmacnianie systemów ochrony społecznej	**Kraje pochodzenia** Ochrona dzieci, rejestracja urodzeń, lokalne sieci wsparcia społecznego	**Kraje tranzytowe** Mechanizmy kierowania spraw uruchamiane po zidentyfikowaniu podatności na wykorzystanie	**Kraje docelowe** Sieci wsparcia dla osób ocalałych z handlu ludźmi zapobiegające ponownemu wykorzystaniu
Nadzór nad agencjami rekrutacyjnymi i monitorowanie ich działalności	**Kraje pochodzenia** Nadzór nad lokalnymi podmiotami rekrutującymi; systemy licencyjne	**Kraje tranzytowe** Przeciwdziałanie nadużyciom w transgranicznych i nieformalnych kanałach rekrutacji	**Kraje docelowe** Nadzór nad działalnością pośredników pracy w sektorach wysokiego ryzyka
Interwencje na granicach i w punktach tranzytowych	Ograniczone zastosowanie	**Kraje tranzytowe** Wczesna interwencja, identyfikacja ofiar i wyprowadzanie ich z sytuacji prowadzących do wykorzystania	**Kraje docelowe (w pewnych przypadkach)** Kontrole migracyjne umożliwiające identyfikację osób będących już ofiarami wykorzystywania
Inspekcje pracy i egzekwowanie przepisów w krajach docelowych	Ograniczone zastosowanie	**Kraje docelowe** Kontrole pozwalające na wykrywanie wczesnych oznak wykorzystywania	**Kraje docelowe** Przerywanie trwających cykli wykorzystywania i zapewnianie długoterminowej ochrony

Rodzaj działania prewencyjnego	Prewencja pierwotna (przed wystąpieniem procederu handlu ludźmi)	Prewencja wtórna (ograniczanie podatności, wczesna identyfikacja i przerwanie procesu prowadzącego do wykorzystania)	Prewencja trzeciorzędowa (zapobieganie ponownemu wykorzystaniu i łagodzenie jego skutków)
Bezpieczne miejsca wsparcia dla migrantów (punkty informacyjne, schroniska)	**Kraje pochodzenia** Punkty informacyjne dotyczące bezpiecznej migracji	**Kraje tranzytowe** Bezpieczne miejsca ograniczające ryzyko przejęcia kontroli nad osobami przez sprawców	**Kraje docelowe** Kluczowy środek prewencji trzeciorzędowej: stabilizacja, powrót do równowagi i długoterminowe bezpieczeństwo
Działania ukierunkowane na ograniczanie popytu (penalizacja świadomego korzystania z usług ofiar, należyta staranność, kontrola łańcuchów dostaw)	**Kraje docelowe** Ograniczanie strukturalnych czynników sprzyjających wyzyskowi	**Kraje docelowe** Identyfikowanie istniejących przypadków wykorzystania poprzez egzekwowanie prawa	**Kraje docelowe** Zapobieganie ponownemu wykorzystaniu wynikającemu z utrzymującego się popytu po udzieleniu pomocy ofierze
Nagłośnienie problemu i wzmożone zainteresowanie mediów	**Kraje pochodzenia** Zwiększanie świadomości społecznej	**Kraje tranzytowe/Kraje docelowe** Szybkie przekazywanie ostrzeżeń	Działanie zazwyczaj nie ma zastosowania i często okazuje się nieskuteczne

2. Luki i obiecujące praktyki

Działania prewencyjne są najskuteczniejsze tam, gdzie funkcjonują w ramach kompleksowego otoczenia politycznego i instytucjonalnego łączącego ograniczanie ryzyka z wczesną ochroną. Dobrym przykładem takiego podejścia jest **Finlandia**, która włączyła działania prewencyjne do systemów inspekcji pracy, ochrony dzieci, azylu i zabezpieczenia społecznego, umożliwiając instytucjom identyfikowanie sytuacji podatności na wykorzystanie w ramach standardowych działań podejmowanych przez specjalistów. Takie zintegrowane podejście jest zgodne z logiką działań prewencyjnych przyjętą w ramach unijnych i międzynarodowych regulacji, które przedkładają systemowe mechanizmy ochronne nad odizolowane działania informacyjne.

W kilku państwach działania prewencyjne są wprost powiązane z sytuacją zwiększonej podatności na wykorzystanie. We **Włoszech** i **Grecji** znaczna część działań prewencyjnych koncentruje się na systemach migracyjnych i recepcyjnych. Stanowi to odzwierciedlenie faktu, że dzieci z doświadczeniem migracji i dzieci pozostające bez opieki są szczególnie narażone na wyzysk na etapie przyjazdu i zakwaterowania oraz w sytuacji niepewności co do ich statusu prawnego. W okresie od grudnia 2024 roku do stycznia 2025 roku greckie Ministerstwo Migracji i Azylu

zorganizowało w Attyce cztery specjalistyczne warsztaty z zapewnionym tłumaczeniem ustnym w schroniskach dla dziewcząt pozostających bez opieki. Ich celem było zwiększenie świadomości migrantek w zakresie groomingu, bezpieczeństwa w Internecie, zdrowych relacji i planowania bezpieczeństwa osobistego. Równolegle ministerstwo we współpracy z Uniwersytetem Tesalii i A21 zorganizowało konferencje edukacyjne i interaktywne warsztaty poświęcone podatności migrantów na wykorzystanie, ochronie dzieci, prawom człowieka i handlowi ludźmi, docierając do ponad 200 uczniów.

Obiecującą praktyką pojawiającą się we wszystkich raportach jest formalne włączanie organizacji pozarządowych w działania prewencyjne. Członkowie społeczeństwa obywatelskiego i opiekunowie są kluczowymi podmiotami w działaniach środowiskowych, podnoszeniu świadomości i budowaniu zaufania w **Belgii** (Girl Power Squadhttps://www.girlpowersquad.be/ organizacji Child Focus, materiały edukacyjne Caritas dla dzieci pozostających bez opieki, wytyczne Fedasil dotyczące rozpoznawania oznak handlu ludźmi, narzędzia edukacyjne ReACT, projekt XtraMena), **Bułgarii** (cykl regionalnych kampanii informacyjnych BRTIM, kampania „Hidden Dangers on the Internet" [Ukryte zagrożenia w Internecie]), **Finlandii**, **Polsce** (kampania „Nie bądź obojętny", programy realizowane przez La Strada Polska, Caritas, KIND i Fundację Vela dotyczące bezpieczeństwa w sieci), **Portugalii** (program szkoleniowy organizacji Saúde em Português, projekt „Mercadoria Humana 4", kampania z 2022 roku realizowana przez Portugalskie Stowarzyszenie Wsparcia Ofiar) i **Rumunii** (platforma ProTECT, kampania „Your Safety is Not a Game" [Twoje bezpieczeństwo to nie gra]).

Pomimo tych postępów raporty ujawniają utrzymujące się luki w przeciwdziałaniu strukturalnym czynnikom handlu ludźmi. W **Bułgarii**, **Rumunii** i **Grecji** działania prewencyjne pozostają nierównomierne i terytorialnie rozproszone, a obszary wiejskie i społeczności wykluczone społecznie otrzymują ograniczone wsparcie. Choć ubóstwo, wykluczenie edukacyjne, pobyt w instytucjonalnych formach opieki i niestabilność związana z migracją są konsekwentnie identyfikowane jako podstawowe czynniki ryzyka, działania prewencyjne rzadko odnoszą się do tych podatności w sposób trwały lub międzysektorowy. Osłabia to zdolność systemów prewencji do przerywania ścieżek ryzyka handlu ludźmi zanim dojdzie do wykorzystania.

Zarówno **Grecja**, jak i **Polska** podkreślają potrzebę dalszego wzmacniania spójności i koordynacji krajowych działań prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi. Mimo że oba państwa ustanowiły krajowe ramy i plany działania w obszarze przeciwdziałania handlowi ludźmi, interesariusze nadal wskazują na wyzwania związane z rozproszonym podziałem kompetencji instytucjonalnych, nierównym wdrażaniem działań prewencyjnych i programów szkoleniowych w różnych regionach i sektorach, a także ograniczoną długoterminową trwałością inicjatyw realizowanych w formule projektowej. W obu państwach pracownicy pierwszego kontaktu (w tym nauczyciele, pracownicy socjalni i funkcjonariusze organów ścigania) nie zawsze otrzymują spójne lub specjalistyczne szkolenia, a mechanizmy monitorowania i oceny długoterminowego wpływu działań prewencyjnych pozostają słabo rozwinięte. Kolejnym obszarem systemowej słabości jest prewencja po stronie popytu. Wykorzystywanie do pracy przymusowej rozpoznawane jest we wszystkich raportach krajowych, jednak inspekcje pracy rzadko są postrzegane jako kluczowi aktorzy w systemie przeciwdziałania handlowi ludźmi, zdolni do przerywania procesów wyzysku na wczesnym etapie. **Portugalia** wskazuje, że sprawcy wykorzystują luki systemowe, w szczególności brak uprawnień inspektorów do formalnego identyfikowania ofiar oraz utrzymywanie nielegalnych opłat rekrutacyjnych pomimo zakazów prawnych. **Belgia** stanowi częściowy wyjątek dzięki wyspecjalizowanym zespołom w każdej prowincjonalnej dyrekcji Krajowego Urzędu Zabezpieczenia Społecznego, które prowadzą ukierunkowane kontrole w sektorach wysokiego ryzyka we współpracy z policją federalną i prokuraturą ds. pracy oraz przy wsparciu zwiększonych zasobów kadrowych. Niemniej jednak identyfikacja dzieci będących ofiarami pozostaje szczególnie trudna,

ponieważ często nie są one zgłaszane, a wyzysk ma miejsce w środowiskach nieformalnych lub prywatnych, takich jak prace domowe, w których prowadzenie kontroli jest utrudnione.

Większość raportów krajowych wskazuje, że działania prewencyjne są najbardziej skuteczne wtedy, gdy mają charakter kompleksowy, są osadzone instytucjonalnie i są powiązane z mechanizmami ochrony i kierowania spraw między sektorami. Najmniejsza skuteczność działań prewencyjnych występuje tam, gdzie działania opierają się na ogólnych kampaniach informacyjnych, krótkoterminowych inicjatywach lub niedofinansowanych usługach w środowiskach wysokiego ryzyka. Wzorzec ten podkreśla znaczenie działań prewencyjnych, które są osadzone w strukturach instytucjonalnych i skoordynowane oraz odpowiadają na konkretne podatności zidentyfikowane w kontekstach krajowych.

3. Zalecenia

- **Instytucjonalizacja działań prewencyjnych w systemach pierwszego kontaktu:** Działania prewencyjne powinny być osadzone w codziennej praktyce systemów ochrony dzieci, edukacji, azylu, inspekcji pracy i ochrony zdrowia. Kraje, w których prewencja opiera się na doraźnych projektach lub kampaniach informacyjnych, wykazują słabsze wyniki w zakresie wczesnej identyfikacji i kierowania spraw do właściwych instytucji.
- **Przejście od ogólnych działań informacyjnych do ukierunkowanych interwencji opartych na analizie ryzyka:** Działania prewencyjne oparte na analizie ryzyka powinny obejmować zarówno środowiska online, jak i offline, ośrodki recepcyjne, instytucjonalne formy opieki, społeczności zmarginalizowane i wiejskie oraz sektory narażone na wykorzystywanie do pracy przymusowej.
- **Wzmocnienie kompetencji zawodowych w zakresie wczesnego wykrywania:** Regularne, obowiązkowe szkolenia dla pracowników pierwszego kontaktu są kluczowe dla rozpoznawania wczesnych sygnałów handlu ludźmi, szczególnie w środowisku cyfrowym i w kontekstach związanych z migracją. Szkolenia powinny koncentrować się na praktycznych umiejętnościach identyfikacji i kierowania spraw, a nie wyłącznie na definicjach prawnych.
- **Formalizacja udziału społeczeństwa obywatelskiego w działaniach prewencyjnych i zapewnienie niezbędnych zasobów:** Organizacje społeczeństwa obywatelskiego odgrywają istotną rolę prewencyjną poprzez działania środowiskowe i budowanie zaufania. Ich wkład jest najbardziej skuteczny wtedy, gdy są one formalnie włączone w krajowe mechanizmy koordynacji i kierowania spraw oraz wspierane finansowaniem strukturalnym, a nie krótkoterminowymi rozwiązaniami w formule projektowej.
- **Ograniczanie strukturalnych podatności poprzez skoordynowane działania społeczne:** Handel dziećmi ma charakter przekrojowy i międzysektorowy. Wymaga to silnego powiązania istniejących polityk na rzecz przeciwdziałania handlowi ludźmi z innymi obszarami, takimi jak włączenie społeczne, edukacja i systemy opieki nad dziećmi.
- **Wzmocnienie prewencji po stronie popytu i na rynku pracy:** Inspekcje pracy i nadzór regulacyjny powinny zostać wzmocnione w sektorach wysokiego ryzyka, a ich kompetencje w zakresie działań prewencyjnych i odpowiednie zasoby powinny być wyraźniej zdefiniowane. Procedury ograniczania popytu pozostają słabo rozwinięte w większości państw i wymagają lepszego powiązania regulacji rynku pracy i odpowiedzialności przedsiębiorstw z systemami ochrony dzieci.
- **Wzmocnienie działań prewencyjnych w środowisku cyfrowym:** Handel ludźmi wspomagany technologiami cyfrowymi wymaga proaktywnego monitorowania, systemów zgłaszania i mechanizmów wczesnej interwencji. Wykorzystanie technologii w działaniach prewencyjnych (przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony praw dzieci) powinno zostać rozszerzone z poziomu odizolowanych dobrych praktyk do podejścia systemowego.

- **Wzmocnienie systemu gromadzenia danych:** Obiektywna ocena skali handlu ludźmi jest niezbędna do zapewnienia odpowiednich zasobów i projektowania skutecznych działań w obszarze polityk publicznych.
- **Ustanowienie systemowych mechanizmów ewaluacji:** Należy wdrożyć mechanizmy umożliwiające ocenę wpływu, skuteczności i długoterminowych rezultatów działań prewencyjnych oraz wspierające ich dostosowywanie w oparciu o dowody.

4. Narzędzia praktyczne

- Dyrekcja Generalna ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych Komisji Europejskiej (2024): kampania „End human trafficking. Break the invisible chain" [Zakończ handel ludźmi. Przerwij niewidzialny łańcuch]. Bezpłatne materiały kampanijne i zasoby edukacyjne, w tym lista 10 sygnałów ostrzegawczych mogących wskazywać, że dana osoba jest ofiarą handlu ludźmi.

- Europol: Materiały dotyczące rozpoznawania fałszywych ofert pracyhttps://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/public-awareness-and-prevention-guides/how-to-spot-fake-job-adverts i zapobiegania oszustwu metodą „loverboy".

- EU Anti-trafficking Hub – Kluczowa platforma wspierająca rozwój polityk UE w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi (w tym w powiązanych obszarach tematycznych).

- Kampania „Rights for all seasons" [Prawa na każdą porę roku] realizowana przez ELA. Dotyczy ryzyka handlu ludźmi w celu wykorzystywania do pracy przymusowej ze szczególnym uwzględnieniem podatności pracowników sezonowych w UE.

- Kampania informacyjna rządu Francji prowadzona podczas Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich w Paryżu (2024) mająca na celu przeciwdziałanie wykorzystywaniu seksualnemu. Materiały edukacyjne dotyczące różnych form wykorzystywania, w tym wykorzystywania seksualnego, wykorzystywania do pracy przymusowej, niewolnictwa domowego i niegodnych warunków życia.

- „Migrant as Messenger"https://www.migrantsasmessengers.org/ – Kampania realizowana przez IOM w Belgii. Osoby ocalałe z handlu ludźmi prowadzą działania informacyjne w swoich społecznościach w krajach pochodzenia.

- Girl Power Squadhttps://www.girlpowersquad.be/ – Belgijski program ukierunkowany na wzmacnianie pozycji młodych dziewcząt przebywających w instytucjach opiekuńczych.

- „Escape Truck" – Edukacyjna instalacja mobilna będącą częścią polskiej ogólnokrajowej kampanii na rzecz działań przeciwko handlowi ludźmi.

- CATCH & SUSTAIN – Program interwencyjny na rzecz przeciwdziałania handlowi ludźmi, ukierunkowany na dzieci znajdujące się w sytuacji szczególnej podatności.

- „Wishes fulfilled at the right ages" [Spełnianie marzeń w odpowiednim wieku]https://anitp.mai.gov.ro/lansarea-campaniei-nationale-de-prevenire-a-traficului-de-minori-dorinte-indeplinite-la-varste-potrivite/ – Rumuńska inicjatywa na rzecz ochrony dzieci przed przemocą, handlem ludźmi i wyzyskiem, promująca podstawowe prawa dziecka, w tym prawo do edukacji, zdrowia, wyrażania opinii, ochrony oraz niedyskryminacji.

- ProTECT Platform – Koalicja rumuńskich organizacji pozarządowych działających na rzecz przeciwdziałania handlowi ludźmi i ochrony praw ofiar. Platforma pełni funkcję centrum zasobów dla swoich członków i innych podmiotów, wspierając współpracę w zakresie prewencji, ochrony ofiar, rzecznictwa i tworzenia polityk publicznych.

- „Footprints of Hope: Digital Child Manual in the form of a Fairy tale" [Ślady nadziei: cyfrowy podręcznik dla dzieci w formie baśni] – Materiał edukacyjny opracowany w ramach projektu ERADICATING, którego celem jest podnoszenie świadomości wśród uczniów na temat handlu ludźmi, ze szczególnym uwzględnieniem mieszanych form wyzysku dzieci. Publikacja została przygotowana w formie baśni, co pozwala w przystępny i dostosowany do wieku sposób omawiać złożone i wrażliwe zagadnienia, takie jak handel ludźmi i seksualne wykorzystywanie dzieci.

- „Let's Be Friends" (PULSE Foundation, Bułgaria) – Klub młodzieżowy poruszający zagadnienia takie jak udział młodzieży w podejmowaniu decyzji, zapobieganie przemocy (w tym handlowi ludźmi), budowanie zdrowych relacji, zdrowie psychiczne i rozwijanie krytycznego myślenia.

- „Safe Hut" [Bezpieczna przystań] (Animus Foundation, Bułgaria) – Inicjatywa na rzecz wzmacniania pozycji kobiet i dziewcząt, zapewniająca bezpieczną i wspierającą przestrzeń, w której kobiety i ich dzieci spotykają się dwa razy w tygodniu, uczestnicząc w działaniach wspierających wzmacnianie pozycji, relaks, kreatywność i integrację społeczną.

- „Breaking the Chain" [Przerwanie łańcucha]https://www.dignita.bg/news/breaking-the-chain-results/ (Dignita Foundation, Bułgaria) – Projekt ukierunkowany na pracę środowiskową wśród grup szczególnie narażonych i marginalizowanych, zwłaszcza w segregowanych społecznościach romskich. Prowadzi sesje informacyjne i działania wzmacniające pozycję, ukierunkowane na budowanie odporności społecznej i zapobieganie wyzyskowi.

Moduł 2 – Identyfikacja ofiar

1. Kluczowe ramy prawne

Międzynarodowe prawo dotyczące przeciwdziałania handlowi ludźmi reguluje kwestie identyfikacji ofiar w sposób pośredni, a nie poprzez ustanowienie jednej, odrębnej procedury. Protokół z Palermo nie ustanawia wprost obowiązku identyfikacji ofiar. Zamiast tego wyznacza podstawy identyfikacji ofiar poprzez definicję handlu ludźmi, która stanowi punkt wyjścia do ich rozpoznawania, a także poprzez wymogi dotyczące ochrony prywatności i bezpieczeństwa ofiar, szczególnie w toku postępowań sądowych (art. 6). Brak obowiązkowego mechanizmu identyfikacji doprowadził do znacznego zróżnicowania rozwiązań krajowych. Państwa wypracowały odmienne podejścia do identyfikacji ofiar w ramach własnych systemów prawnych i instytucjonalnych.

Kwestia ta została bardziej szczegółowo uregulowana na poziomie Unii Europejskiej. Dyrektywa (UE) 2024/1712 zmieniająca dyrektywę 2011/36/UE kładzie silny nacisk na usprawnienie wczesnego wykrywania i identyfikacji ofiar handlu ludźmi w odpowiedzi na utrzymujące się niedociągnięcia wskazywane przez Komisję Europejską. Dyrektywa uznaje, że handel ludźmi jest coraz częściej wspomagany przez technologie informacyjno-komunikacyjne, co utrudnia identyfikację ofiar i sprawców we właściwym czasie. W związku z tym państwa członkowskie są zobowiązane do ustanowienia formalnych mechanizmów kierowania spraw służących wczesnemu wykrywaniu i identyfikacji ofiar i osób potencjalnie będących ofiarami we współpracy z wyspecjalizowanymi organizacjami wsparcia. W ramach tych mechanizmów muszą być określone minimalne standardy identyfikacji, a procedury muszą być dostosowane do różnych form wyzysku objętych dyrektywą. Ponadto sprawy muszą być szybko kierowane do właściwych służb i podmiotów świadczących pomoc i wsparcie. Dyrektywa wzmacnia system identyfikacji również poprzez wymóg ustrukturyzowanej współpracy z organami odpowiedzialnymi za sprawy azylowe, która umożliwia wczesną identyfikację osób potrzebujących ochrony międzynarodowej i udzielenie im odpowiedniej pomocy. W ramach usprawnienia identyfikacji transgranicznej państwa członkowskie są zobowiązane do wyznaczenia krajowego punktu kontaktowego ds. transgranicznego kierowania spraw, który będzie ułatwiał współpracę i zapewniał ciągłość ochrony w sytuacjach, gdy ofiary przemieszczają się między państwami.

Strategia UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi na lata 2021–2025 dodatkowo przekłada ten obowiązek na konkretne działania, podkreślając kluczową rolę pracowników pierwszego kontaktu (w tym funkcjonariuszy straży granicznej, funkcjonariuszy policji, inspektorów pracy, pracowników socjalnych oraz organów odpowiedzialnych za sprawy azylowe) w rozpoznawaniu oznak handlu ludźmi. Wczesna identyfikacja jest przedstawiana jako warunek skutecznego zapewnienia pomocy i ochrony w odpowiednim czasie, a także efektywnego prowadzenia postępowań przygotowawczych i ścigania sprawców handlu ludźmi. Jednocześnie Strategia wskazuje na utrzymujące się wyzwania, w tym niewystarczające szkolenia, nierównomierne zaangażowanie organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz szczególne trudności występujące w sprawach transgranicznych, w których odpowiedzialność jest rozproszona pomiędzy różne jurysdykcje.

Sama identyfikacja nie jest jednak wystarczająca, jeśli nie towarzyszy jej skuteczny dostęp do pomocy, wsparcia i ochrony. Zarówno w Strategii UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi na lata 2021–2025, jak i w Czwartym sprawozdaniu z postępów UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi podkreślono, że ofiary nadal napotykają przeszkody w korzystaniu ze swoich praw po identyfikacji. Główne przeszkody to niewystarczające uwzględnianie indywidualnych potrzeb wynikających z wieku, płci lub formy wyzysku, ograniczony dostęp do odszkodowania ze względu na skomplikowane procedury, obawa przed odwetem lub wtórną wiktymizacją w toku postępowań

karnych oraz obawa przed pociągnięciem do odpowiedzialności za czyny popełnione pod przymusem. Szczególnie słabo rozwinięte pozostają działania w zakresie reintegracji, a dostępność długoterminowych rozwiązań (takich jak stabilne zakwaterowanie, edukacja czy dostęp do rynku pracy) jest ograniczona.

W unijnych ramach przeciwdziałania handlowi ludźmi szczególną uwagę poświęca się dzieciom. W Strategii wzywa się do systematycznego zgłaszania przypadków zaginięć dzieci i uruchamiania odpowiednich alertów, stosowania procedur kierowania spraw dostosowanych do potrzeb dzieci, niezwłocznego wyznaczania opiekunów oraz zapewnienia skutecznego dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej. Działania identyfikacyjne powinny uwzględniać potrzeby dzieci, a także być oparte na prawach dziecka i dostosowane do szczególnych zagrożeń, z jakimi dzieci spotykają się w różnych kontekstach, w tym w związku z migracją, opieką instytucjonalną i funkcjonowaniem w środowisku cyfrowym.

Badanie przeprowadzone na poziomie UE dotyczące krajowych i transgranicznych mechanizmów kierowania spraw wykazało utrzymujące się słabości, w szczególności w zakresie wykrywania potencjalnych ofiar, zapewniania odpowiedniego zakwaterowania (zwłaszcza dzieciom), wzmacniania współpracy między organami publicznymi a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego oraz monitorowania skuteczności procesów kierowania spraw na wszystkich etapach. Szczególnie słabo rozwinięte pozostają mechanizmy identyfikacji i kierowania spraw w przypadkach transgranicznych, co skłoniło Komisję Europejską do promowania ściślejszej współpracy oraz stopniowego tworzenia europejskiego mechanizmu współpracy w zakresie kierowania spraw przy wsparciu właściwych agencji UE.

Agencje UE (w tym Europol, Frontex, Eurojust i FRA) również odgrywają coraz istotniejszą rolę we wzmacnianiu zdolności w zakresie identyfikacji ofiar. W ramach skoordynowanych działań prowadzonych pod kierownictwem Komisji Europejskiej zapewniają wsparcie operacyjne, szkolenia, wytyczne oraz analizy danych zgodnie ze swoimi kompetencjami. Wspólne zaangażowanie tych agencji ma na celu zwiększenie świadomości państw członkowskich w zakresie dostępnej wiedzy eksperckiej oraz zachęcenie ich do bardziej systematycznego korzystania z narzędzi, wiedzy i doświadczeń dostępnych na poziomie UE w obszarze wczesnej identyfikacji i ochrony ofiar.

W unijnych ramach przeciwdziałania handlowi ludźmi identyfikacja stanowi punkt wyjścia do uruchomienia dalszych procedur: handel ludźmi przestaje pozostawać ukrytym zjawiskiem wyzysku, a jednocześnie uruchamiane są mechanizmy ochrony i egzekwowania praw ofiar. Skuteczność identyfikacji zależy nie tylko od obowiązków prawnych, lecz także od odpowiednio przeszkolonych specjalistów, ustrukturyzowanej współpracy oraz dostępności realnej ochrony i długoterminowego wsparcia po zidentyfikowaniu ofiary.

Finlandia: Zarzut wykorzystywania do pracy przymusowej małoletnich o nieuregulowanym statusie pobytowym oddalony z uwagi na przestarzałe przepisy dotyczące handlu ludźmi (2025)

Sprawa dotyczyła domniemanego handlu ludźmi do pracy przymusowej z udziałem dzieci z doświadczeniem migracji o nieuregulowanym statusie pobytowym. W sprawie finalnie ustalono, że nie zostały spełnione przesłanki odpowiedzialności karnej przewidziane w przepisach obowiązujących w czasie zdarzeń. Do zdarzeń doszło w 2011 roku w Turku, gdzie dwóm chłopcom w wieku 14 i 16 lat, o nieuregulowanym statusie pobytowym, do których później dołączyła osoba dorosła, zaproponowano nieformalną pracę przy demontażu samochodów w niebezpiecznych warunkach. Mieszkali oni w trudnych warunkach i zdobywali pożywienie na własną rękę, a obiecano im jedynie niewielkie wynagrodzenie. Oskarżony twierdził, że chłopcy podali nieprawdziwy wiek oraz że pomagał członkom swojej społeczności, zapewniając im zakwaterowanie.

Gdy kilka lat później sprawa trafiła do sądu, Sąd Rejonowy Varsinais-Suomi musiał ocenić ją na podstawie wcześniejszego przepisu dotyczącego handlu ludźmi, obowiązującego w chwili popełnienia zarzucanego czynu. Oznaczało to konieczność wykazania, że sprawca „przejął władzę" nad ofiarami, co stanowiło wyższy próg dowodowy niż przewidują obecne przepisy. Choć sąd uznał szczególną podatność ofiar wynikającą z ich młodego wieku i nieuregulowanego statusu pobytowego oraz dostrzegł oznaki wyzysku, stwierdził, że brak jest wystarczających dowodów na to, iż oskarżony pozbawił ich swobody poruszania się, stosował bezpośrednie groźby lub nakładał sankcje, które można byłoby zakwalifikować jako pracę przymusową. Ofiary mogły swobodnie przemieszczać się, posiadały klucze do mieszkania, a dowody dotyczące stosowania przymusu uznano za niejednoznaczne. W konsekwencji zarzut handlu ludźmi został oddalony.

Sprawa ta pokazuje, jak istotny wpływ na wynik postępowania w sprawach dotyczących handlu dziećmi mogą mieć definicje prawne i przyjęte progi dowodowe. Ilustruje trudności związane ze ściganiem sprawców wykorzystywania do pracy przymusowej, zwłaszcza w sytuacjach, gdy kontrola nad ofiarą opiera się na subtelnych mechanizmach zależności, a nie na otwartym przymusie. Podkreśla także znaczenie jasnych przepisów odnoszących się do dzieci: choć w przypadku handlu dziećmi nie jest wymagane wykazanie zastosowania środków przymusu, orzecznictwo wskazuje na utrzymujący się wysoki próg dowodowy konieczny do uzyskania skazania za handel dziećmi.

Utrzymującym się wyzwaniem operacyjnym w procesie identyfikacji ofiar jest odróżnienie osób będących ofiarami handlu ludźmi od osób wykonujących podobne działania zarobkowe bez elementu przymusu lub wyzysku. Trudność ta jest szczególnie widoczna w przypadku organów imigracyjnych i organów ścigania, które często mają kontakt z osobami pracującymi w sektorze nieformalnym, świadczącymi usługi seksualne lub funkcjonującymi w kontekście migracji nieregularnej. W takich przypadkach oznaki handlu ludźmi mogą być niejednoznaczne. W odpowiedzi na ten problem opracowano szereg narzędzi i wskaźników identyfikacyjnych wspierających proces podejmowania decyzji przez pracowników pierwszego kontaktu (zob. wykaz dostępnych narzędzi na końcu modułu).

Skuteczne okazały się podejścia oparte na analizie informacji operacyjnych. Analizując profile i cechy wcześniej zidentyfikowanych dorosłych i dzieci będących ofiarami, właściwe organy mogą doskonalić wskaźniki ryzyka i koncentrować uwagę na osobach, które mogą wymagać ochrony, a nie działań o charakterze represyjnym. Większość narzędzi praktycznych przedstawionych na końcu modułu zawiera uporządkowane zestawy wskaźników wspierających spójny proces wstępnej oceny oraz pomagających pracownikom pierwszego kontaktu rozpoznawać oznaki wyzysku i podatności na wykorzystanie. Jednocześnie badania [8] wskazują, że nadmiernie sztywne lub uproszczone kryteria mogą prowadzić do błędnej identyfikacji lub praktyk dyskryminacyjnych, co podkreśla znaczenie odpowiednich szkoleń oraz uwzględniania szerszego kontekstu każdej sprawy.

Kontrole graniczne stanowią kluczową okazję do identyfikacji w transnarodowych sprawach dotyczących handlu ludźmi. W sytuacjach, gdy sprawcy przemieszczają ofiary przez oficjalne przejścia graniczne, organy imigracyjne są w szczególnie dobrej pozycji do rozpoznawania wskaźników ryzyka, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci. Opracowane przez organizacje międzynarodowe narzędzia przesiewowe uwzględniające potrzeby dzieci (zob. wykaz dostępnych narzędzi na końcu modułu) wykazały znaczenie dostosowanych wskaźników, które odzwierciedlają wiek, zależność i wzorce mobilności. Jednak identyfikacja na granicach jest z natury ograniczona na długich trasach lądowych i morskich oraz w przypadkach, gdy przemieszczanie odbywa się przez nieformalne przejścia graniczne.

Działania organów ścigania w miejscach, w których dochodzi do wyzysku, w tym naloty i inspekcje, mogą również prowadzić do identyfikacji i uwolnienia osób będących ofiarami handlu ludźmi z sytuacji wyzysku. Interwencje tego typu wiążą się jednak ze znacznym ryzykiem, jeśli nie są odpowiednio zaplanowane. Badania wskazują, że źle przeprowadzone naloty mogą powodować dalszą traumę ofiar i podważać zaufanie do organów państwa. Organy ochrony praw człowieka podkreślają zatem, że działania identyfikacyjne muszą być prowadzone z zachowaniem jasnych gwarancji proceduralnych i zasady proporcjonalności oraz przy zapewnieniu niezwłocznego dostępu do ochrony i wsparcia po uwolnieniu osób z sytuacji wyzysku.

2. Luki i obiecujące praktyki

Jednym z kluczowych wyzwań przekrojowych jest subiektywne doświadczenie ofiar. W **Belgii**, **Bułgarii** i **Finlandii** praktycy konsekwentnie podkreślają, że dzieci często nie rozpoznają swojej sytuacji jako wyzysku lub handlu ludźmi. Manipulacja emocjonalna ze strony sprawców (często członków rodziny, partnerów intymnych lub osób sprawujących władzę) normalizuje przemoc i sprzyja obwinianiu się ofiar. Eksperci **fińscy** wskazują, że dzieci mogą nie dysponować językiem pozwalającym opisać swoje doświadczenia, uważać, że są odpowiedzialne za to, co się dzieje, lub obawiać się konsekwencji dla siebie bądź innych osób w przypadku ujawnienia swojej sytuacji. Oporność wobec ujawnienia (w tym milczenie, wyuczone narracje i późniejsze wycofywanie wcześniejszych zeznań) może utrudniać wczesną identyfikację.

[8] Hainaut, M., Thompson, K. J., Ha, C. J., Herzog, H. L., Roberts, T., & Ades, V. (2022). Are screening tools for identifying human trafficking victims in health care settings validated? A scoping review. *Public Health Reports, 137*(1_suppl), 63S–72S; Lugo-Graulich, K., Meyer, L. F., Souza, K., Tapp, S. N., Maryfield, B., & Bostwick, L. (2024). Improving sex trafficking victim identification: Indicators of trafficking in online escort ads. Journal of Human Trafficking. NCJ Number 309077.

Bułgaria: Luki w identyfikacji i ochronie ofiar

W bułgarskiej sprawie dotyczącej wewnętrznego handlu ludźmi z lat 2009–2010 17-letnia dziewczyna z łagodną niepełnosprawnością intelektualną, która w przeszłości podejmowała próby ucieczki z domu, została wykorzystana seksualnie przez znajomego mężczyznę. Pomimo zgłoszenia zaginięcia i tymczasowego powrotu do rodziny ofiara była nadal wykorzystywana przez kilka miesięcy, aż do momentu próby samobójczej, po której konieczne było przymusowe leczenie szpitalne.

Sprawa ta ujawnia poważne luki w identyfikacji i ochronie ofiar: organy nie zapewniły jej bezpieczeństwa po początkowej interwencji policji, a ponadto brak jest dowodów, że otrzymała wsparcie lub została skierowana do odpowiednich służb jako ofiara handlu ludźmi. Doprowadzenie sprawy do etapu procesu sądowego trwało niemal dekadę, co odzwierciedla znaczne opóźnienia w wymiarze sprawiedliwości. Sprawca został ostatecznie skazany przez sąd okręgowy na cztery lata pozbawienia wolności oraz grzywnę, jednak informacje dotyczące ostatecznego wyniku postępowań apelacyjnych nie są jednoznaczne.

Wyzwania te są dodatkowo potęgowane przez ograniczony potencjał służb pierwszego kontaktu. W przypadku wykorzystywania do działalności przestępczej (np. w **Finlandii**) należy zauważyć, że patrole interwencyjne policji mają często pierwszy kontakt z dziećmi podczas interwencji w sprawach niezwiązanych bezpośrednio z handlem ludźmi, takich jak drobne przestępstwa i problemy behawioralne. Funkcjonariusze ci zgodnie z założeniem nie posiadają specjalistycznego przeszkolenia w zakresie wskaźników handlu ludźmi, co zwiększa ryzyko, że wyzysk pozostanie ukryty za bardziej widocznymi formami przestępczości lub sytuacjami szczególnej podatności. W **Polsce** identyfikacja ma w dużej mierze charakter reaktywny: przypadki ujawniają się zazwyczaj dopiero po nalotach, kontrolach granicznych lub zgłoszeniach sygnalistów, natomiast proaktywne wykrywanie występuje rzadko. Pracownicy pierwszego kontaktu w różnych instytucjach zgłaszają przeciążenie obowiązkami, brak odpowiednich szkoleń oraz często brak tłumaczy lub jasnych procedur, szczególnie w pracy z dziećmi cudzoziemskimi lub dziećmi pozostającymi bez opieki.

Rumunia/Niemcy/Austria: Transnarodowy i wewnętrzny handel ludźmi (2024)

Sprawa dotyczyła 28 obywateli Rumunii (w tym 9 małoletnich i 19 dorosłych) wykorzystywanych w Rumunii, Niemczech i Austrii przez zorganizowaną grupę przestępczą. Małoletni w wieku 12–17 lat doświadczali wykorzystywania seksualnego, zmuszania do działalności przestępczej, zmuszania do żebractwa, a w jednym przypadku również przemocy seksualnej w Internecie. Rekrutacja i kontrola opierały się na zadłużeniu rodzinnym, groźbach użycia przemocy, konfiskacie dokumentów tożsamości, izolacji oraz stałym nadzorze, co znacząco ograniczało swobodę ofiar i możliwość komunikacji. Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi były często penalizowane za działania podejmowane pod przymusem.

Ofiary zostały zidentyfikowane po zgłoszeniu złożonym do wyspecjalizowanej jednostki policji w Rumunii. 24 osoby (w tym małoletni) otrzymały wsparcie psychospołeczne i pomoc prawną koordynowaną przez ADPARE we współpracy z Krajową Agencją ds. Zwalczania Handlu Ludźmi oraz służbami ochrony dzieci.

Sprawa ujawnia utrzymujące się luki w identyfikacji ofiar, szczególnie w krajach docelowych, które utrudniają zapewnienie ochrony i stosowanie zasady niekarania za czyny popełnione pod przymusem. Podkreśla również potrzebę wzmocnienia współpracy transgranicznej, specjalistycznego wsparcia dla ofiar i większej świadomości w krajach docelowych w celu zapobiegania długotrwałemu wyzyskowi i umożliwienia skutecznego dochodzenia sprawiedliwości.

W kilku raportach wskazano, że sam kontakt z instytucjami nie gwarantuje identyfikacji ofiar. W **Belgii**, identyfikacja nie jest w pełni zagwarantowana, nawet gdy dzieci pozostają w kontakcie z systemem wsparcia dla młodzieży i ośrodkami recepcyjnymi, ponieważ utrzymujące się niedobory kadrowe, ograniczony nadzór i brak wystarczającej liczby bezpiecznych miejsc zakwaterowania mogą uniemożliwiać terminowe wykrycie i ochronę dzieci zagrożonych handlem ludźmi. W **Finlandii** i **Bułgarii** dzieci będące ofiarami handlu ludźmi niekiedy znajdują się już pod opieką szkół, służb opieki nad dziećmi, placówek ochrony zdrowia, ośrodków recepcyjnych lub służb zajmujących się młodzieżą, jednak ich sytuacja wyzysku pozostaje niewykryta. Specjaliści mają trudności z rozpoznaniem handlu ludźmi w sytuacjach, gdy przemoc nakłada się na wielorakie formy podatności, w tym używanie substancji psychoaktywnych, problemy behawioralne, zaniedbanie lub współwystępowanie różnych form wyzysku. Ta złożoność znajduje odzwierciedlenie w ustaleniach z **Włoch** (gdzie dzieci pozostające bez opieki często znikają z ośrodków recepcyjnych wkrótce po przybyciu) oraz z **Rumunii** (gdzie opóźnienia proceduralne uniemożliwiają terminową identyfikację i dostęp do ochrony, zwłaszcza gdy sprawy wchodzą w fazę postępowania sądowego).

Bariery strukturalne i proceduralne dodatkowo osłabiają proces identyfikacji. We **Włoszech** identyfikacja opóźniona jest przez rozproszone systemy danych, brak wspólnych mechanizmów rejestracji i słabą komunikację międzyinstytucjonalną. **Polska** mierzy się z podobną fragmentacją obejmującą ograniczoną wymianę informacji między policją, prokuraturą, służbami społecznymi i organizacjami pozarządowymi oraz niespójne procedury wstępnej identyfikacji na granicach, w pieczy zastępczej i w ośrodkach recepcyjnych. Dodatkowym czynnikiem przyczyniającym się do niedostatecznej identyfikacji jest mylenie przemytu migrantów z handlem ludźmi.

Działania wymiaru sprawiedliwości również odgrywają istotną rolę. W **Grecji** niedostateczna identyfikacja na poziomie prokuratury oraz opóźnienia w formalnym uznaniu statusu ofiary ograniczają dostęp do ochrony i środków prawnych. Ograniczony zasięg terytorialny wyspecjalizowanych centrów przesłuchań (model Child House) sprawia, że metody identyfikacji i przesłuchań dostosowane do potrzeb dzieci nie są wszędzie dostępne w równym stopniu, co zwiększa ryzyko wtórnej wiktymizacji. W **Portugalii**, pomimo solidnych ram instytucjonalnych, niewystarczająca specjalizacja prokuratorów i sędziów, nierównomierne stosowanie zabezpieczeń oraz problemy w koordynacji działań sądów karnych i sądów rodzinnych mogą opóźniać wdrażanie środków ochronnych wobec dzieci będących ofiarami, szczególnie dzieci cudzoziemskich. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego wskazują, że sądy rodzinne często nie są przygotowane do prowadzenia złożonych spraw dotyczących handlu ludźmi z udziałem dzieci niebędących obywatelami kraju, co prowadzi do niekorzystnych skutków[9].

[9] Pracownicy wymiaru sprawiedliwości wskazywali, że współistnienie odrębnych postępowań przed sądami karnymi i sądami rodzinnymi może w niektórych przypadkach utrudniać koordynację i opóźniać wdrażanie środków ochronnych. Doceniono działania prokuratorów dążących do ochrony praw ofiar, jednak praktyczne stosowanie istniejących zabezpieczeń pozostaje nierównomierne w poszczególnych jurysdykcjach. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego zwracały uwagę na szczególne wyzwania, z jakimi mierzą się sądy rodzinne w sprawach dotyczących dzieci cudzoziemskich będących ofiarami, w szczególności z Afryki Zachodniej i krajów afrykańskich

Obok tych luk w raportach krajowych wskazuje się również na **konkretne obiecujące praktyki**, choć często są one wdrażane nierównomiernie i w niewystarczającej skali.

W **Belgii** identyfikacja wspierana jest przez uporządkowane podejście oparte na wskaźnikach. Pracownicy pierwszego kontaktu i przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości korzystają z listy kontrolnej wskaźników handlu ludźmi zawartej w poufnych okólnikach prokuratorskich oraz obowiązkowej procedury przekazania sprawy po wykryciu takich wskaźników. W odpowiedzi na pojawiające się ryzyka zostały opracowane ukierunkowane narzędzia, w tym program e-learningowy przygotowany przez organizację społeczeństwa obywatelskiego Child Focus, wspierający identyfikację wykorzystywania seksualnego dzieci w Internecie. Raport belgijski podkreśla również, że jednym z mechanizmów wspierających identyfikację jest należyta staranność w zakresie praw człowieka, czego przykładem jest sprawa Borealis, w której silniejszy nadzór nad procesami rekrutacji i łańcuchami podwykonawstwa mógłby umożliwić wcześniejsze wykrycie wyzysku.

W **Finlandii** – zgodnie z opiniami zarówno naukowców, jak i praktyków – jedną z obiecujących praktyk jest koncentracja na identyfikowaniu i przeciwdziałaniu różnym formom przemocy i nadużyć. Eksperci podkreślają, że pracownicy nie muszą jednoznacznie ustalać, czy dana sytuacja stanowi handel ludźmi, aby podjąć działania. Priorytetem jest rozpoznanie wskaźników wyzysku i szybka interwencja w celu powstrzymania krzywdy. Podejście to ma szczególne znaczenie w złożonych przypadkach obejmujących nakładanie się różnych form przemocy.

We **Włoszech** mimo utrzymujących się istotnych ograniczeń systematyczne ujawnianie wskaźników handlu ludźmi w procedurach azylowych i istnienie wyspecjalizowanych jednostek policji zajmujących się przestępczością dotyczącą cudzoziemców stanowią ważne (choć ograniczone) punkty umożliwiające identyfikację.

Polska wdraża uporządkowane i coraz bardziej zintegrowane wykorzystanie narzędzi sztucznej inteligencji w celu zapobiegania i wykrywania handlu dziećmi i wykorzystywania seksualnego dzieci, szczególnie w środowisku online. Kluczowym elementem jest współpraca organów ścigania z bazą ICSE Interpolu, która wykorzystuje oparte na AI mechanizmy dopasowywania hashy kryptograficznych, aby szybko identyfikować znane materiały przedstawiające wykorzystywanie seksualne dzieci, wykrywać nowe treści oraz wspierać identyfikację ofiar. Na poziomie krajowym platforma zgłoszeniowa Dyżurnet.pl prowadzona przez NASK stosuje zautomatyzowane systemy triage umożliwiające przetwarzanie dużej liczby zgłoszeń publicznych, szybsze nadawanie priorytetu sprawom wysokiego ryzyka i bardziej efektywne alokowanie zasobów śledczych. Polskie władze wykorzystują również narzędzia AI do monitorowania przestrzeni cyfrowych, w tym mediów społecznościowych, szyfrowanych platform i darknetu, w celu wykrywania wskaźników groomingu, rekrutacji online i handlu dziećmi. Dodatkowe zastosowania to rozpoznawanie obrazów i porównania biometryczne służące identyfikacji ofiar w różnych bazach danych, a także rozwijające się modele predykcyjne analizujące dane migracyjne, wizowe, karne i cyfrowe w celu wspierania proaktywnego działania organów ścigania opartego na analizie ryzyka.

W **Portugalii** praktycy zgłaszają stopniową poprawę koordynacji i profesjonalizacji w wyniku reform instytucjonalnych przeprowadzonych w ostatnich dekadach. Regularne szkolenia i wzmocniona współpraca między organami ścigania przyczyniły się do usprawnienia praktyk dochodzeniowych,

portugalskojęzycznych, co może komplikować proces podejmowania decyzji. Wskazywano na szczególne nieprzygotowanie sądów rodzinnych do prowadzenia takich spraw i pracy z ofiarami, co często prowadzi do decyzji postrzeganych jako błędne oraz dalszej krzywdy wyrządzanej dzieciom.

pośrednio wspierając wcześniejszą identyfikację. Ponadto praktycy wskazywali na wysoki poziom satysfakcji z przejrzystej i funkcjonalnej koordynacji oraz współpracy między instytucjami uruchamianej po zidentyfikowaniu ofiary. Mimo to powszechnie uznaje się, że zdolność do identyfikacji została poważnie osłabiona przez likwidację Służb ds. Imigracji i Granic, które dysponowały wysoce wyspecjalizowanymi i doświadczonymi zespołami (szczególnie na lotniskach). Pracownicy pierwszego kontaktu wskazywali, że sytuacja nie została w pełni uregulowana, ponieważ osoby obecnie pełniące te funkcje nie posiadają doświadczenia i specjalizacji na porównywalnym poziomie.

W ogólnych raportach krajowych wskazuje się na spójny wzorzec: identyfikacja ofiar jest najsłabsza tam, gdzie zależy od samodzielnego ujawnienia się ofiary, współpracy ofiary lub sztywnych progów proceduralnych, a najsilniejsza tam, gdzie specjaliści są szkoleni do rozpoznawania wskaźników, reagowania na ryzyko i koordynacji międzysektorowej. Identyfikacja jest bardziej skuteczna, gdy jest traktowana jako narzędzie ochrony dzieci, a nie wyłącznie jako instrument ścigania. Trudności pojawiają się tam, gdzie systemy są rozdrobnione, brakuje specjalizacji, a stosowane praktyki nie uwzględniają potrzeb dzieci.

3. Zalecenia

- **Oparcie identyfikacji na profesjonalnej ocenie wskaźników ryzyka, a nie na ujawnieniu sytuacji przez ofiarę:** Biorąc pod uwagę, że dzieci często nie rozpoznają swojej sytuacji jako wyzysku i jej nie ujawniają, systemy identyfikacji powinny priorytetowo traktować obserwowalne wskaźniki ryzyka i ocenę ekspercką, a nie współpracę z dzieckiem, zeznania lub samodzielne ujawnienie się dziecka.
- **Wzmocnienie kompetencji osób pierwszego kontaktu w sprawach dotyczących handlu ludźmi:** Podmioty, które często jako pierwsze mają kontakt z dziećmi będącymi ofiarami (patrole interwencyjne policji, jednostki graniczne, personel ośrodków recepcyjnych) powinny odbywać praktyczne szkolenia oparte na scenariuszach i skoncentrowane na wskaźnikach handlu ludźmi, szczególnie w sytuacjach, gdy oznaki wyzysku są przesłaniane przez problemy behawioralne lub podatności związane z migracją.
- **Włączenie procedur wstępnej identyfikacji handlu ludźmi do wszystkich systemów mających kontakt z dziećmi, nie tylko wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych:** Wiele dzieci ma regularny kontakt ze szkołami, systemem opieki nad dziećmi, służbą zdrowia, organami ds. azylu i/lub pieczą zastępczą, nawet jeżeli nie są one zidentyfikowane jako ofiary handlu ludźmi. Wskazuje to na potrzebę systematycznego stosowania procedur wstępnej identyfikacji w tych obszarach, powiązanych z jasno określonymi obowiązkami w zakresie zgłaszania i przekazywania spraw.
- **Usprawnienie międzyinstytucjonalnej wymiany danych i mechanizmów łączenia spraw:** Rozdrobnione systemy informacyjne i słaba koordynacja między policją, prokuraturą, służbami społecznymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego utrudniają wczesną identyfikację i działania następcze, szczególnie w przypadku dzieci często zmieniających miejsce pobytu lub dzieci cudzoziemskich. Szczególny nacisk należy położyć na rozwój wspólnych narzędzi rejestracji oraz standaryzowanych protokołów wymiany informacji.
- **Uniezależnienie identyfikacji i ochrony ofiar od postępowań karnych i współpracy z organami ścigania:** Opóźnienia w formalnym uznawaniu statusu ofiary i uzależnianie dostępu do ochrony od spełnienia określonych warunków osłabiają skuteczność identyfikacji i podważają zaufanie do instytucji. Dzieci powinny być identyfikowane i obejmowane ochroną niezależnie od tego, czy chcą lub są w stanie uczestniczyć w czynnościach dochodzeniowych.

- **Zwiększenie dostępności wyspecjalizowanych struktur przyjaznych dzieciom oraz poszerzenie ich zasięgu terytorialnego:** Ograniczona dostępność miejsc i procedur identyfikacji dostosowanych do potrzeb dzieci oraz odpowiednio przygotowanych specjalistów ogranicza skuteczność podejmowanych działań i zwiększa ryzyko wtórnej wiktymizacji. Istniejące modele należy upowszechnić również poza dużymi ośrodkami miejskimi.
- **Uwzględnianie złożonych i nakładających się form wyzysku w działaniach identyfikacyjnych:** Specjaliści powinni dysponować wiedzą i narzędziami umożliwiającymi rozpoznawanie handlu ludźmi w sytuacjach, gdy współwystępują różne formy nadużyć (takie jak wykorzystywanie seksualne, praca przymusowa, zaniedbanie czy działalność przestępcza), a nie analizować poszczególne formy wyzysku w oderwaniu od siebie.
- **Ograniczenie rotacji kadr i utrzymanie wyspecjalizowanych kompetencji:** Częsta rotacja personelu i niewystarczająca specjalizacja wśród funkcjonariuszy policji, prokuratorów i sędziów prowadzą do utraty wiedzy i doświadczenia na poziomie instytucjonalnym oraz osłabiają spójność działań identyfikacyjnych. Należy utrzymywać stabilne i wyspecjalizowane stanowiska związane z przeciwdziałaniem handlowi ludźmi.

4. Narzędzia praktyczne

→ Camden Safeguarding Children Partnership (CSCP) – Wykaz wskaźników służących wspieraniu procesu identyfikacji ofiar handlu ludźmi, obejmujący szczegółowe wskaźniki identyfikacji przypadków handlu dziećmi oraz kluczowe pytania, które należy zadawać.

→ Practical Guide on the Best Interests of the Child in Asylum Procedures (EASO)https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/Practical_Guide_on_the_Best_Interests_of_the_Child_EN.pdf – Praktyczny przewodnik dotyczący najlepszego interesu dziecka w procedurach azylowych, zawierający wzór szybkiej i kompleksowej oceny najlepszego interesu dziecka.

→ Guidance on Referral Mechanisms for the Protection and Assistance of Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse and Victims of Trafficking (IOM) – Wytyczne dotyczące mechanizmów kierowania migrantów narażonych na przemoc, wyzysk i nadużycia oraz ofiar handlu ludźmi do odpowiednich form ochrony i wsparcia. Dokument zawiera formularze profilowania migrantów znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności, wskazówki dotyczące prowadzenia wywiadów i gromadzenia informacji oraz szczególne zalecenia dotyczące rozmów z dziećmi.

→ Survivor-Informed Indicators for the Identification of Victims and Survivors of Trafficking in Human Beings (OBWE) – Zestaw wskaźników identyfikacji ofiar i osób ocalałych z handlu ludźmi opracowany z uwzględnieniem doświadczeń osób pokrzywdzonych.

→ Uniform Guidelines for the Identification and Referral of Victims of Human Trafficking within the Migrant and Refugee Reception Framework in the OSCE Region (OBWE) – Jednolite wytyczne dotyczące identyfikacji i kierowania ofiar handlu ludźmi do odpowiednich form wsparcia w ramach systemów przyjmowania migrantów i uchodźców w regionie OBWE.

→ Identification of Victims/Persons ‘At-Risk’ of Trafficking in Human Beings (UNICEF) – Narzędzie służące identyfikacji ofiar handlu ludźmi oraz osób zagrożonych.

- Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe (UNICEF) – Przewodnik dotyczący ochrony praw dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w Europie, zawierający m.in. listę kontrolną dla funkcjonariuszy imigracyjnych i straży granicznej służącą ocenie, czy dziecko jest zagrożone handlem ludźmi, oraz wytyczne dla specjalistów prowadzących rozmowy z dziećmi na temat możliwych przestępstw popełnionych wobec nich.

- Toolkit to Combat Trafficking in Persons (UNODC)https://www.unodc.org/pdf/Trafficking_toolkit_Oct06.pdf – Zestaw narzędzi do zwalczania handlu ludźmi, obejmujący m.in. ujednoliconą listę kontrolną do identyfikacji ofiar, wytyczne dotyczące prowadzenia rozmów z ofiarami oraz zasady prowadzenia wywiadów w sposób etyczny i bezpieczny.

- Standardised Checklist to Facilitate Victim Identification in Trafficking Cases (UNODC) – Ujednolicona lista kontrolna wspierająca identyfikację ofiar w sprawach dotyczących handlu ludźmi.

- Uncovering Labour Trafficking. Investigation Tool for Law Enforcement and Checklist for Labour Inspectorshttps://heuni.fi/documents/47074104/0/ENG-InvestigationAid_Web+2_14072020.pdf/f7196ce4-124f-dfd2-3113-b8ef7fce3d54/ENG-InvestigationAid_Web+2_14072020.pdf?t=1606915478428 – Narzędzie dochodzeniowe dla organów ścigania wraz z listą kontrolną dla inspektorów pracy. Dokument został opracowany w ramach projektu FLOW finansowanego ze środków UE z udziałem Bułgarii, Estonii, Finlandii i Łotwy. Dokument dostępny jest również w językach bułgarskim, estońskim, fińskim i łotewskim, a raporty dostosowano do lokalnych uwarunkowań w ścisłej współpracy z organami krajowymi.

Moduł 3 – Ochrona ofiar

1. Kluczowe ramy prawne

Na poziomie międzynarodowym podstawowe ramy ochrony ofiar handlu ludźmi są określone w Protokole z Palermohttps://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons. Traktuje on osoby będące ofiarami handlu ludźmi (w tym wyraźnie dzieci) jako podmioty praw uprawnione do ochrony prywatności, bezpieczeństwa, dostępu do informacji i wsparcia w procesie powrotu do równowagi. Ochrona jest rozumiana szeroko – obejmuje bezpieczeństwo fizyczne, wsparcie w zakresie zdrowia psychicznego i funkcjonowania społecznego, dostęp do zakwaterowania, opieki zdrowotnej i edukacji oraz odszkodowania. W odniesieniu do dzieci Protokół wymaga, aby przy projektowaniu i realizacji wszystkich środków ochrony uwzględniane były wiek i szczególne potrzeby dziecka były, a decyzje dotyczące jego powrotu do miejsca pobytu lub państwa pochodzenia opierały się na względach bezpieczeństwa i dobrowolności, a nie na przesłankach związanych z kontrolą migracji. Choć Protokół ustanawia minimalne standardy, pozostawia państwom znaczną swobodę w zakresie ich wdrażania, co skutkuje nierównym poziomem gwarancji proceduralnych w poszczególnych jurysdykcjach.

W Unii Europejskiej dyrektywa (UE) 2024/1712 znacząco wzmacnia środki ochrony ofiar handlu ludźmi ze szczególnym uwzględnieniem osób znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności, w tym dzieci i ofiar wymagających ochrony międzynarodowej. Dyrektywa wymaga, aby pomoc i ochrona były udzielane za zgodą zainteresowanej osoby, wyrażoną po uzyskaniu odpowiednich informacji, oraz gwarantuje minimalny standard życia, obejmujący bezpieczne zakwaterowanie,

pomoc materialną, opiekę medyczną i psychologiczną, poradnictwo oraz dostęp do tłumaczenia ustnego i usług informacyjnych.

Dyrektywa wzmacnia również zabezpieczenia przewidziane dla dzieci, wymagając indywidualnej oceny potrzeb i sytuacji każdego dziecka oraz zapewnienia zarówno krótkoterminowego, jak i długoterminowego wsparcia na rzecz jego powrotu do równowagi fizycznej i psychospołecznej. Wsparcie to obejmuje dostęp do edukacji, działania ułatwiające reintegrację, dostosowane do potrzeb dziecka oraz programy wspierające usamodzielnianie się i wejście w dorosłość, mające na celu zapobieganie ponownemu uwikłaniu w handel ludźmi. Wszelkie środki ograniczające wolność dziecka w celu jego ochrony przed handlem ludźmi powinny być stosowane wyłącznie w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne, oraz powinny być proporcjonalne i odpowiednie z punktu widzenia celu, jakim jest ochrona danego dziecka. Po zidentyfikowaniu dziecka należy bez zbędnej zwłoki wyznaczyć dla niego opiekuna lub przedstawiciela, zapewniając jednocześnie mechanizmy zapobiegania konfliktom interesów, a w miarę możliwości także wsparcie dla jego rodziny.

Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi muszą mieć zapewniony skuteczny dostęp do ochrony międzynarodowej, a procedury azylowe i procedury związane z przeciwdziałaniem handlowi ludźmi muszą być stosowane w sposób skoordynowany z uwzględnieniem ich szczególnej sytuacji oraz zapewniać szczególne gwarancje proceduralne i odpowiednie warunki przyjęcia. Procedury zgłaszania przypadków handlu ludźmi powinny być bezpieczne, poufne i przyjazne dzieciom, a wykorzystywany w nich język powinien być dostosowany do wieku dziecka. Ponadto dzieci będące ofiarami mają prawo do korzystania z systemów kompensacyjnych przeznaczonych dla ofiar przestępstw z użyciem przemocy, co wzmacnia model ochrony oparty na zapewnieniu bezpieczeństwa, wsparcia powrotu do równowagi i trwałych rozwiązań dla dzieci dotkniętych handlem ludźmi.

Powyższe gwarancje zostały rozwinięte i usystematyzowane w dyrektywie w sprawie praw ofiar (2012/29/UE), która ma zastosowanie do wszystkich poważnych przestępstw, lecz jest szczególnie istotna w kontekście handlu ludźmi. Wprowadza ona obowiązek przeprowadzania indywidualnej oceny w celu określenia szczególnych potrzeb każdej ofiary w zakresie ochrony – przy założeniu, że dzieci będące ofiarami wymagają szczególnych środków ochrony. Dyrektywa nakłada obowiązek stosowania podejścia uwzględniającego potrzeby dziecka na wszystkich etapach postępowania karnego, wymagając od właściwych organów uwzględniania wieku, stopnia dojrzałości i poglądów dziecka oraz czynników zwiększających jego podatność na zagrożenia, a także aktywnego zapobiegania zastraszaniu, działaniom odwetowym i ponownej wiktymizacji. W praktyce wiele niedociągnięć obserwowanych w systemach krajowych (takich jak opóźnienia, procedury w niewystarczającym stopniu uwzględniające potrzeby dzieci czy nierówny dostęp do zabezpieczeń) wynika bezpośrednio z niepełnego wdrażania tych gwarancji proceduralnych.

W przypadkach, w których handel ludźmi wiąże się z wykorzystywaniem seksualnym i przemocą seksualną w Internecie, dyrektywa 2011/93/UE dodatkowo wzmacnia ramy ochrony. Uznaje ona, że szkody wyrządzone dzieciom w takich sytuacjach mają często charakter poważny, kumulatywny i długotrwały, co wymaga zapewnienia wsparcia, które może być kontynuowane również w życiu dorosłym. Ochrona nie ogranicza się wyłącznie do dziecka, lecz może obejmować także rodziców lub opiekunów, którzy nie byli sprawcami przestępstwa. Takie podejście odzwierciedla znaczenie szeroko rozumianego środowiska wsparcia dla procesu powrotu dziecka do równowagi.

Strategia UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi na lata 2021–2025 nie wprowadza nowych praw, lecz zapewnia **spójne ramy polityczne** dla realizacji obowiązków w zakresie ochrony ofiar. Wskazuje na utrzymujące się luki w dostępie do pomocy, odszkodowań i długoterminowego wsparcia

reintegracyjnego, a także wyraźnie przedstawia ochronę jako warunek skutecznego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, a nie jego następstwo. Strategia podkreśla znaczenie działań ukierunkowanych na potrzeby dziecka, wczesnego wyznaczania opiekunów i transgranicznych mechanizmów kierowania do odpowiednich form wsparcia oraz wskazuje na potrzebę odejścia od doraźnych działań interwencyjnych na rzecz trwałych rozwiązań obejmujących edukację, włączenie do rynku pracy i integrację społeczną. Zwraca również uwagę, że ofiary nie powinny ponosić odpowiedzialności za czyny popełnione pod przymusem oraz powinny być traktowane z poszanowaniem godności, bez uprzedzeń i dyskryminacji.

W ujęciu całościowym instrumenty te tworzą wielowarstwowy system ochrony oparty na trzech podstawowych zasadach. Po pierwsze, **ochrona powinna mieć charakter bezwarunkowy** – nie może być uzależniona od współpracy z organami, statusu migracyjnego i względów proceduralnych. Po drugie, **ochrona powinna być zindywidualizowana i uwzględniać potrzeby dziecka**, co wymaga przeprowadzenia oceny odzwierciedlającej jego indywidualną sytuację, szczególną podatność na zagrożenia i poglądy. Po trzecie, **ochrona powinna mieć charakter długofalowy** i obejmować nie tylko zapewnienie bezpieczeństwa w sytuacji bezpośredniego zagrożenia, ale także proces powrotu do równowagi, reintegrację i zapobieganie ponownej wiktymizacji. Podobnie jak w przypadku działań prewencyjnych i identyfikacyjnych, skuteczność tych rozwiązań zależy ostatecznie nie od formalnej transpozycji przepisów, lecz od zdolności krajowych systemów do przekładania tych standardów na skoordynowane działania realizowane przy zapewnieniu odpowiednich zasobów i z uwzględnieniem potrzeb dzieci.

2. Luki i obiecujące praktyki

Według wszystkich ośmiu raportach krajowych systemy ochrony dzieci będących ofiarami handlu ludźmi formalnie funkcjonują, jednak ich skuteczność jest zróżnicowana, a rezultaty w dużej mierze zależą od szybkości rozpoznania statusu ofiary, dostępności specjalistycznej opieki oraz poziomu współpracy między systemem ochrony dzieci, wymiarem sprawiedliwości, służbami migracyjnymi i służbami społecznymi. Jednym z najczęściej wskazywanych problemów jest opóźnienie pomiędzy pierwszym kontaktem z dzieckiem a objęciem go skuteczną ochroną, w czasie którego pozostaje ono narażone na dalsze szkody.

W **Grecji** interesariusze konsekwentnie wskazywali, że opóźnienia w formalnym uznaniu statusu ofiary oraz brak odpowiedniego statusu prawnego bezpośrednio wpływają na dostęp do ochrony. System ochrony jest dodatkowo osłabiony przez niewystarczającą liczbę specjalistycznych placówek dla dzieci pochodzących z Grecji i innych państw UE. Prokuratorzy podkreślali, że dzieci mogą przez dłuższy czas przebywać w szpitalach z powodu braku wolnych miejsc w placówkach opiekuńczych, szczególnie w Atenach. Ochronę osłabiają również bariery proceduralne – opóźnienia występujące poza godzinami pracy instytucji, kolejne przenoszenie dzieci między instytucjami oraz problemy techniczne związane z zabezpieczaniem utrwalonego materiału dowodowego. Skutkuje to koniecznością wielokrotnego przesłuchiwania dzieci i zwiększa ryzyko wtórnej wiktymizacji. Jednocześnie tam, gdzie funkcjonuje trwała współpraca między różnymi służbami i instytucjami, jakość ochrony wyraźnie się poprawia. W Salonikach za obiecującą praktykę uznano stabilne struktury współpracy międzyinstytucjonalnej, obejmujące wyznaczonych koordynatorów współpracy i elastyczne rozwiązania umożliwiające prowadzenie rozmów z dziećmi w warunkach przyjaznych dziecku.

Grecja – przypadek wykorzystywania seksualnego dziecka na terytorium kraju (2022)

Sprawa została ujawniona w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny oraz formalnej skargi matki. Sprawcy zostali skazani przez sąd pierwszej instancji.

Sprawa ujawnia istotne luki proceduralne i ochronne. Dziecko doświadczyło wtórnej wiktymizacji z powodu konieczności wielokrotnego składania zeznań, a mimo znaczenia modelu Child House dla zapobiegania ponownej traumatyzacji nie został on zastosowany. Pomoc psychologiczna została udzielona ze znacznym opóźnieniem. Ponadto ujawnienie miejsca pobytu dziecka doprowadziło do gróźb, co wskazuje na poważne braki w zakresie poufności i środków bezpieczeństwa.

W ujęciu ogólnym sprawa ta uwidacznia potrzebę szybkiego objęcia ofiar procedurami przyjaznymi dzieciom, terminowego wsparcia psychospołecznego i wzmocnienia gwarancji ochronnych na wszystkich etapach postępowania karnego.

Włochy posiadają strukturalnie rozwinięty, lecz silnie zróżnicowany system ochrony. Choć istnieje krajowa sieć schronisk dla ofiar, możliwości tych placówek są bardzo ograniczone – jedynie niewielka część dostępnych miejsc jest przeznaczona dla dzieci. Dzieci cudzoziemskie pozostające bez opieki są często umieszczane w zwykłych ośrodkach recepcyjnych dla osób ubiegających się o azyl, które nie dysponują wyspecjalizowanym personelem ani mechanizmami ochrony uwzględniającymi potrzeby dzieci, co zwiększa ryzyko ponownej traumatyzacji i ponownego wykorzystania w ramach handlu ludźmi. Utrudniony dostęp do odpowiedniej opieki wynika również z rozproszenia kompetencji między systemem przeciwdziałania handlowi ludźmi, systemem azylowym i systemem ochrony dzieci. Choć krajowy plan działania wskazuje dzieci jako grupę priorytetową, jego wdrażanie jest powolne i niespójne. Ochrona często zależy od inicjatyw organizacji pozarządowych realizowanych w formule projektowej oraz indywidualnego zaangażowania specjalistów, a nie od jednolicie stosowanych ram krajowych. Krótkie cykle finansowania osłabiają ciągłość opieki, szczególnie w kluczowych momentach przejściowych, takich jak opuszczanie systemu opieki w związku z osiągnięciem wieku granicznego lub powrót do kraju pochodzenia, a zdolność instytucji do reagowania często pozostaje niewystarczająca wobec tempa działania i elastyczności sieci przestępczych zajmujących się handlem ludźmi.

W **Portugalii** ramy prawne w zakresie ochrony dzieci są stosunkowo silne, jednak praktyka ujawnia istotne niedostatki w dostosowaniu ochrony do potrzeb dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

Choć Portugalia dysponuje specjalistycznym ośrodkiem schronienia i ochrony dla dzieci i młodzieży będących ofiarami handlu ludźmi, jego obecne możliwości są niewystarczające w stosunku do istniejących potrzeb. Dzieci pozostające bez opieki są zazwyczaj umieszczane w powszechnym

systemie ochrony dzieci w ramach procedur przeznaczonych dla dzieci „zagrożonych", które nie uwzględniają w wystarczającym stopniu szczególnych podatności związanych z handlem ludźmi. Uznano, że sąd rodzinny jest niewystarczająco przygotowany do pracy z dziećmi cudzoziemskimi będącymi ofiarami handlu ludźmi oraz że prowadzi to do decyzji postrzeganych przez praktyków jako szkodliwe. Procedury powrotu wspomaganego różnią się znacząco w zależności od kraju pochodzenia, system monitorowania jest ograniczony, a gwarancje ochronne poza Europą są niewystarczające. Choć istnieją zabezpieczenia, takie jak możliwość utrwalania zeznań na potrzeby przyszłego postępowania w celu uniknięcia ponownego przesłuchiwania, nie są one stosowane w sposób konsekwentny. W tym kontekście wsparcie transgraniczne realizowane przez organizacje pozarządowe często zapewnia bardziej niezawodną ochronę niż formalne mechanizmy państwowe. Kolejnym ilustracyjnym przykładem rozbieżności między ramami prawnymi a ich wdrażaniem jest dostęp do zezwoleń na pobyt dla ofiar handlu ludźmi. Pomimo istnienia ustawowego prawa do zezwolenia na pobyt dla wszystkich zidentyfikowanych ofiar handlu ludźmi w **Portugalii**, w praktyce dostęp do niego jest ograniczony przez bariery administracyjne. Wymóg przedstawienia standardowych dokumentów tożsamości (często niedostępnych dla ofiar) oraz ograniczona znajomość przepisów dotyczących handlu ludźmi w Agencji ds. Integracji, Migracji i Azylu i w systemie zabezpieczenia społecznego sprawiają, że wdrażanie przepisów w dużej mierze zależy od interwencji Policji Sądowej, co ujawnia wyraźną lukę między prawem a praktyką.

System ochrony w **Rumunii** opiera się na dyrekcjach ds. ochrony dzieci (DGASPC), które formalnie odpowiadają za wsparcie dzieci będących ofiarami. Respondenci wskazywali na ograniczoną dostępność wyspecjalizowanych usług dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, szczególnie na etapie wykraczającym poza bezpośredni okres wykorzystywania. Osoby młode opuszczające pieczę zastępczą były wielokrotnie identyfikowane jako grupa w dużej mierze niewidoczna i szczególnie podatna na zagrożenia. Bariery kulturowe dodatkowo osłabiają system ochrony – powszechna jest niechęć do korzystania z pomocy psychologicznej, co ogranicza proces reintegracji i powrotu do równowagi. Choć organizacje pozarządowe odgrywają pewną rolę, wiedza na temat wyspecjalizowanych usług świadczonych przez społeczeństwo obywatelskie jest ograniczona, a współpraca jest nadal niewystarczająco rozwinięta. Respondenci wskazywali na potencjalną rolę podmiotów działających w społecznościach lokalnych, w tym Kościoła prawosławnego, jako niewykorzystanego zasobu zarówno w zakresie ochrony, jak i reintegracji.

W **Bułgarii** luki w systemie ochrony są szczególnie widoczne w zakresie zakwaterowania i zapewnienia bezpieczeństwa. Ośrodki kryzysowe często nie gwarantują odpowiedniego poziomu poufności i nie są strukturalnie dostosowane do potrzeb ofiar handlu ludźmi, co osłabia poczucie bezpieczeństwa ofiar. Co istotne, nie funkcjonują odrębne ośrodki kryzysowe dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi – dzieci umieszczane są razem z ofiarami przemocy domowej, co ogranicza możliwość zapewnienia opieki dostosowanej do potrzeb i uwzględniającej traumę oraz zwiększa poziom stresu i ryzyko konfliktów. Te strukturalne niedostatki pogłębiają wcześniejsze trudności w identyfikacji i osłabiają długoterminowe perspektywy powrotu do równowagi.

Finlandia przyjmuje stosunkowo silne podejście skoncentrowane na indywidualnych potrzebach dziecka, przy czym praktycy podkreślają, że podstawą ochrony jest budowanie zaufania i przywracanie dziecku poczucia bezpieczeństwa. Krajowy Mechanizm Referencyjny został wprowadzony w 2025 roku w formie podręcznika zawierającego informacje i wytyczne dla specjalistów. Obiecują praktyką jest także model Barnahus, który zapewnia skoordynowane, wielodyscyplinarne działania ograniczające ryzyko ponownej traumatyzacji i wspierające zarówno bieżące, jak i długoterminowe potrzeby dzieci. Jednocześnie eksperci wskazywali na ryzyko związane z umieszczaniem dzieci w instytucjach, które mogą w sposób niezamierzony zwiększać ich podatność na zagrożenia, a także na trudności w sytuacjach, w których dzieci pozostające pod

kontrolą przestępców mają ograniczoną swobodę przemieszczania się. Kluczową kwestią podnoszoną w wywiadach była niestabilność niskoprogowych usług NGO, które odgrywają istotną rolę w docieraniu do dzieci obawiających się kontaktu z instytucjami publicznymi, a jednocześnie funkcjonują w warunkach niepewnego finansowania, co zagraża ich trwałości.

W **Polsce** mechanizmy ochrony są stosunkowo dobrze osadzone w przepisach prawa i obejmują indywidualne plany wsparcia, pomoc prawną i środki reintegracyjne. Jednak w praktyce ochrona ma nadal charakter reaktywny i nierównomierny. Usługi dla dzieci będących ofiarami (szczególnie dzieci cudzoziemskich lub nieposiadających uregulowanego statusu) rzadko są wyspecjalizowane, a reprezentacja prawna jest często zapewniana z opóźnieniem lub przez niewyspecjalizowanych prawników wyznaczanych z urzędu. Rozproszenie systemów danych oraz słaba koordynacja międzyinstytucjonalna sprawiają, że dzieci często przemieszczają się pomiędzy instytucjami, monitorowanie spraw nie jest spójne. Organizacje pozarządowe wypełniają kluczowe luki poprzez pomoc prawną, wsparcie psychospołeczne i działania integracyjne, jednak opieranie się na krótkoterminowym finansowaniu ogranicza ciągłość i zakres działań.

Belgia wyróżnia się kilkoma obiecującymi praktykami w zakresie ochrony dzieci. W przypadku dzieci elastyczne stosowanie okresu przejściowego przeznaczonego na podjęcie decyzji co do dalszych działań jest uznawane za dobrą praktykę, ponieważ pozwala ustabilizować ich sytuację bez wywierania presji związanej ze współpracą z organami ścigania. Jasne procedury kierowania do odpowiednich form wsparcia, obowiązek zgłaszania przypadków oraz stosowanie ujednoliconych wskaźników sprzyjają bardziej przewidywalnemu dostępowi do ochrony. Działania na rzecz angażowania rodzin w krajach pochodzenia, zwłaszcza w przypadku dzieci wykorzystywanych do przestępczości ulicznej, w niektórych przypadkach przyniosły pozytywne rezultaty. Dwa ośrodki prowadzone przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego, przeznaczone dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi (Meza i Esperanto) zapewniają bezpieczne, poufne i wolne od presji środowisko wsparcia oparte na wielodyscyplinarnym i zindywidualizowanym podejściu do prowadzenia spraw. Choć ośrodki te odgrywają kluczową rolę w praktyce (to do nich kierowana jest większość dzieci wymagających wsparcia), nie są formalnie uznawane za wyspecjalizowane placówki dla ofiar handlu ludźmi. Pomoc świadczona w tych ośrodkach jest powszechnie oceniana jako bardzo skuteczna. Dostęp do nich pozostaje jednak ograniczony. Restrykcyjne kryteria kwalifikacji, trudności z zerwaniem kontaktów ze sprawcami (szczególnie w przypadkach występowania więzi traumatycznej lub powiązań rodzinnych) oraz niechęć dzieci do uznawania siebie za ofiary sprawiają, że wiele z nich pozostaje poza systemem ochrony – nawet wtedy, gdy objęcie ich wsparciem byłoby uzasadnione.

3. Zalecenia

- **Zapewnienie natychmiastowego dostępu do ochrony, niezależnie od formalnego uznania dziecka za ofiarę:** Opóźnienia w formalnym uznaniu statusu ofiary pozbawiają dzieci dostępu do opieki zdrowotnej, stabilnego statusu pobytowego i bezpiecznego zakwaterowania. Państwa powinny w praktyce oddzielić kwestię dostępu do podstawowych środków ochrony od formalnego uznania dzieci za ofiary, zapewniając im ochronę od momentu zidentyfikowania wiarygodnych przesłanek wskazujących na handel ludźmi.

- **Rozszerzenie dostępności wyspecjalizowanych miejsc zakwaterowania przeznaczonych dla dzieci i unikanie umieszczania ich w placówkach ogólnego przeznaczenia:** Niewystarczająca liczba miejsc przeznaczonych dla dzieci skutkuje umieszczaniem ich w nieodpowiednich placówkach, takich jak zwykłe ośrodki recepcyjne dla osób ubiegających się o azyl, szpitale czy placówki dla ofiar przemocy domowej. Należy zwiększyć liczbę wyspecjalizowanych, poufnych i dostosowanych do potrzeb dzieci miejsc zakwaterowania, dysponujących odpowiednio przeszkolonym personelem, aby zapobiegać ponownej traumatyzacji i zaginięciom oraz zapewnić dzieciom ochronę.

- **Zapewnienie stabilności systemu ochrony poprzez trwałe finansowanie:** Finansowanie oparte na projektach i krótkich cyklach budżetowych utrudnia długoterminowy proces reintegracji i powrotu do równowagi. Systemy ochrony powinny opierać się na stabilnych modelach finansowania, które umożliwiają nieprzerwane prowadzenie spraw, zwłaszcza w kluczowych momentach przejściowych, takich jak opuszczanie systemu opieki w związku z osiągnięciem wieku granicznego lub powrót do kraju pochodzenia.

- **Upowszechnienie wielodyscyplinarnej współpracy jako standardu działania:** Tam, gdzie funkcjonują stabilne mechanizmy współpracy (takie jak krajowy system wsparcia, model Barnahus w Finlandii czy stałe międzyinstytucjonalne fora współpracy w Grecji), rezultaty działań ochronnych są wyraźnie lepsze. Modele te powinny zostać trwale włączone do krajowych systemów. Ponadto należy jasno określić koordynatorów współpracy i wspólne procedury oraz zapewnić dostępność wykraczającą poza standardowe godziny pracy, tak aby ograniczyć opóźnienia i konieczność wielokrotnego składania zeznań przez dzieci.

- **Wzmocnienie podejścia uwzględniającego traumę oraz potrzebę szczególnej ochrony dzieci we wszystkich służbach pierwszego kontaktu:** Konieczność wielokrotnego opowiadania o doświadczonej przemocy, opóźnienia proceduralne i nadmiernie techniczne podejście osłabiają skuteczność ochrony. Obowiązkowe i regularne szkolenia powinny koncentrować się na prowadzeniu rozmów z uwzględnieniem skutków traumy, rozwoju dziecka i złożonych czynników zwiększających podatność na zagrożenia, a nie wyłącznie na aspektach prawnych i dochodzeniowo-śledczych.

- **Usprawnienie procesu monitorowania przebiegu spraw i wymiany informacji przy jednoczesnym zapewnieniu poufności:** Rozproszone systemy gromadzenia danych utrudniają skuteczne monitorowanie spraw i zachowanie ciągłości ochrony. Należy opracować bezpieczne i interoperacyjne mechanizmy monitorowania spraw, aby dzieci nie pozostawały poza systemem wsparcia przy przekazywaniu spraw pomiędzy policją, służbami społecznymi, sądami i systemem recepcyjnym.

- **Wzmocnienie pomocy prawnej i systemu opieki instytucjonalnej na wczesnym etapie:** Ograniczony dostęp do wyspecjalizowanej pomocy prawnej osłabia zdolność dzieci do rozumienia i skutecznego korzystania ze swoich praw. Należy zapewnić dzieciom na

wczesnym etapie specjalistyczną reprezentację prawną oraz ciągłość opieki instytucjonalnej w toku procedur ochronnych, azylowych i karnych.

- **Wspieranie organizacji społeczeństwa obywatelskiego i włączanie ich do systemu ochrony jako jego kluczowych uczestników, a nie podmiotów pełniących jedynie rolę pomocniczą:** We wszystkich analizowanych państwach organizacje społeczeństwa obywatelskiego zapewniają kluczowe wsparcie o niskim progu dostępu, oparte na zaufaniu i obejmujące działania transgraniczne, często wypełniając luki pozostawione przez instytucje publiczne. Organizacje te powinny zostać formalnie włączone do systemów ochrony poprzez zapewnienie przewidywalnego finansowania i jasno określonych zadań, a nie opierać się na doraźnych źródłach finansowania lub środkach przeznaczonych na pomoc humanitarną.

- **Uwzględnienie ukrytych czynników zwiększających podatność na zagrożenia w trakcie i po zakończeniu formalnych działań ochronnych:** W raportach wskazuje się na grupy wysokiego ryzyka, które nadal nie są objęte wystarczającą ochroną, w tym dzieci opuszczające pieczę zastępczą, dzieci pozostające bez opieki i dzieci przebywające w placówkach opiekuńczych. Ramy ochrony powinny wprost przewidywać kontynuację wsparcia i działań reintegracyjnych po zakończeniu doraźnych działań ochronnych, aby ograniczyć ryzyko ponownego uwikłania w handel ludźmi.

- **Wzmocnienie i usprawnienie krajowego mechanizmu referencyjnego ze szczególnym uwzględnieniem dzieci:** Krajowe mechanizmy referencyjne powinny być dostępne, przejrzyste i łatwe w stosowaniu. Należy jasno określić role i kompetencje wszystkich zaangażowanych sektorów oraz stawiane wobec nich oczekiwania. Należy również wyraźnie uwzględnić komponent dotyczący dzieci oraz zapewnić skuteczne upowszechnianie mechanizmów, tak aby docierały one do wszystkich istotnych interesariuszy, również na poziomie lokalnym, wspierając spójne wdrażanie w różnych kontekstach lokalnych.

4. Narzędzia praktyczne

- Guidance on Referral Mechanisms for the Protection and Assistance of Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse and Victims of Trafficking (IOM) – Wytyczne dotyczące mechanizmów kierowania migrantów narażonych na przemoc, wyzysk i nadużycia oraz ofiar handlu ludźmi do odpowiednich form ochrony i wsparcia. Dokument zawiera m.in. sekcję zatytułowaną „Identification to reintegration of victim: Flow diagram of the TACT project" [Od identyfikacji do reintegracji ofiary: schemat działań w ramach projektu TACT], opracowaną w celu koordynacji powrotu i reintegracji ofiar handlu ludźmi.

- The Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings: A Set of Minimum Standards (IOM) – Zbiór minimalnych standardów dotyczących zdrowia psychicznego w kontekście handlu ludźmi. Dokument ma na celu wspieranie procesu wdrażania kompleksowej i skoordynowanej opieki psychospołecznej nad ofiarami handlu ludźmi – od momentu ich uwolnienia do zakończenia całego procesu reintegracji.

- „Long Journey" – Zestaw narzędzi wspierających pracę z ofiarami przymusowych małżeństw, opracowany w ramach projektu EASY finansowanego przez UE.

- Toolkit to Combat Trafficking in Persons (UNODC) – Zestaw narzędzi do zwalczania handlu ludźmi, obejmujący m.in. listę kontrolną wspierającą proces powrotu i reintegracji kobiet i dzieci (identyfikacja, ustalanie miejsca pobytu członków rodziny, ocena sytuacji rodzinnej itp.), a także szczegółowe narzędzia i wytyczne dotyczące powrotu dzieci do kraju pochodzenia oraz oceny ryzyka związanego z ich powrotem.

- Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe (UNICEF) – Przewodnik UNICEF dotyczący ochrony praw dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w Europie, zawierający m.in. wytyczne dotyczące oceny, czy powrót do rodziny i/lub kraju pochodzenia leży w najlepszym interesie dziecka.

Moduł 4 – Ściganie sprawców

1. Kluczowe ramy prawne

Na poziomie międzynarodowym Protokół z Palermo ustanawia podstawowe ramy prawnokarne, zobowiązując państwa do kryminalizacji handlu ludźmi, w tym usiłowania popełnienia tego przestępstwa, współudziału w nim oraz jego organizowania. W przypadku dzieci ramy te zostały celowo uproszczone: nie jest wymagane wykazanie zastosowania środków przymusu, a zgoda dziecka nie ma znaczenia prawnego. Obniża to próg dowodowy oraz nakłada na organy ścigania i prokuraturę odpowiedzialność za prowadzenie spraw bez opierania się na zdolności dziecka do opisania i wyjaśnienia kwestii wykorzystania. Protokół ujmuje ponadto ściganie sprawców w szerszym kontekście obowiązku ochrony prywatności i bezpieczeństwa ofiar oraz zapewnienia im możliwości realnego uczestnictwa w postępowaniu.

Konwencja o prawach dziecka oraz jej Protokoły fakultatywne wzmacniają to podejście, traktując dzieci będące ofiarami handlu ludźmi jako podmioty praw w postępowaniu karnym. Ściganie sprawców powinno być prowadzone zgodnie z zasadą najlepszego interesu dziecka i w sposób zapobiegający wtórnej wiktymizacji. Oznacza to odejście od koncentrowania się na pozyskiwaniu zeznań na rzecz zapewnienia rzetelności proceduralnej, stosowania praktyk dowodowych uwzględniających potrzeby dziecka oraz ustanawiania odpowiednich przedstawicieli w sytuacjach, gdy interesy rodziców pozostają w konflikcie z interesami dziecka.

W Europie zasady te zostały rozwinięte w Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, która wymaga prowadzenia aktywnych dochodzeń i postępowań karnych niezależnie od współpracy ofiary. Wprowadza ona szczegółowe wymogi proceduralne, obejmujące m.in. przesłuchania dostosowane do potrzeb dzieci, ograniczenie liczby ponownych przesłuchań oraz gwarancje procesowe na etapie postępowania sądowego. Co istotne, Konwencja wzmacnia również obowiązek prowadzenia dochodzeń finansowych oraz badania struktur zorganizowanej przestępczości, uznając, że postępowania dotyczące handlu dziećmi często okazują się nieskuteczne, gdy koncentrują się wyłącznie na sprawcach niższego szczebla lub pojedynczych incydentach.

Na poziomie Unii Europejskiej dyrektywa 2011/36/UE, zmieniona dyrektywą (UE) 2024/1712, stanowi kluczowy instrument prawny w obszarze ścigania handlu ludźmi. Ujednolica przepisy dotyczące przestępstw związanych z handlem ludźmi w państwach członkowskich, wyraźnie wymagając, aby dochodzenia i postępowania karne były skuteczne, proporcjonalne i odstraszające,

a jednocześnie uwzględniały szczególne wyzwania dowodowe i proceduralne związane z udziałem dzieci będących ofiarami. Jedną z podstawowych zasad dotyczących ścigania, wyrażonych w dyrektywie, jest to, że prowadzenie postępowań nie może być uzależnione od współpracy ofiary. Właściwe organy są zobowiązane do wszczynania i prowadzenia spraw w oparciu o uzasadnione podstawy, co umożliwia kontynuowanie postępowania także wtedy, gdy dziecko nie chce, nie jest w stanie lub ze względu na doznaną traumę nie może złożyć zeznań.

W przypadku dzieci praktyki dowodowe są realizowane w sposób ograniczający ryzyko wyrządzenia im dodatkowej krzywdy i obejmują m.in. ograniczenie liczby przesłuchań, możliwość wykorzystania zeznań utrwalonych w formie nagrania wideo oraz środki mające na celu uniknięcie bezpośredniej konfrontacji z oskarżonymi. Rozwiązania te mają bezpośredni wpływ na strategię ścigania, zachęcając do wczesnego gromadzenia materiału dowodowego wysokiej jakości i prowadząc do ograniczenia konieczności wielokrotnego składania zeznań ustnych przed sądem.

Co istotne, dyrektywa rozszerza ochronę ofiar handlu ludźmi, gwarantując, że nie mogą one być ścigane ani karane za czyny bezprawne popełnione bezpośrednio w wyniku ich wykorzystania, w tym za przestępstwa, wykroczenia i naruszenia przepisów administracyjnych, takie jak prostytucja, żebractwo, naruszenia przepisów porządkowych dotyczących przebywania w miejscach publicznych czy praca nierejestrowana. Rozwiązanie to ma zachęcać ofiary do zgłaszania przestępstw i korzystania z dostępnego wsparcia bez obawy o konsekwencje prawne. Państwa członkowskie są zobowiązane do szkolenia funkcjonariuszy organów ścigania, prokuratorów i innych właściwych organów w zakresie skutecznego stosowania przepisów dotyczących nieścigania ofiar, również w sprawach związanych z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Zachęca się również właściwe organy do tworzenia wyspecjalizowanych jednostek dysponujących wiedzą ekspercką i zdolnościami technologicznymi niezbędnymi do prowadzenia spraw dotyczących handlu ludźmi.

Ramy prawne dotyczące ścigania sprawców są dodatkowo wzmacniane przez dyrektywę w sprawie praw ofiar (2012/29/UE), która wprowadza obowiązek przeprowadzania indywidualnej oceny potrzeb ofiar w zakresie ochrony, zakłada szczególną podatność dzieci będących ofiarami na zagrożenia oraz wymaga stosowania środków zapobiegających zastraszaniu, działaniom odwetowym i ponownej wiktymizacji. W praktyce ogranicza to swobodę decyzyjną organów prowadzących postępowanie, wymagając wczesnego zaplanowania strategii dowodowej w sposób minimalizujący ryzyko wyrządzenia dziecku dodatkowej krzywdy, a nie opierania postępowania na wielokrotnym składaniu zeznań przed sądem.

W przypadkach, gdy handel ludźmi wiąże się z wykorzystywaniem seksualnym, dyrektywa 2011/93/UE dodatkowo wzmacnia obowiązki w zakresie ścigania sprawców, uznając długotrwałe skutki doznanej krzywdy oraz wymagając zapewnienia wsparcia i gwarancji proceduralnych, które mogą wykraczać poza okres dzieciństwa. Ma to szczególne znaczenie w sprawach, w których postępowania trwają przez dłuższy czas lub ujawnienie wykorzystania następuje ze znacznym opóźnieniem.

Z kolei Strategia UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi na lata 2021–2025 ujmuje ściganie sprawców jako element reakcji systemowej łączącej wczesną identyfikację ofiar, ochronę ofiar i pociąganie sprawców do odpowiedzialności. Strategia wprost wskazuje na utrzymujące się trudności w przekładaniu identyfikacji ofiar na skuteczne postępowania karne oraz postuluje prowadzenie postępowań uwzględniających potrzeby dzieci i niezależnych od współpracy ofiar, wzmacnianie współpracy sądowej oraz prowadzenie specjalistycznych szkoleń dla prokuratorów i sędziów. Podkreśla również, że skuteczność ścigania zależy nie tylko od odpowiednich definicji

prawnych, lecz także od koordynacji działań, dostępnych zasobów i zdolności do uwzględniania poszczególnych aspektów ochrony ofiar na wszystkich etapach postępowania karnego.

W ujęciu całościowym instrumenty te definiują ściganie handlu dziećmi jako proces inicjowany i prowadzony przez państwo, oparty na materiale dowodowym, zakorzeniony w prawach dziecka i zaprojektowany tak, aby mógł być realizowany niezależnie od gotowości dziecka lub jego zdolności do składania zeznań. Skuteczność tego procesu nie jest oceniana wyłącznie przez pryzmat liczby skazań, lecz również przez zdolność organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych do pociągania sprawców do odpowiedzialności bez powodowania dalszej krzywdy dziecka. Wyzwanie dla krajowych systemów polega na przełożeniu tych wielowarstwowych zobowiązań na spójną praktykę ścigania uwzględniającą potrzeby dzieci.

2. Luki i obiecujące praktyki

We wszystkich ośmiu analizowanych państwach ściganie sprawców handlu dziećmi obciążone jest podobnym problemem o charakterze strukturalnym: mimo że ramy prawne są zasadniczo zgodne ze standardami międzynarodowymi i unijnymi, sprawy nadal trafiają do prokuratury na późnym etapie, materiał dowodowy bywa niewystarczający, a gwarancje proceduralne uwzględniające potrzeby dzieci są stosowane nierównomiernie w różnych regionach i instytucjach.

W większości państw sprawy dotyczące handlu dziećmi trafiają do systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych dopiero wtedy, gdy wykorzystanie staje się widoczne lub przybiera szczególnie poważny charakter. Organy ścigania, kontrole graniczne, procedury azylowe i działania organizacji pozarządowych pozostają głównymi źródłami ujawniania takich przypadków. Systematyczne kierowanie spraw do właściwych organów przez szkoły, szpitale, placówki pediatryczne czy instytucje pomocy społecznej należy do rzadkości, mimo że podmioty te są dobrze przygotowane do rozpoznawania wczesnych oznak wykorzystywania. Skutkiem takiego reaktywnego modelu działania (konsekwentnie wskazywanego w raportach dotyczących **Grecji**, **Polski**, **Finlandii**, **Bułgarii** i **Włoch**) jest istotne ograniczenie możliwości prowadzenia skutecznych postępowań. W chwili, gdy do sprawy zostaje włączony prokurator, wykorzystywanie często trwa już od wielu miesięcy lub lat, a możliwość zabezpieczenia dowodów potwierdzających okoliczności sprawy została już utracona.

Choć ustawodawstwo krajowe zasadniczo przewiduje, że identyfikacja ofiary nie powinna być uzależniona od współpracy z organami ścigania, zasada ta nie jest konsekwentnie realizowana w praktyce. W **Grecji** opóźnienia w formalnym uznaniu statusu ofiary na etapie postępowania prowadzonego przez prokuraturę często ograniczają dostęp do środków ochrony i uprawnień procesowych. W **Finlandii**, zwłaszcza w sprawach dotyczących dzieci z doświadczeniem migracji lub ubiegających się o azyl, niechęć do złożenia zawiadomienia o przestępstwie (a częściej brak informacji i dowodów dotyczących czynu popełnionego za granicą) często skutkują zaniechaniem wszczęcia postępowania przygotowawczego – nawet w sytuacjach, gdy istnieją wiarygodne przesłanki wskazujące na handel ludźmi. Rozbieżność między identyfikacją dokonywaną na potrzeby ochrony ofiary a wymogami procedury karnej nadal pełni funkcję swoistego mechanizmu selekcyjnego, ograniczając zaangażowanie organów ścigania w złożone sprawy dotyczące handlu dziećmi.

Finlandia – Wykorzystywanie seksualne dziecka: opóźnione ujawnienie i długotrwałe skutki (2025)

Sąd ustalił, że ofiary doznały długotrwałych skutków psychologicznych, w tym depresji, stanów lękowych, zaburzeń snu i osłabionej zdolności do zaufania innym osobom, co wymagało leczenia farmakologicznego i terapii. Sprawa pokazuje, że osoby małoletnie mogą przez wiele lat nie ujawniać doświadczeń związanych z wykorzystywaniem z powodu strachu, wstydu, poczucia winy i obawy przed ujawnieniem, a także niepewności co do własnej odpowiedzialności karnej. Podkreśla również, że dzieci nie zawsze od początku identyfikują się jako ofiary, zwłaszcza gdy dochodzi do wykorzystania przy

Zbieranie materiału dowodowego pozostaje jednym z najtrudniejszych elementów prowadzenia postępowań karnych. W wielu krajach praktycy wskazywali na utrzymujące się opóźnienia w przeprowadzaniu przesłuchań dostosowanych do potrzeb dzieci, niewystarczającą liczbę przeszkolonych psychologów i tłumaczy oraz konieczność wielokrotnego przesłuchiwania dzieci w związku z uchybieniami proceduralnymi lub technicznymi. Poza dużymi ośrodkami miejskimi problemy te są szczególnie nasilone. W **Grecji** ograniczony zasięg terytorialny centrów przesłuchań (model Child House) utrudnia konsekwentne stosowanie jednej, nagrywanej wersji przesłuchania i ocenę indywidualnych potrzeb dziecka będącego ofiarą w zakresie ochrony, zwiększając ryzyko wtórnej wiktymizacji i osłabiając łańcuch dowodowy. Podobne trudności odnotowano we **Włoszech**, gdzie przewidziane w przepisach gwarancje dostosowane do potrzeb dzieci (w tym nagrywane przesłuchania na etapie postępowania przygotowawczego, środki zapewniające anonimowość i udział psychologów dziecięcych podczas przesłuchań) nie są systematycznie stosowane w praktyce. **Belgia** wypracowała obiecującą praktykę w postaci wyspecjalizowanych przesłuchań TAM (*Testimony by Audiovisual Means*), prowadzonych w sposób dostosowany do potrzeb dziecka i rejestrowanych audiowizualnie w celu uniknięcia wielokrotnego przesłuchiwania. Każde przesłuchanie odbywa się według ustrukturyzowanej metodyki obejmującej pięć etapów, które łącznie składają się z 11 kroków. Praktycy wskazywali jednak, że przesłuchania TAM mogą czasami być zbyt otwarte, co może utrudniać prowadzenie skutecznego przesłuchania w sytuacji, gdy małoletni nie chce lub nie potrafi ujawnić swojej sytuacji. Prowadzenie postępowań stało się jeszcze bardziej skomplikowane na skutek rosnącej cyfryzacji handlu ludźmi. Prokuratorzy i funkcjonariusze organów ścigania w **Belgii**, **Finlandii**, **Włoszech** i **Grecji** wskazywali, że sprawcy coraz częściej korzystają z szyfrowanych aplikacji komunikacyjnych, rozwiązań chmurowych i znikających wiadomości, co powoduje, że organy ścigania są uzależnione od skuteczności badania złożonych śladów cyfrowych. Choć pojawiają się nowe narzędzia analityczne, nadal brakuje odpowiedniego przeszkolenia i personelu do terminowego przetwarzania dużych wolumenów zabezpieczonych danych. Prokuratorzy często nie mają bezpośredniego dostępu do materiału cyfrowego i muszą korzystać z pośredników, co spowalnia postępowania i zwiększa ryzyko utraty lub nieprzydatności kluczowych dowodów.

Dochodzenia finansowe są również prowadzone w stopniu niewystarczającym. W większości państw postępowania kończą się na etapie bezpośredniego wykorzystywania, a proces identyfikowania przepływów zysków, majątku lub struktur sieci przestępczych jest realizowany w ograniczonym zakresie. Działania w zakresie mapowania przepływów finansowych, łączenia zdarzeń w różnych regionach i ścigania organizatorów za granicą pozostają niespójne i w dużej mierze zależą od lokalnych zasobów i możliwości. Jest to szczególnie widoczne w sprawach dotyczących zmuszania do żebractwa, wykorzystywania do pracy przymusowej lub handlu ludźmi w ramach rodzin, w których wykazanie korzyści wykraczających poza sam widoczny akt wykorzystania jest bardziej wymagające.

Sposób traktowania dzieci będących ofiarami w postępowaniach karnych znacząco się różni. Tam, gdzie stosuje się przewidziane gwarancje przyjazne dzieciom zgodnie z ich założeniem, są one powszechnie uznawane za skuteczne. Przesłuchania rejestrowane przeprowadzane przez przeszkolonych specjalistów ograniczają ryzyko ponownej traumatyzacji i pozwalają na wykorzystanie zeznań na późniejszym etapie postępowania, nawet jeśli dziecko przestaje w nim uczestniczyć. Opóźnienia, wielokrotne przesłuchiwanie oraz niewystarczająca komunikacja dotycząca przebiegu sprawy były często wskazywane przez organizacje pozarządowe i podmioty świadczące wsparcie jako czynniki generujące stres i przyczyniające się do wycofywania się dzieci z postępowania.

W wielu jurysdykcjach na decyzje prokuratorskie wpływają strukturalne czynniki zniechęcające. W **Bułgarii** i **Finlandii** interesariusze wskazywali, że zarzuty dotyczące handlu ludźmi są postrzegane jako złożone, wymagające dużych zasobów i obarczone niepewnością co do wyniku, szczególnie w porównaniu z przestępstwami seksualnymi, które są łatwiejsze do udowodnienia i wiążą się z wyższymi lub bardziej przewidywalnymi karami. W rezultacie sprawy dotyczące dzieci są czasami kwalifikowane jako inne typy przestępstw, co uniemożliwia sądom analizę elementów handlu ludźmi i przyczynia się do niedostatecznego rozpoznania handlu dziećmi w orzecznictwie.

W **Polsce** wskaźniki efektywności systemu sądowniczego premiują szybkość kosztem złożoności, co zniechęca do pogłębionych postępowań, a wiele spraw upada z powodu braków dowodowych, braku stabilnej opieki lub niespójnego systemu wsparcia dla ofiar.

Portugalia wyróżnia się jako jedyny kraj, który zgłasza systemowe wyzwania związane z równoległym prowadzeniem spraw dotyczących handlu dziećmi w odrębnych postępowaniach karnych oraz postępowaniach w sprawach rodzinnych i dotyczących nieletnich. Praktycy wskazują na utrzymujące się luki w koordynacji między tymi równoległymi postępowaniami i instytucjami odpowiedzialnymi za ich prowadzenie, co może prowadzić do sytuacji, w których środki ochronne lub proceduralne zastosowane w jednym trybie osłabiają działania podejmowane w drugim. Problemy te pogłębia dodatkowo ograniczona zdolność sądów rodzinnych do skutecznego reagowania na sprawy handlu dziećmi oraz do zapewnienia odpowiedniej ochrony dzieciom będącym domniemanymi ofiarami. Zgłaszano również obawy dotyczące szerokiego i mało precyzyjnego charakteru obowiązujących ram prawnych, co skutkuje wezwaniami do stworzenia bardziej przejrzystego reżimu prawnego dotyczącego handlu ludźmi, specjalnego statusu ochronnego dla dzieci będących ofiarami oraz bardziej precyzyjnych regulacji dotyczących stosowania środków technologicznych. Jako kluczowy element wzmocnienia reakcji instytucjonalnej wskazano większą specjalizację prokuratorów i sędziów, zwłaszcza w ramach jurysdykcji karnej i rodzinnej. Innym utrzymującym się problemem jest niski poziom skazań. **Grecja**, **Włochy** i **Finlandia** raportują, że jedynie niewielka część spraw, w których występują dzieci będącę domniemanymi ofiarami, kończy się skazaniem za handel ludźmi. Do tego wyniku przyczyniają się takie czynniki jak wysoki standard dowodowy, słabości materiału dowodowego, niespójna

interpretacja sądowa elementów przestępstwa handlu ludźmi oraz ograniczona specjalizacja sędziów. W kilku krajach brak scentralizowanych i zdezagregowanych danych statystycznych dotyczących postępowań w sprawach handlu ludźmi dodatkowo ogranicza możliwość oceny skuteczności, identyfikacji systemowych barier i oceny wpływu reform.

Belgijski pilotaż dotyczący cyberprostytucji

W tym czasie policja zidentyfikowała w Belgii 125 stron internetowych związanych z prostytucją, spośród których 21 wybrano do aktywnego monitoringu. Narzędzie zarejestrowało około 17 000 ogłoszeń internetowych. Wiele z nich stanowiło duplikaty na różnych platformach, jednak łącznie wskazują one na potencjalny obszar ryzyka dla wielu osób.

Analiza tych danych doprowadziła do zidentyfikowania 112 podejrzanych przypadków dotyczących małoletnich. Informacje te zostały następnie przekazane lokalnym jednostkom policji, co umożliwiło przeprowadzenie ukierunkowanych kontroli oraz wszczęcie postępowań mających na celu ustalenie, czy dochodzi do handlu ludźmi lub wykorzystywania seksualnego.

Pomimo tych wyzwań – w sytuacjach, gdy ściganie sprawców jest osadzone w szerszej, skoordynowanej reakcji instytucjonalnej, pojawiają się obiecujące praktyki. Wczesne i aktywne zaangażowanie prokuratorów w planowanie postępowań przygotowawczych wzmacnia zabezpieczanie materiału dowodowego i pozwala dostosować działania śledcze do środków ochrony dzieci. Algorytmy identyfikacyjne oparte na sztucznej inteligencji stosowane w **Polsce**, obowiązkowe włączenie organów ochrony dzieci już na etapie pierwszego przesłuchania w **Rumunii**, zharmonizowany model prowadzenia postępowań w **Finlandii** (Ihmemalli) wraz z podręcznikiem prowadzenia spraw dotyczących handlu ludźmi oraz proaktywne wykorzystanie narzędzia OSINT (analiza danych z otwartych źródeł) w **Belgii** ilustrują, w jaki sposób specjalizacja instytucjonalna może poprawiać wyniki postępowań. Na poziomie lokalnym platformy współpracy międzysektorowej (w tym platformy funkcjonujące w niektórych częściach **Włoch**) pomogły zmniejszyć luki pomiędzy prokuraturą, organami ścigania a podmiotami społeczeństwa obywatelskiego. W **Bułgarii** działa Centrum Rzecznictwa i Wsparcia dla Dzieci „Protection Zone" w Sofii, prowadzone przez stowarzyszenie Animus i oparte na modelu Barnahus, zapewniając zintegrowane wsparcie prawne, medyczne, psychologiczne i społeczne w ramach procedur przyjaznych dziecku oraz przy udziale specjalnie przeszkolonego personelu. W oparciu o ten model realizowany jest wspólny projekt Ministerstwa Sprawiedliwości, UNICEF Bułgariahttps://www.unicef.org/bulgaria/ i Instytutu ds. Działalności i Praktyk Społecznych, którego celem jest utworzenie ośmiu kolejnych ośrodków w całym kraju obok istniejącej sieci 71 pokoi przesłuchań dostosowanych do potrzeb dzieci (*blue rooms*).

3. Zalecenia

- **Oddzielenie wszczynania postępowań karnych od kwestii współpracy ofiary – nie tylko na poziomie regulacyjnym, lecz także w praktyce stosowania prawa:** Państwa powinny wprowadzić wiążące wytyczne prokuratorskie nakazujące wszczynanie postępowań przygotowawczych w przypadku wystąpienia wiarygodnych przesłanek handlu dziećmi, niezależnie od woli dziecka lub jego zdolności do współpracy. Jest to niezbędne w kontekście dostosowania praktyki prokuratorskiej do zasad zakorzenionych w ramach prawnych: podejścia skoncentrowanego na dziecku i zasady niekarania ofiar.
- **Wprowadzenie obowiązku wczesnego i ciągłego udziału prokuratorów w sprawach dotyczących handlu dziećmi:** Prokuratorzy powinni być formalnie angażowani na wczesnym etapie postępowania przygotowawczego, aby kierować procesem zbierania dowodów, zabezpieczania materiału cyfrowego i planowania postępowań z uwzględnieniem potrzeb dziecka. Wczesne zaangażowanie ogranicza ryzyko utraty materiału dowodowego, zmniejsza liczbę wielokrotnych przesłuchań i zwiększa prawdopodobieństwo utrzymania kwalifikacji prawnej handlu ludźmi do momentu rozpoczęcia postępowania sądowego.
- **Zapewnienie ogólnokrajowego niezwłocznego dostępu do mechanizmów przesłuchań dostosowanych do potrzeb dzieci:** Nagrywane pojedyncze przesłuchania prowadzone przez przeszkolonych specjalistów (np. modele Child House/Barnahus/TAM) powinny być dostępne we wszystkich regionach oraz poza godzinami pracy urzędów. Gwarancje proceduralne mające na celu zapobieganie ponownej traumatyzacji muszą być dostępne operacyjnie, a nie ograniczone terytorialnie lub czasowo.
- **Wzmocnienie zdolności prokuratury do prowadzenia postępowań w sprawach handlu dziećmi z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych:** Należy wdrożyć specjalistyczne szkolenia i kadry techniczne oraz zapewnić prokuratorom bezpośredni dostęp do narzędzi informatyki śledczej w celu przeciwdziałania szyfrowanej komunikacji, rekrutacji online i rozproszonemu materiałowi dowodowemu przechowywanemu na różnych platformach. W przeciwnym razie prowadzone postępowania nie będą nadążały za ewoluującymi metodami działania sprawców.
- **Włączenie dochodzeń finansowych jako standardowego elementu postępowań w sprawach handlu dziećmi:** Organy ścigania i prokuratura powinny być zobowiązane do systematycznego identyfikowania przepływów zysków, majątku i mechanizmów kontroli w sprawach handlu dziećmi. Obejmuje to działania takie jak systematyczne wykorzystywanie informacji finansowych, konfiskata mienia oraz współpraca transgraniczna, wykraczające poza ściganie pojedynczych aktów wykorzystania.
- **Ograniczenie stosowania kwalifikacji zastępczych w przypadkach, w których występują przesłanki wskazujące na handel ludźmi:** Jasne wytyczne dla prokuratorów i szkolenia sędziów powinny prowadzić do ograniczenia rutynowego zmieniania kwalifikacji prawnej na inne przestępstwa w sprawach handlu dziećmi ze względów praktycznych lub z uwagi na przyjętą ocenę wystarczalności dowodów. Błędna kwalifikacja osłabia odpowiedzialność sprawców, zniekształca dane statystyczne i zmniejsza efekt prewencyjny.
- **Instytucjonalizacja współpracy wielodyscyplinarnej poprzez formalne mechanizmy monitorowania spraw:** Rozproszone przepływy informacji między policją, prokuraturą, organami zajmującymi się ochroną dzieci i organizacjami pozarządowymi powinny zostać uporządkowane poprzez wspólne korzystanie z bezpiecznych systemów kierowania spraw i monitorowania ich przebiegu. Takie podejście umożliwiłoby wsparcie ciągłości materiału dowodowego, ograniczenie powielania działań oraz równoległe prowadzenie działań ochronnych i karnych.
- **Poprawa w zakresie specjalizacji sędziów i spójności orzeczniczej w sprawach handlu dziećmi:** Należy zapewnić ukierunkowane szkolenia dla sędziów dotyczące elementów

przestępstwa handlu ludźmi, psychologii dziecka i oceny materiału dowodowego w celu ograniczenia niespójnych interpretacji i wysokiego odsetka uniewinnień. Specjalizacja przyczynia się do większej przewidywalności prawa i zwiększa wiarygodność wyników postępowań.

- **Wzmocnienie procedur gromadzenia danych i zwiększenie stopnia przejrzystości w postępowaniach dotyczących handlu dziećmi:** Państwa powinny stworzyć scentralizowane, zdezagregowane statystyki obejmujące postępowania przygotowawcze, oskarżenia, wyroki skazujące i informacje dotyczące spadku liczby spraw na kolejnych etapach postępowania w odniesieniu do spraw handlu dziećmi. Rzetelne dane są niezbędne do oceny skuteczności, identyfikacji systemowych barier i opracowywania reform opartych na dowodach.

4. Narzędzia praktyczne

- Standardy jakości Barnahus (Barnahus Network).
- https://childrenatrisk.cbss.org/wp-content/uploads/sites/10/2025/08/Soteria_Child-protection-mapping_Final.pdfChild Protection mapping: Outlining challenges and good practices in Barnahus (CBSS) – Mapowanie ochrony dzieci: identyfikacja wyzwań i dobrych praktyk w zakresie wspierającej roli Barnahus w systemie ochrony dzieci.
- Checklist for Collaboration between Services for Child Protection and Other Agencies within Barnahus (CBSS i Uniwersytet Marie Cederschiöld) – Lista kontrolna współpracy pomiędzy służbami ochrony dzieci a innymi instytucjami w ramach Barnahus.
- Handbook on Trafficking in Human Beings – Indicators for the Investigating Police Forces (Rada Unii Europejskiej) – Podręcznik dotyczący handlu ludźmi: wskaźniki dla organów ścigania.
- Moduły szkoleniowe dotyczące handlu ludźmi, przesłuchiwania dzieci i oceny wieku (EASO).
- Joint Investigation Teams: Practical Guide (Eurojust)– Praktyczny przewodnik dotyczący wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych.
- Best Practices for Combating Trafficking in Children and Young People and for Identifying and Supporting Victims: Report on countries in the Baltic Sea region (Ministerstwo Sprawiedliwości Finlandii) – Dobre praktyki w zwalczaniu handlu dziećmi i młodzieżą oraz w identyfikacji i wsparciu ofiar: raport dotyczący państw regionu Morza Bałtyckiego
- VEGA Handbook: Children at Airports (Frontex) – Podręcznik VEGA: dzieci na lotniskach.
- VEGA Handbook: Children at Land Borders (Frontex) – Podręcznik VEGA: dzieci na lądowych przejściach granicznych.
- Handbook for Forensic Child Interviews in Presumed Cases of Trafficking (HEUNI) – Podręcznik przesłuchań sądowych dzieci w sprawach o domniemany handel ludźmi.
- International Child Sexual Exploitation Database (Interpol) – Międzynarodowa baza danych dotycząca seksualnego wykorzystywania dzieci.

- Toolkit to Combat Trafficking in Persons (UNDOC)https://www.unodc.org/pdf/Trafficking_toolkit_Oct06.pdf – Zestaw narzędzi do zwalczania handlu ludźmi, obejmujący moduły dla prokuratorów (planowanie spraw, przesłuchania dowodowe, ochrona świadków, dowody cyfrowe, typologie handlu ludźmi), wspierający prowadzenie postępowań karnych i przygotowanie sprawy na potrzeby postępowania sądowego w sprawach dotyczących dzieci.

- Resource Police Training Guide: Trafficking in Human Beings (OBWE) – Przewodnik szkoleniowy dla policji dotyczący handlu ludźmi.

- Uncovering Labour Trafficking. Investigation Tool for Law Enforcement and Checklist for Labour Inspectors – Narzędzie dochodzeniowe dla organów ścigania wraz z listą kontrolną dla inspektorów pracy, opracowane w ramach projektu FLOW we współpracy z partnerami z Bułgarii, Estonii i Łotwy. Dokument dostępny jest również w językach bułgarskim, estońskim, fińskim i łotewskimhttps://heuni.fi/documents/47074104/0/LV-InvestigationAid_Web+2_Public_15072020+(2).pdf/9688cd0a-8891-5e4b-72dc-59edea31d85f/LV-InvestigationAid_Web+2_Public_15072020+(2).pdf?t=1636449423136, a raporty dostosowano do lokalnych uwarunkowań w ścisłej współpracy z organami krajowymi.

Moduł 5 – Budowanie partnerstw

1. Kluczowe ramy prawne

Na poziomie międzynarodowym budowanie partnerstw znajduje oparcie w Protokole z Palermo, który uznaje współpracę za jeden ze swoich podstawowych celów obok zapobiegania handlowi ludźmi i ochrony ofiar. Protokół wyraźnie wiąże ochronę i proces powrotu do równowagi ofiar, w szczególności dzieci, ze współpracą nie tylko między państwami, lecz także z organizacjami pozarządowymi, społeczeństwem obywatelskim i wyspecjalizowanymi podmiotami świadczącymi pomoc. Środki wsparcia, takie jak zakwaterowanie, poradnictwa, opieki medycznej i psychologicznej, edukacji czy szkoleń, są postrzegane jako działania wymagające zaangażowania wielu podmiotów i koordynacji pomiędzy organami publicznymi i podmiotami niepublicznymi. Protokół uwzględnia również partnerstwo w działaniach prewencyjnych, zobowiązując państwa do współpracy dwustronnej i wielostronnej na rzecz eliminowania strukturalnych czynników podatności, takich jak ubóstwo, nierówności czy brak perspektyw, a także ograniczania popytu na usługi związane z wykorzystywaniem. Współpraca odgrywa centralną rolę również w obszarze egzekwowania prawa. Szkolenia funkcjonariuszy policji, służb imigracyjnych i organów kontroli granicznej są wyraźnie powiązane z prawami człowieka, podejściem uwzględniającym potrzeby dzieci i współpracą ze społeczeństwem obywatelskim. Z kolei usprawnienie wymiany informacji między organami granicznymi wskazano jako niezbędny element działań prewencyjnych.

Konwencja o prawach dziecka wzmacnia takie podejście do współpracy z perspektywy uwzględniającej potrzeby dziecka. Choć nie dotyczy ona bezpośrednio handlu ludźmi, przedstawia współpracę międzynarodową jako istotny środek służący zwiększaniu zdolności państw do ochrony dzieci przed krzywdą oraz wspierania procesu powrotu do równowagi. Konwencja podkreśla znaczenie wymiany informacji, wiedzy eksperckiej i dobrych praktyk w zakresie opieki medycznej, psychologicznej i społecznej ze szczególnym uwzględnieniem dzieci znajdujących się w sytuacjach szczególnej podatności na zagrożenia. Pośrednio wymaga, aby działania podejmowane w odpowiedzi na handel dziećmi były osadzone w szerszych systemach ochrony dzieci oraz

koordynowane między różnymi sektorami i ponad granicami państw, a nie ograniczały się wyłącznie do reakcji w ramach wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi przekłada te zasady na bardziej konkretne obowiązki w zakresie koordynacji. Wyraźnie uznaje handel ludźmi za zjawisko wykraczające poza granice poszczególnych obszarów polityki publicznej i kompetencji instytucjonalnych. Państwa są zobowiązane do ustanowienia lub wzmocnienia krajowych mechanizmów koordynacji pomiędzy wszystkimi podmiotami zaangażowanymi w zapobieganie handlowi ludźmi i jego zwalczanie, w tym służbami społecznymi, organami ścigania, organami odpowiedzialnymi za sprawy migracyjne, organami wymiaru sprawiedliwości, instytucjami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego. Wymóg ten odzwierciedla przyjęte w Konwencji założenie, że handel ludźmi jest zjawiskiem dynamicznym, często mającym charakter transnarodowy, realizowanym przez elastyczne i mobilne sieci przestępcze. W związku z tym skuteczna reakcja wymaga nie tylko koordynacji na poziomie krajowym, lecz także trwałej współpracy międzynarodowej, wykraczającej poza postępowania karne i obejmującej również działania prewencyjne oraz ochronę ofiar. Szczególną rolę przypisano zarządzaniu ochroną granic i współpracy między organami granicznymi, uznając je za kluczowe obszary interwencji, zwłaszcza w kontekście transnarodowego handlu dziećmi, przy jednoczesnym poszanowaniu swobody przemieszczania się i innych zobowiązań międzynarodowych.

Na poziomie Unii Europejskiej obowiązuje dyrektywa (UE) 2024/1712, która opiera się na modelu współpracy i wielodyscyplinarności ustanowionym przez dyrektywę 2011/36/UE, wzmacniając i rozszerzając mechanizmy koordynacji zarówno na poziomie krajowym, jak i unijnym. Umacnia ona instytucjonalną rolę krajowych koordynatorów ds. zwalczania handlu ludźmi oraz podkreśla znaczenie systematycznej współpracy ze społeczeństwem obywatelskim, niezależnymi podmiotami i sektorem prywatnym (w tym przedsiębiorstwami z branży informatycznej i telekomunikacyjnej) w kontekście zwiększania skuteczności działań prewencyjnych, wczesnego wykrywania i zgłaszania przypadków handlu ludźmi. Dyrektywa wprowadza obowiązek corocznego, zharmonizowanego gromadzenia danych i przekazywania sprawozdań Komisji w celu kształtowania polityk opartych na dowodach i analizowania trendów. Na poziomie UE państwa członkowskie są zobowiązane zapewniać warunki do skutecznego wykonywania zadań przez unijnego koordynatora ds. zwalczania handlu ludźmi, który zapewnia koordynację z krajowymi koordynatorami ds. zwalczania handlu ludźmi lub równoważnymi mechanizmami, niezależnymi podmiotami, agencjami Unii Europejskiej i właściwymi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego działającymi w tym obszarze.

Dyrektywa 2012/29/UE uzupełnia tę strukturę, koncentrując się na współpracy jako środku zapewniającym skuteczny dostęp do praw. Zobowiązuje państwa członkowskie do ułatwiania współpracy służącej wymianie dobrych praktyk, prowadzeniu konsultacji w indywidualnych sprawach i wspieraniu europejskich sieci działających na rzecz praw ofiar. W odniesieniu do dzieci i innych grup szczególnie narażonych na wtórną wiktymizację skoordynowane działania informacyjne i prewencyjne są postrzegane jako wspólna odpowiedzialność organów publicznych i społeczeństwa obywatelskiego.

Z kolei dyrektywa 2011/93/UE dotycząca przemocy seksualnej i wykorzystywania seksualnego dzieci podkreśla znaczenie koordynacji w zakresie jurysdykcji i ścigania sprawców, zwłaszcza w sprawach o charakterze transgranicznym oraz przestępstwach popełnianych z wykorzystaniem Internetu. Dyrektywa ustanawia szerokie zasady jurysdykcyjne i usuwa bariery proceduralne, takie jak uzależnienie wszczęcia postępowania od skargi ofiary lub wymogu podwójnej karalności, ułatwiając

tym samym skoordynowane prowadzenie postępowań karnych przez państwa członkowskie. Wyraźnie uznaje również, że przestępstwa popełniane z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych wymagają współpracy transgranicznej oraz spójnego podejścia do prowadzenia czynności dochodzeniowo-śledczych i działań prokuratorskich. Także działania prewencyjne i informacyjne są ujmowane jako przedsięwzięcia wymagające współpracy społeczeństwa obywatelskiego i innych zainteresowanych stron.

W ujęciu całościowym na poziomie międzynarodowym i unijnym budowanie partnerstw w obszarze przeciwdziałania handlowi ludźmi zdefiniowane jest jako wielowymiarowe zobowiązanie łączące koordynację polityk z współpracą operacyjną. Handel dziećmi jest konsekwentnie przedstawiany jako zjawisko, któremu nie można skutecznie przeciwdziałać poprzez wyodrębnione działania podejmowane przez poszczególne instytucje, lecz które wymaga ustrukturyzowanej współpracy pomiędzy organami wymiaru sprawiedliwości, systemami ochrony dzieci, podmiotami odpowiedzialnymi za zarządzanie migracjami, inspekcją pracy oraz organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. Co istotne, dokonywane jest wyraźne rozróżnienie pomiędzy mechanizmami służącymi uzgadnianiu kierunków polityki, monitorowaniu procesu wdrażania i wyznaczaniu wspólnych priorytetów a mechanizmami mającymi wspierać konkretną współpracę w indywidualnych sprawach ponad granicami państw i między sektorami. Rozróżnienie to znajduje odzwierciedlenie w architekturze instytucjonalnej wspierającej działania przeciwko handlowi ludźmi, obejmującej zarówno organy koordynacyjne ukierunkowane na politykę publiczną, jak i agencje operacyjne oraz systemy wymiany informacji bezpośrednio zaangażowane w identyfikację ofiar, prowadzenie postępowań przygotowawczych, ochronę ofiar i ściganie sprawców handlu dziećmi.

Koordynacja na poziomie polityk publicznych i wyznaczanie standardów

Na poziomie międzynarodowym funkcję głównego podmiotu odpowiedzialnego za kształtowanie polityki i wzmacnianie potencjału instytucjonalnego na rzecz wdrażania Protokołu z Palermo pełni UNODC. Biuro to opracowuje m.in. wytyczne, wskaźniki i materiały szkoleniowe dotyczące handlu dziećmi. Rolę tę uzupełnia UNICEF poprzez wspieranie polityk dotyczących działań prewencyjnych i ochronnych koncentrujących się na potrzebach dziecka. Z kolei ILO dostarcza normatywnych i strategicznych wytycznych dotyczących przymusowej pracy dzieci oraz ich wykorzystywania na rynku pracy i w łańcuchach dostaw. Organizacje te wspierają współpracę przede wszystkim poprzez ustanawianie wspólnych standardów, promowanie podejścia uwzględniającego potrzeby dziecka oraz wspieranie rozwoju krajowych systemów, a nie poprzez bezpośrednie angażowanie się w indywidualne sprawy.

GRETA działająca w strukturach Rady Europy odgrywa istotną rolę w zakresie koordynacji i rozliczalności dzięki niezależnemu monitorowaniu przestrzegania przez państwa standardów dotyczących przeciwdziałania handlowi ludźmi, w tym zabezpieczeń odnoszących się do dzieci. Jej działalność pośrednio wzmacnia współpracę poprzez identyfikowanie systemowych słabości, zachęcanie do koordynacji międzyinstytucjonalnej oraz wzmacnianie roli krajowych mechanizmów referencyjnych. Komitet Stron odnosi się do poczynionych ustaleń na poziomie politycznym, dodatkowo umacniając współpracę na poziomie polityk publicznych.

Na poziomie Unii Europejskiej koordynację polityki w tym obszarze prowadzi unijny koordynator ds. zwalczania handlu ludźmi, który zapewnia spójność działań między instytucjami i agencjami UE oraz państwami członkowskimi, a także dba o utrzymanie problematyki handlu dziećmi w centrum szerszej debaty dotyczącej bezpieczeństwa, migracji i praw ofiar. Krajowi sprawozdawcy lub równoważne mechanizmy wspierają tę funkcję koordynacyjną poprzez gromadzenie danych,

analizowanie trendów i dostarczanie materiału dowodowego na potrzeby kształtowania polityk krajowych i unijnych. Podmioty te kształtują strategiczne otoczenie, w którym odbywa się współpraca, lecz nie uczestniczą bezpośrednio w postępowaniach ani w prowadzeniu indywidualnych spraw dotyczących ofiar.

Współpraca operacyjna i pomoc w indywidualnych sprawach

Obok podmiotów ukierunkowanych na kształtowanie polityk publicznych funkcjonuje odrębna grupa organizacji i mechanizmów umożliwiających praktyczną współpracę w konkretnych sprawach dotyczących handlu ludźmi, w tym sprawach z udziałem dzieci.

Frontex jako podmiot pierwszego kontaktu w ochronie granic zewnętrznych UE wspiera państwa członkowskie we wczesnym wykrywaniu potencjalnych ofiar handlu ludźmi, w tym dzieci, poprzez szkolenie funkcjonariuszy straży granicznej, udostępnianie narzędzi do profilowania ryzyka i podręczników oraz udział we wspólnych operacjach ukierunkowanych na identyfikowanie osób znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności i kierowanie ich do odpowiednich mechanizmów wsparcia. Dzięki tym działaniom (prowadzonym we współpracy z organami krajowymi i innymi agencjami UE) możliwe jest zapewnienie szybkiego skierowania potencjalnych ofiar do krajowych systemów ochrony oraz ograniczenie ryzyka, że dzieci będące ofiarami handlu ludźmi pozostaną niezidentyfikowane podczas procedur granicznych i migracyjnych.

Na etapie postępowania przygotowawczego Interpol i Europol pełnią komplementarne role we wspieraniu współpracy transgranicznej w sprawach handlu dziećmi. Interpol zapewnia globalną platformę współpracy organów ścigania, umożliwiając współdziałanie wykraczające poza Unię Europejską i ułatwiając wymianę informacji z państwami trzecimi poprzez ogólnoświatową sieć Krajowych Biur Centralnych. Jego narzędzia (takie jak noty międzynarodowe, dyfuzje i globalne bazy danych dotyczących przestępczości) mają szczególne znaczenie w sprawach handlu dziećmi obejmujących kraje pochodzenia, kraje tranzytowe lub kraje docelowe spoza UE, przypadki dzieci zaginionych oraz transnarodowe sieci przestępcze działające na kilku kontynentach. Z kolei Europol pełni funkcję unijnego centrum współpracy operacyjnej policji, zapewniając wyspecjalizowane wsparcie analityczne, koordynację informacji wywiadowczych oraz bieżącą wymianę danych pomiędzy państwami członkowskimi. Jego główną wartością jest zdolność do identyfikowania transgranicznych wzorców przestępczości, łączenia postępowań prowadzonych w różnych jurysdykcjach, inicjowania wspólnych zespołów operacyjnych[10] oraz wspierania skoordynowanych działań, w tym wspólnych działań operacyjnych w ramach inicjatywy Joint Action Days. W praktyce w sprawach dotyczących handlu dziećmi często wykorzystywane są oba systemy. Interpol umożliwia wstępne uruchomienie międzynarodowych alertów i kontaktów poza UE, natomiast Europol konsoliduje informacje wewnątrz Unii, wspiera planowanie operacyjne i wzmacnia działania następcze w zakresie wymiaru sprawiedliwości we współpracy z Eurojust. Eurojust odgrywa kluczową rolę w zwalczaniu handlu dziećmi, umożliwiając uporządkowaną współpracę sądową ponad granicami państw. Wspiera krajowych prokuratorów i organy sądowe w identyfikowaniu powiązań między sprawami prowadzonymi w różnych jurysdykcjach, koordynowaniu strategii dochodzeniowych i prokuratorskich oraz rozwiązywaniu konfliktów

[10] Jednym z przykładów jest Wspólna Łącznikowa Grupa Zadaniowa ds. Przemytu Migrantów i Handlu Ludźmi (*Joint Liaison Task Force Migrant Smuggling and Trafficking in Human Beings,* JLT-MS), zajmująca się zwalczaniem sieci przestępczych zaangażowanych w handel ludźmi i przemyt migrantów, oraz Operacyjna Grupa Zadaniowa GRIMM, ukierunkowana na przeciwdziałanie zjawisku „przemocy jako usługi" (*violence-as-a-service*) oraz rekrutacji młodych sprawców do przestępczości poważnej i zorganizowanej.

jurysdykcyjnych. Dzięki tej koordynacji Eurojust przyczynia się do zapobiegania dalszej wiktymizacji dzieci, jednocześnie zwiększając skuteczność ścigania sieci handlu ludźmi.

Współpraca między tymi agencjami wspierana jest przez operacyjne systemy informacyjne, takie jak System Informacyjny Schengen (SIS), który umożliwia organom wydawanie i sprawdzanie alertów dotyczących dzieci zaginionych lub będących ofiarami handlu ludźmi, osób podejrzanych i osób zagrożonych, oraz system ECRIS, który wspiera wymianę informacji o rejestrach karnych, pomagając prokuratorom w ocenie recydywy i transgranicznych powiązań z przestępczością zorganizowaną. Narzędzia te mają kluczowe znaczenie dla zapewnienia ciągłości postępowań i oceny ryzyka w sprawach handlu dziećmi, zwłaszcza w sytuacjach, gdy ofiary lub sprawcy przemieszczają się pomiędzy państwami członkowskimi. Instrumenty te są uzupełniane przez Europejską Multidyscyplinarną Platformę Przeciwko Zagrożeniom Przestępczością (EMPACT), która zapewnia strategiczne i operacyjne ramy wspólnych działań przeciwko poważnej i zorganizowanej przestępczości, w tym handlowi ludźmi. W ramach EMPACT państwa członkowskie, agencje UE i odpowiedni partnerzy uzgadniają priorytety, wymieniają informacje wywiadowcze i prowadzą skoordynowane działania operacyjne wymierzone w sieci handlu ludźmi ze szczególnym uwzględnieniem struktur przestępczych wykorzystujących dzieci. W ujęciu całościowym mechanizmy te mają kluczowe znaczenie dla zapewnienia ciągłości postępowań, oceny ryzyka i skoordynowanych reakcji w sprawach handlu dziećmi, zwłaszcza w sytuacjach, gdy ofiary lub sprawcy przemieszczają się pomiędzy państwami członkowskimi.

2. Luki i obiecujące praktyki

W raportach krajowych budowanie partnerstw wyłania się jako jeden z kluczowych filarów skutecznych działań w zakresie przeciwdziałania handlowi dziećmi, jednak jednocześnie ujawnia się wyraźna luka między formalnymi ramami koordynacji a ich codziennym wdrażaniem w praktyce operacyjnej. Większość państw ustanowiła struktury wieloagencyjne, jednak ich skuteczność w dużej mierze zależy od stopnia, w jakim współpraca została zinstytucjonalizowana i wdrożona operacyjnie oraz od tego, czy jest utrzymywana w sposób trwały, wykraczający poza indywidualne zaangażowanie czy cykle projektowe.

Współpraca na poziomie krajowym

Na poziomie krajowym kilka państw zainwestowało już w formalne struktury koordynacyjne, których celem jest łączenie działań organów ścigania, prokuratury, służb ochrony dzieci, organów migracyjnych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego. **Belgia**, **Bułgaria**, **Finlandia**, **Grecja**, **Rumunia** i **Portugalia** stanowią przykłady relatywnie silnych ram instytucjonalnych w postaci krajowych mechanizmów referencyjnych, które formalnie określają role, procedury oraz ścieżki identyfikacji, kierowania spraw do odpowiednich instytucji i udzielania wsparcia dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi. Krajowe mechanizmy referencyjne w **Rumunii** (MNIR) i **Bułgarii** są konsekwentnie opisywane jako sprawnie funkcjonujące systemy wielodyscyplinarne, szczególnie cenione za przejrzystość procedur dotyczących kierowania spraw oraz zaangażowanie nie tylko podmiotów państwowych, ale także organizacji pozarządowych. Podobnie **grecki** mechanizm referencyjny zapewnia wspólną podstawę proceduralną, wspieraną przez standardowe procedury operacyjne, szkolenia i infolinię. System jest powszechnie uznawany przez interesariuszy za centralne narzędzie koordynacji, nawet jeśli jego pełny potencjał koordynacyjny pozostaje w praktyce niewykorzystany. **Portugalski** Krajowy System Referencyjny obejmuje dziewięć praktycznych narzędzi wspierających specjalistów w identyfikacji i reagowaniu na przypadki handlu dziećmi, w tym wskaźniki oceny ryzyka oraz wytyczne dotyczące kierowania spraw do odpowiednich instytucji. Z kolei w **Finlandii** krajowy mechanizm referencyjny został w 2025 roku wdrożony w

formie podręcznika uzupełnionego materiałami e-learningowymi, które dostarczają informacji i wsparcia różnym podmiotom w zakresie identyfikacji i pomocy ofiarom handlu ludźmi. Jednym z głównych problemów, z jakimi nadal mierzą się **Włochy** we wdrażaniu i egzekwowaniu środków przeciwdziałania handlowi ludźmi, jest brak jednolitego i kompleksowego krajowego mechanizmu referencyjnego obejmującego wszystkie formy handlu dziećmi. Choć istnieją mechanizmy sektorowe, nadal brakuje ustandaryzowanych, ogólnokrajowych ram identyfikacji ofiar, kierowania spraw do odpowiednich instytucji i ochrony dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. W **Polsce** nadal istnieje potrzeba opracowania bardziej kompleksowych statystyk dotyczących handlu dziećmi na poziomie krajowym.

Szczególnie obiecującą praktyką w **Grecji** jest Krajowy Mechanizm Reagowania Kryzysowego (NERM) dla dzieci pozostających bez opieki, który ułatwia współpracę w sytuacjach nagłych o wysokim poziomie ryzyka. Jego skuteczność wynika z jasno określonej, szybkiej komunikacji między policją, służbami socjalnymi, organizacjami pozarządowymi prowadzącymi działania streetworkingowe i podmiotami zapewniającymi zakwaterowanie, co umożliwia szybkie działania ochronne.

W **Belgii**, choć ICU i Myria zapewniają uporządkowane forum dla uzgadniania polityk i wymiany informacji, federalna struktura państwa nadal utrudnia skuteczną koordynację. Pomimo rosnącej świadomości dotyczącej handlu ludźmi oraz występowania współpracy międzysektorowej działania pozostają rozproszone i często są organizowane w sposób doraźny przez zaangażowane podmioty, a nie w ramach formalnej koordynacji lub obowiązkowych mechanizmów. Postęp jest widoczny, ale powolny. W tym kontekście projekt okólnika dotyczący współpracy wielodyscyplinarnej (pod warunkiem jego skutecznego rozpowszechnienia i znajomości wśród specjalistów) jest postrzegana jako pożądana reforma, która mogłaby doprecyzować role i wzmocnić współpracę międzyinstytucjonalną w zakresie ochrony dzieci będących ofiarami. Obiecujące praktyki pojawiają się jednak na poziomie operacyjnym. Należą do nich wspólne bazy danych wykorzystywane przez wyspecjalizowane ośrodki, specjalistyczne protokoły (w tym raporty opracowane przez organizację Child Focus w sprawach dzieci zaginionych) oraz regularne spotkania prokuratorów referencyjnych i policji. Również w **Portugalii** obecne są obiecujące praktyki, w tym półroczne spotkania Rozszerzonej Grupy ds. Handlu Ludźmi, organizowane przez Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi (OTSH), które gromadzą przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, organów ścigania, ochrony zdrowia, rynku pracy, edukacji, migracji i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, tworząc przestrzeń do wymiany informacji, monitorowania polityk krajowych, oceny wdrażanych środków i definiowania strategii wzmacniania reakcji na handel ludźmi. **Portugalia** działa również na poziomie regionalnym poprzez pięć sieci regionalnych, które przeprowadzają regularne spotkania oraz podejmują działania we współpracy z podmiotami publicznymi i społeczeństwem obywatelskim. Struktury te oceniane są jako skuteczne i dobrze funkcjonujące na poziomie lokalnym.

Polska również posiada relatywnie silne struktury instytucjonalne (zespoły międzyresortowe i regionalne oraz wyspecjalizowane mechanizmy prokuratorskie), jednak w praktyce współpraca pozostaje rozproszona. Interesariusze wskazują na nierównomierne wdrażanie rozwiązań w poszczególnych regionach, problemy z zapewnieniem ciągłości informacji w sytuacjach, gdy dzieci przemieszczają się między instytucjami, oraz brak wspólnych systemów zarządzania sprawami. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego odgrywają kluczową rolę pomostową poprzez kierowanie spraw do odpowiednich instytucji, udzielanie wsparcia w sytuacjach nagłych i przeprowadzanie szkoleń, jednak ich zaangażowanie ma w dużej mierze charakter nieformalny i jest oparty na formule projektowej, co ogranicza trwałość tych działań.

We wszystkich krajach powtarzającym się problemem jest opieranie współpracy na kontaktach osobistych, a nie na ujednoliconych procedurach. Taka elastyczność może umożliwiać szybkie rozwiązywanie problemów, szczególnie w mniejszych jurysdykcjach lub w sprawach pilnych (jak wskazywano w **Grecji** i **Belgii**), jednak jednocześnie zwiększa podatność systemu na zmiany kadrowe, nierówności terytorialne oraz utratę wiedzy i doświadczenia na poziomie instytucjonalnym. Spójność współpracy jest dodatkowo osłabiona przez wysoką rotację personelu, ograniczone zasoby i brak wspólnych szkoleń międzysektorowych. Konsekwentnie wskazuje się również na brak wspólnych platform cyfrowych i interoperacyjnych baz danych, podkreślając jednocześnie, że są to kluczowe narzędzia służące ograniczaniu powielania działań, zapobieganiu ponownej traumatyzacji dzieci i zapewnieniu ciągłości opieki.

Współpraca transgraniczna

Ze względu na transnarodowy charakter handlu dziećmi współpraca transgraniczna ma kluczowe znaczenie, jednak jej poziom jest nierównomierny w poszczególnych krajach. **Bułgaria** i **Rumunia** wyróżniają się aktywnym uczestnictwem w mechanizmach międzynarodowych i regionalnych. Wykorzystują Europol, Eurojust, Interpol, Frontex, EMPACT, wspólne zespoły dochodzeniowo-śledcze i porozumienia dwustronne, w szczególności z krajami docelowymi oraz państwami położonymi wzdłuż szlaków handlu ludźmi. Struktury te umożliwiają wczesną wymianę informacji wywiadowczych, skoordynowane prowadzenie postępowań oraz uspójnienie procedur kierowania ofiar odpowiednich form pomocy i zapewniania ich powrotu do kraju pochodzenia, w tym poprzez udział w transnarodowych mechanizmach referencyjnych. Warto odnotować, że w 2024 roku **Bułgaria** uczestniczyła w operacji „Global Chain" koordynowanej przez **Rumunię**. Operacja zakończyła się 219 zatrzymaniami oraz zidentyfikowaniem 1 374 potencjalnych ofiar (w tym 153 dzieci) w 39 krajach, w tym **Belgii**, **Finlandii**, **Grecji**, **Polsce**, **Portugalii** i **Rumunii**. Zebrane w terenie informacje były systematycznie weryfikowane krzyżowo z bazami danych Interpolu, a oficerowie łącznikowi prowadzili koordynację w czasie rzeczywistym w międzynarodowym centrum operacyjnym, co usprawniło przepływ informacji i wzmocniło transnarodowe działania śledcze.

Belgia również wykazuje silne zaangażowanie na poziomie unijnym i międzynarodowym, w szczególności poprzez Europol, Eurojust, działania w ramach EMPACT oraz operacyjne grupy zadaniowe koordynowane przez Federalną Policję Sądową. Do **dobrych** praktyk należy wykorzystanie systemów SIENA i SIS służących wymianie informacji, zaangażowanie operacyjnych grup zadaniowych łączących wiele jurysdykcji oraz współpraca z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak IOM, w zakresie reintegracji ofiar. IOM wspiera również belgijskie ofiary, które były wykorzystywane za granicą i chcą powrócić do kraju pochodzenia, jednak pomoc ta nie jest finansowana przez rząd belgijski. Współpraca z ośrodkami dla ofiar w innych krajach prowadzona jest sporadycznie, ale jest zazwyczaj skuteczna. Uruchomiony w 2019 roku projekt Koutcha jest efektem 4,5-letniej współpracy między ośrodkami KOUTCHA (Francja), ESPERANTO (Belgia) i ECPAT (Francja), której celem było przekazanie doświadczeń z Esperanto w celu wsparcia tworzenia specjalistycznego ośrodka we Francji. Projekt obejmował również ogólnoeuropejski webinar oraz opracowanie praktycznego przewodnika wspierającego upowszechnianie modelu ośrodków typu Esperanto w innych krajach. **Włochy** w zakresie współpracy międzynarodowej w obszarze handlu ludźmi opierają się również na mechanizmach unijnych, w tym Europolu, Interpolu, Eurojust, EMPACT i wspólnych zespołach dochodzeniowo- śledczych. Ramy te są wzmacniane przez porozumienia dwustronne i wielostronne z kluczowymi krajami pochodzenia i krajami tranzytowymi (takimi jak Nigeria, Albania, Rumunia i Tunezja), które umożliwiają wspólne oceny ryzyka oraz delegowanie oficerów łącznikowych, choć według GRETA procesy ich wdrażania i wpływ na ochronę dzieci pozostają nierównomierne. **Polska** i **Grecja** aktywnie uczestniczą w unijnych ramach współpracy, w tym EMPACT, grupach zadaniowych Europolu i wspólnych działaniach

operacyjnych w ramach inicjatywy Joint Action Days. Polska osiągnęła w tym zakresie znaczące sukcesy operacyjne w sprawach dotyczących uchodźców z Ukrainy oraz transgranicznego wykorzystywania do pracy przymusowej i wykorzystywania seksualnego. **Polska** wykorzystuje hackathony i narzędzia monitorowania online, a **Grecja** uczestniczy w operacjach wspólnych, takich jak Amaryllis, co ilustruje innowacyjną i skuteczną współpracę transgraniczną. Wspólne zespoły dochodzeniowo-śledcze, choć uznawane za wartościowe, pozostają nadal niedostatecznie wykorzystywane, szczególnie w **Grecji**.

Finlandia również uczestniczy w europejskich ramach współpracy i skutecznie współdziałała z takimi krajami jak **Rumunia** w zakresie przeciwdziałania komercyjnemu wykorzystywaniu seksualnemu dzieci. Finlandia jest także częścią nowej Grupy Operacyjnej Europolu (OTF) GRIMM, której celem jest „przeciwdziałanie rosnącemu zjawisku „przemocy jako usługi" (*violence-as-a-service*) i rekrutacji młodych sprawców do poważnej i zorganizowanej przestępczości".

W ramach skoordynowanych działań Europolu w 2023 roku władze portugalskie uczestniczyły w rozbijaniu zorganizowanych grup przestępczych zmuszających nieletnich i kobiety do żebractwa na terenie całej Europy. Z kolei operacja Interpolu „Liberterra II" w 2024 roku doprowadziła do współpracy Portugalii w szeroko zakrojonej akcji ratunkowej obejmującej ponad 3000 ofiar handlu ludźmi i przemytu. W ramach inicjatywy FRONTEX „VEGA Children" portugalscy funkcjonariusze graniczni są wyposażani w materiały szkoleniowe i narzędzia służące identyfikacji małoletnich pozostających bez opieki oraz potencjalnych ofiar handlu dziećmi na przejściach granicznych, co pokazuje zaangażowanie kraju w ochronę dzieci w kontekście migracyjnym.

We wszystkich raportach współpraca w ramach UE jest konsekwentnie opisywana jako bardziej przewidywalna i skuteczna niż współpraca z państwami trzecimi, w ramach której opóźnienia, rozbieżności prawne i brak wiarygodnych partnerów utrudniają prowadzenie postępowań, organizację powrotu ofiar do kraju pochodzenia i dochodzenia finansowe. Dochodzenia finansowe i działania w zakresie transgranicznego śledzenia przepływów majątku prowadzone są jednak w stopniu niewystarczającym także w UE. Organizacje pozarządowe i organizacje międzynarodowe, takie jak IOM, UNICEF, La Strada i Caritas, odgrywają kluczową rolę pośredniczącą w transgranicznym kierowaniu spraw do odpowiednich instytucji i reintegracji ofiar, jednak brak stałych międzynarodowych platform koordynacji NGO ogranicza ciągłość działań, szczególnie w przypadku dzieci zagrożonych ponownym uwikłaniem w handel ludźmi.

3. Zalecenia

- **Wzmocnienie operacyjnego wykorzystania unijnych narzędzi współpracy w sprawach handlu dziećmi:** Państwa członkowskie powinny promować systematyczne wykorzystywanie alertów SIS, ECRIS, wsparcia analitycznego Europolu, koordynacji Eurojust i wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych w sprawach dotyczących dzieci, przeciwdziałając niedostatecznemu wykorzystaniu istniejących narzędzi i ograniczając zależność od nieformalnych kanałów współpracy.
- **Zapewnienie wczesnej, skoordynowanej identyfikacji poprzez wieloagencyjną współpracę z podmiotami pierwszego kontaktu:** Organy graniczne, policja, służby ochrony dzieci, inspekcje pracy i organizacje pozarządowe powinny mieć możliwość współpracy na wczesnych etapach kontaktu z dziećmi oraz otrzymywać wsparcie w postaci jasnych ścieżek kierowania spraw do odpowiednich instytucji, wspólnych praktyk oceny ryzyka oraz szybkiego dostępu do specjalistycznej wiedzy.
- **Instytucjonalizacja roli społeczeństwa obywatelskiego w ramach partnerstw:** Organizacje pozarządowe zapewniające dzieciom specjalistyczne wsparcie, realizujące

działania środowiskowe i oferujące pomoc ofiarom powinny zostać formalnie włączone w krajowe i transgraniczne mechanizmy współpracy oraz mieć zapewnione stabilne finansowanie i mechanizmy informacji zwrotnej, a nie funkcjonować w sposób doraźny lub oparty na formule projektowej.

- **Wzmocnienie współpracy transgranicznej poprzez ustrukturyzowane i przewidywalne kanały:** Państwa członkowskie powinny zacieśniać bezpośrednie powiązania operacyjne z kluczowymi krajami pochodzenia, krajami tranzytowymi i krajami docelowymi dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, wykorzystując Europol, Eurojust, priorytety EMPACT i oficerów łącznikowych, w celu zapewnienia szybkiej wymiany informacji, możliwości prowadzenia wspólnych działań śledczych oraz realizacji skoordynowanych działań w zakresie ochrony ofiar.
- **Inwestowanie we wspólne, wielodyscyplinarne szkolenia międzysektorowe i transgraniczne:** Należy zinstytucjonalizować regularne wspólne szkolenia z udziałem policji, prokuratorów, sędziów, pracowników socjalnych, służb granicznych i organizacji pozarządowych w celu budowania wspólnego rozumienia zjawiska, ograniczania fragmentacji i usprawnienia podejścia uwzględniającego potrzeby dziecka w sprawach handlu ludźmi, także w kontekstach transgranicznych.
- **Poprawa integracji i interoperacyjności danych przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony praw dziecka:** Państwa członkowskie powinny usuwać utrzymujące się bariery w wymianie informacji poprzez rozwój interoperacyjnych systemów i protokołów danych dostosowanych do potrzeb dzieci, umożliwiających szybki dostęp do istotnych informacji upoważnionym podmiotom przy jednoczesnym zapewnieniu poufności i ochrony danych oraz uwzględnieniu najlepszego interesu dziecka.

4. Narzędzia praktyczne

- System elektronicznej wymiany informacji z dziedziny e-sprawiedliwości (e-CODEX).
- Eurodac – Scentralizowana biometryczna baza danych UE wspierająca zarządzanie procedurami azylowymi oraz wykrywanie, ściganie i zapobieganie terroryzmowi i poważnej przestępczości.
- Europejski system przekazywania informacji z rejestrów karnych (ECRIS).
- Europejski system przekazywania informacji z rejestrów karnych – Informacje o wyrokach skazujących wydanych wobec obywateli państw trzecich (ECRIS-TCN).
- Bazy danych Interpolu https://www.interpol.int/en/How-we-work/Databases wspierające globalną wymianę informacji kryminalnych, w tym dotyczących wykorzystywania seksualnego dzieci i handlu ludźmi. Obejmują m.in. bazę ICSE (*International Child Sexual Exploitation*) wspierającą transgraniczną identyfikację ofiar i materiałów przedstawiających wykorzystywanie seksualne dzieci (CSAM). Eksperci mogą analizować poszlaki, identyfikować wspólne elementy różnych spraw oraz koordynować działania służące lokalizowaniu ofiar przemoc seksualnej wobec dzieci.
- Joint Investigation Teams Collaboration Platform (JITs CP) – Platforma współpracy wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych.
- Action Plan and Toolkit on Human Trafficking (OBWE) https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/8/9/109935.pdf – Plan

działania z zestawem narzędzi dotyczących handlu ludźmi. Obejmuje zagadnienia dotyczące współpracy międzynarodowej i regionalnej oraz przykłady dobrych praktyk.

- System Informacyjny Schengen (SIS).

- Transnational Referral Mechanism of the Baltic Sea Regionhttps://cbss.org/bsr-trm/ – Transnarodowy mechanizm funkcjonujący w regionie Morza Bałtyckiego oraz w Bułgarii, Rumunii i Ukrainie, określający procedury bezpiecznego i skutecznego transgranicznego kierowania ofiar handlu ludźmi do odpowiednich instytucji pomocowych oraz udzielania im wsparcia.

- UN Special Rapporteur on the Sale and Sexual Exploitation of Children – 25 Years of Fighting the Sale and Sexual Exploitation of Children: Addressing New Challenges, Promoting Multistakeholder Cooperation – Raport podsumowujący 25 lat działań na rzecz przeciwdziałania sprzedaży i seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem nowych wyzwań i współpracy wielostronnej.

ZAŁĄCZNIK I: BIBLIOGRAFIA KRAJOWA

Belgia:

1. Raport krajowy SafeBorders – Belgia.

Ustawodawstwo krajowe (obowiązujące na dzień 14 października 2025 r.)

2. Kodeks karny (1867).
3. Kodeks postępowania karnego (1878).
4. Ustawa z dnia 14 listopada 2019 r. zmieniająca ustawę z dnia 17 kwietnia 1878 r. zawierającą przepisy wstępne Kodeksu postępowania karnego w celu zniesienia przedawnienia poważnych przestępstw seksualnych popełnionych wobec małoletnich.
5. Kodeks sądowy (1967).
6. Ustawa z dnia 15 grudnia 1980 r. dotycząca wjazdu, pobytu, osiedlania się i wydalania cudzoziemców.
7. Ustawa z dnia 28 grudnia 2012 r. wprowadzająca art. 134quinquies do Nowej ustawy gminnej dotyczący uprawnień policyjnych burmistrza w zwalczaniu handlu ludźmi i sieci przemytu migrantów.
8. Prokuratura, COL 01/2015 (dokument poufny).
9. Dekret królewski z dnia 18 maja 2024 r.https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_wet/article.pl?language=fr&sum_date=&pd_search=2024-06-13&numac_search=2024005196&page=1&lg_txt=F&caller=list&2024005196=9&trier=promulgation&dt=ARRETE+ROYAL&ddd=2024-05-18&fr=f&choix1=et&choix2=et wykonujący art. 433quater/2 Kodeksu karnego.
10. Ustawa programowa z dnia 24 grudnia 2002 r. dotycząca ustanowienia opieki nad małoletnimi cudzoziemcami pozostającymi bez opieki.

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

11. Okólnik z dnia 23 grudnia 2016 r. Federalnej Służby Publicznej ds. Wymiaru Sprawiedliwości dotyczący wdrażania wielodyscyplinarnej współpracy w odniesieniu do ofiar handlu ludźmi i/lub niektórych kwalifikowanych form handlu ludźmi.
12. Federalna Służba Publiczna ds. Wymiaru Sprawiedliwości, Służba Polityki Kryminalnej, http://www.dsb-spc.be/doc/pdf/NAP_TIP_2021_2025_ENG.pdf*Action Plan Fighting Human Trafficking* [Plan działania w zakresie zwalczania handlu ludźmi], 2021.

Orzecznictwo

13. Sąd Pierwszej Instancji we Flandrii Wschodniej, wydział w Dendermonde, sygn. 2995/2020, 8 grudnia 2020 r.
14. Sąd Pierwszej Instancji w Liège, wydział w Liège, sygn. 2021/2314, 15 lipca 2021 r.
15. Sąd Apelacyjny w Liège, wydział w Liège, sygn. 2021/CO/704, 15 marca 2022 r.

Raporty instytucjonalne i monitorujące

16. Rada Europy, *Barnahus: a European journey* [Barnahus: europejska podróż], wrzesień 2023 r., dostęp: 27 stycznia 2026 r.
17. Myria, *Annual report trafficking and smuggling of human beings: online* [Raport roczny dotyczący handlu ludźmi i przemytu migrantów: online], 2017, dostęp: 23 października 2025 r.
18. Myria. *Annual Report 2018 Trafficking and Smuggling of Human Beings Minors at Major Risk* [Raport roczny 2018: Handel ludźmi i przemyt migrantów – małoletni w sytuacji szczególnego zagrożenia], 2018.
19. Myria, *Jaarverslag mensenhandel en mensensmokkel 2023: een keten van verantwoordelijkheden*, 28 listopada 2023 r., dostęp: 14 października 2025 r.
20. Myria, *Annual Report on Trafficking and Smuggling in Human Beings 2024* [Raport roczny dotyczący handlu ludźmi i przemytu migrantów 2024], 2024.

Badania i działania rzecznicze organizacji pozarządowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

21. Caritas, *Xtra MENA: niet-begeleide minderjarigen op doortocht in België en de nood aan preopvang*, 2021, dostęp: 25 września 2025 r.
22. ECPAT France, *From the design to the creation of a safe and secure centre dedicated to the care of child victims of human trafficking* [Od projektu do utworzenia bezpiecznego ośrodka przeznaczonego do opieki nad dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi], b.d., dostęp: 30 września 2025 r.
23. OBWE, *Invisible victims: the nexus between disabilities and trafficking in human beings* [Niewidoczne ofiary: związki między niepełnosprawnością a handlem ludźmi], 7 maja 2024 r., dostęp: 30 września 2025 r.

Literatura naukowa

24. Charles-Éric Clesse, Traite et trafic des êtres humains: Législations belge, française, luxembourgeoise et suisse (Bruksela: Larcier, 2023), 79–107.
25. Heroes, *Findings on Trauma Bonding Impact in THB and CSA/CSE victims* [Ustalenia dotyczące wpływu więzi traumatycznej na ofiary handlu ludźmi i wykorzystywania seksualnego dzieci]https://cris.vub.be/ws/portalfiles/portal/107607021/Final_Deliverable_7.1_Findings_on_trauma_bonding_83_.pdf, 24 listopada 2023 r.
26. Heroes, *Novel Strategies to Fight Child Sexual Exploitation and Human Trafficking Crimes and Protect their Victims* [Nowe strategie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci i handlu ludźmi oraz ochrony ich ofiar], 24 listopada 2023 r.

Publikacje medialne

27. Belga News Agency, *Frontex is allowed to operate actively on Belgian territory* [Frontex może prowadzić aktywne działania na terytorium Belgii], 25 kwietnia 2025 r., dostęp: 1 października 2025 r.

28. Belgijska infolinia dla ofiar handlu ludźmi, *What Is Human Trafficking?* [Czym jest handel ludźmi?], b.d., dostęp: 28 maja 2025 r.
29. Brussels Platform Geestelijke Gezondheid, *Foyer – Dienst Roma en Woonwagenbewoners*, b.d., dostęp: 5 września 2025 r.
30. Bruzz, *Brussels meisje dat verkracht werd en geen opvang had, verblijft in Bergen*https://www.bruzz.be/actua/justitie/brussels-meisje-11-dat-verkracht-werd-en-geen-opvang-had-verblijft-bergen-2025-08-30, 30 sierpnia 2025 r., dostęp: 23 października 2025 r.
31. Caritas International, *Vierde jaar van geen opvangbeleid: meer dan 10 000 veroordelingen voor de Belgische staat en nog steeds 3000 mensen op straat*, 18 marca 2025 r., dostęp: 30 września 2025 r.
32. Child Focus, https://www.childfocuslearninghub.be/courses/tienpooierfenomeen/*Minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting in de prostitutie: kennen, detecteren, reageren en voorkomen*, Child Focus Learning Hub, b.d., dostęp: 27 stycznia 2026 r.
33. ECPAT, *ECPAT Belgique | Éradiquons L'exploitation Sexuelle Des Enfants*, b.d., dostęp: 15 maja 2025 r.
34. Komisja Europejska, *Belgium* [Belgia], b.d., dostęp: 15 maja 2025 r.
35. Europol, *Child Trafficking: 92 Minor Victims Identified Across Europe* [Handel dziećmi: w całej Europie zidentyfikowano 92 małoletnie ofiary]https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/child-trafficking-92-minor-victims-identified-across-europe, 16 lipca 2021 r., dostęp: 28 maja 2025 r.
36. Europol, *Aplikacja Sieci Bezpiecznej Wymiany Informacji (SIENA)*, 6 marca 2025 r., dostęp: 28 maja 2025 r.
37. Fedasil, *Reception Centres* [Ośrodki recepcyjne], b.d., dostęp: 28 maja 2025 r.
38. Federalna Służba Publiczna ds. Zatrudnienia, Pracy i Dialogu Społecznego, *Arbeidsovereenkomst voor sekswerker*, b.d., dostęp: 28 maja 2025 r.
39. Federalna Służba Publiczna ds. Wymiaru Sprawiedliwości, Służba Polityki Kryminalnej, *Belgium fights human trafficking* [Belgia zwalcza handel ludźmi], 18 września 2024 r., dostęp: 30 września 2025 r.
40. Federalna Służba Publiczna, *Procedure – criminal mediation* [Procedura – mediacja karna], b.d., dostęp: 30 września 2025 r.
41. Frontex, *Frontex Teams up to Combat Human Trafficking* [Frontex łączy siły w walce z handlem ludźmi], 24 czerwca 2024 r., dostęp: 28 maja 2025 r.
42. Interpol, *Belgium* [Belgia], b.d., dostęp: 28 maja 2025 r.
43. IOM, *Fighting against Human Trafficking* [Walka z handlem ludźmi], b.d., dostęp: 28 maja 2025 r.
44. Mouton, M., *het Nieuw Belgisch regeerakkoord: een rechtvaardiger rechtssysteem met de slachtoffers op de eerste plaats*, 10 lutego 2025 r., 7 października 2025 r., dostęp: 28 maja 2025 r.
45. Myria, *A Multidisciplinary Approach* [Podejście wielodyscyplinarne], b.d., dostęp: 28 maja 2025 r.
46. Myria, *Slachtofferstatuut*, b.d., dostęp: 23 października 2025 r.

47. Prokuratura, *College Van Procureurs-generaal*, b.d., dostęp: 28 maja 2025 r.
48. Samilia Foundation, *Human Trafficking* [Handel ludźmi], b.d., dostęp: 15 maja 2025 r.
49. The Brussels Times, *Belgium considers deploying Frontex agents at Brussel-Midi station* [Belgia rozważa rozmieszczenie funkcjonariuszy Frontexu na stacji Bruxelles-Midi], 2 maja 2025 r., dostęp: 1 października 2025 r.
50. The Brussels Times, *Over 3000 unaccompanied foreign minors left vulnerable in Belgium* [Ponad 3000 małoletnich cudzoziemców bez opieki pozostawionych w sytuacji zagrożenia w Belgii], 24 listopada 2024 r.
51. The Brussels Times with Belga, *Nigerian police arrest smuggler convicted in Belgium*https://www.brusselstimes.com/belgium/1568890/nigerian-police-arrest-smuggler-convicted-in-belgium, 7 maja 2025 r., dostęp: 17 września 2025 r.
52. Vluchtelingenwerk Vlaanderen, *gezinnen met jonge kinderen op straat door hardvochtig Belgisch opvangbeleid*, 14 sierpnia 2025 r., dostęp: 30 września 2025 r.

Bułgaria:

1. Raport krajowy SafeBorders – Bułgaria.

Ustawodawstwo krajowe (obowiązujące na dzień 30 września 2025 r.)

2. Kodeks karny (Наказателен кодекс) (obowiązuje od 1 maja 1968 r., z późniejszymi zmianami).
3. Ustawa o wsparciu i kompensacji finansowej dla ofiar przestępstw (Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления) (obowiązuje od 1 stycznia 2007 r., z późniejszymi zmianami).
4. Ustawa o bułgarskich dokumentach tożsamości (Закон за българските лични документи) (obowiązuje od 1 kwietnia 1999 r., z późniejszymi zmianami).
5. Ustawa o ochronie dziecka (Закон за закрила на детето) (obowiązuje od 16 czerwca 2000 r., z późniejszymi zmianami).
6. Ustawa o zwalczaniu handlu ludźmi (Закон за борба с трафика на хора) (obowiązuje od 23 maja 2003 r., z późniejszymi zmianami).

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

7. Wspólna deklaracja polityczna o partnerstwie strategicznym między Rumunią a Republiką Bułgarii, 4 kwietnia 2023 r.
8. Krajowy program zapobiegania przemocy i wykorzystywaniu dzieci (2023–2026) (Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2023–2026 г.)).

9. Plan działania na rzecz wdrażania Krajowego programu zapobiegania przemocy i wykorzystywaniu dzieci (2023–2024) (План за действие за изпълнение на националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2023г.–2024 г.)).
10. Krajowy plan działania na rzecz wdrożenia europejskiej gwarancji dla dzieci (2022) (План за действие в изпълнение на препоръката на Съвета на ЕС за създаване на Европейска гаранция за детето (2030)).
11. Mechanizm koordynacji w zakresie kierowania i opieki nad dziećmi pozostającymi bez opieki oraz dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi powracającymi z zagranicy (Координационния механизъм за реферирane и обгрижване на непридружени деца и деца, жертви на трафик на хора, завръщащи се от чужбина), 2010.
12. Krajowy mechanizm kierowania i wsparcia ofiar handlu ludźmi w Bułgarii (Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик), 2010.

Orzecznictwo

13. Sąd Najwyższy Kasacyjny Bułgarii, decyzja interpretacyjna nr 2, Sofia, 16 lipca 2009 r. (Тълкувателно решение Nr. 2, гр. София, 16 юли 2009 година).
14. Sąd Rejonowy w Burgas, wyrok nr 195/04.12.2019, sprawa karna nr 4506/2019 (Присъда 195/04.12.2019 по НОХД 4506/2019 на Районен съд – Бургас).
15. Sąd Rejonowy w Kardżali, wyrok nr 76/27.08.2019, sprawa karna nr 705/2019 (Присъда 76/27.08.2019 по НОХД 705/2019 на Районен съд – Кърджали).

Raporty instytucjonalne i monitorujące

16. Rada Europy, *Bulgaria, Monitoring of the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings* [Bułgaria – monitorowanie wdrażania Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi].
17. Dragulin, A. (2024), *The strategic partnership between Romania and Bulgaria. An instrument for regional policy and integrational organisations* [Partnerstwo strategiczne między Rumunią a Bułgarią. Instrument polityki regionalnej i organizacji integracyjnych], IDR.
18. ECPAT, *Bulgaria*.
19. ECPAT, 2021, *Executive Summary: Bulgaria* [Streszczenie: Bułgaria].
20. Eurojust. 2025. *Bulgaria*.
21. Eurojust. 2023. *Annual Report 2022* [Sprawozdanie roczne za 2022 r.].
22. Eurojust. 2022. *Eurojust Annual Report 2021* [Roczne sprawozdanie Eurojust za 2021 r.].
23. Eurojust. 2021. *Supporting judicial authorities in the fight against trafficking in human beings* [Wspieranie organów wymiaru sprawiedliwości w zwalczaniu handlu ludźmi].
24. Komisja Europejska, *Bulgaria - General information: situation on trafficking in human beings* [Bułgaria – informacje ogólne: sytuacja w zakresie handlu ludźmi].
25. Europol. 2021. *A Corrupting Influence: The Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organized Crime, Serious and Organized Crime Threat Assessment 2021* [Wpływ korupcyjny: infiltracja i osłabianie europejskiej gospodarki oraz społeczeństwa przez przestępczość zorganizowaną. Ocena zagrożenia ze strony poważnej i zorganizowanej przestępczości 2021].

26. GRETA, 2025, *Fourth Evaluation Round: Measures to prevent and detect vulnerabilities to human trafficking – Evaluation Report Bulgaria 2020–2024* [Czwarta runda ewaluacji: Środki służące zapobieganiu podatności na handel ludźmi i jej wykrywaniu – raport ewaluacyjny dotyczący Bułgarii za lata 2020–2024]https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-expert-group-examines-bulgaria-s-efforts-to-protect-vulnerable-persons-from-human-trafficking-and-to-ensure-effective-sanctions-for-human-trafficking-offences, 9 października 2025 r.
27. GRETA, 2024, *Reply from Bulgaria to the Questionnaire for the evaluation of the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA(2023)11_BGR_rep), Fourth Evaluation Round* [Czwarta runda ewaluacji: Odpowiedź Bułgarii na kwestionariusz dotyczący oceny wdrażania Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi], 22 lipca 2024 r.
28. Eurochild, 2024, *Roma children across Europe: Taken from Children's Rights: Political will or won't?* [Dzieci romskie w Europie: na podstawie publikacji „Children's Rights: Political will or won't?"], luty 2024 r.
29. Europol, 2025, *Bulgaria*, 6 lutego 2025 r.
30. Eurostat, 2024, *Children at risk of poverty or social exclusion* [Dzieci zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym], 19 czerwca 2024 r.
31. GRETA, 2022, *Online and technology-facilitated trafficking in human beings: Summary and recommendations* [Handel ludźmi w Internecie i z wykorzystaniem technologii: podsumowanie i zalecenia], Rada Europy, marzec 2022 r.
32. Interpol, *Bulgaria*.
33. La Strada International Association, *Bulgaria (Tier 2)* [Bułgaria (poziom 2)].
34. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Bułgarii, *Combatting human trafficking* [Zwalczanie handlu ludźmi].
35. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Bułgarii, *Deinstitutionalisation of child care* [Deinstytucjonalizacja opieki nad dziećmi].
36. Krajowa Komisja ds. Zwalczania Handlu Ludźmi (Национална комисия за борба с трафика на хора), Raport roczny za 2024 rok dotyczący wdrażania Krajowego programu zapobiegania i przeciwdziałania handlowi ludźmi oraz ochrony ofiar (Годишен доклад за 2024 г. в изпълнение на Националната програма за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите).
37. OBWE, 2025, *Permanent Mission of the Republic of Bulgaria to the United Nations, the Organization for Security Cooperation in Europe and Other International Organizations in Vienna* [Stałe Przedstawicielstwo Republiki Bułgarii przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz innych organizacjach międzynarodowych w Wiedniu], Wiedeń, 10 kwietnia 2025 r.
38. OBWE, 2025, *Country visit reports by the OSCE Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings* [Raporty z wizyt krajowych sporządzane przez Specjalnego Przedstawiciela i Koordynatora OBWE ds. Zwalczania Handlu Ludźmi].
39. OBWE, *Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings* [Specjalny Przedstawiciel i Koordynator OBWE ds. Zwalczania Handlu Ludźmi], 23 września 2023 r.

40. Zgromadzenie Parlamentarne Regionu Morza Śródziemnego, 2024, *The Eastern Mediterranean Route and the Western Balkan Route – the intertwined sides of the same trafficking route – Background note* [Szlak wschodniośródziemnomorski i szlak zachodniobałkański – wzajemnie powiązane odcinki tego samego szlaku handlu ludźmi – nota informacyjna].
41. Straż Graniczna Rumunii, *International Collaboration* [Współpraca międzynarodowa].
42. UNHCR, 2024, *Bulgaria – Protection Brief: Detention of Asylum-seekers and Refugees* [Bułgaria – nota dotycząca ochrony: detencja osób ubiegających się o azyl i uchodźców], wrzesień 2024 r.
43. UNICEF, 2022, *Un/Equal Childhood: Deep Dive in Child Poverty and Social Exclusion in Bulgaria* [(Nie)równe dzieciństwo: pogłębiona analiza ubóstwa dzieci i wykluczenia społecznego w Bułgarii].
44. UNICEF, 2021, *Volume I: Prevalence of VAC and related knowledge, attitudes and practices* [Tom I: Skala przemocy wobec dzieci oraz związana z nią wiedza, postawy i praktyki].
45. UNICEF, 2019, *Analysis of the Child Protection System in Bulgaria* [Analiza systemu ochrony dzieci w Bułgarii], październik 2019 r.
46. UNICEF, 2018, *Situation Analysis of Children and Women in Bulgaria* [Analiza sytuacji dzieci i kobiet w Bułgarii].
47. UNODC, 2022, *Exploitation and Abuse: The Scale and Scope of Human Trafficking in South Eastern Europe* [Wyzysk i nadużycia: skala i zakres handlu ludźmi w Europie Południowo-Wschodniej], maj 2022 r.
48. Departament Stanu USA, 2025, *Trafficking in Persons Report: Bulgaria (Tier 2)* [Raport o handlu ludźmi: Bułgaria (poziom 2)].
49. Departament Stanu USA, 2024, *Trafficking in Persons Report: Bulgaria (Tier 2)* [Raport o handlu ludźmi: Bułgaria (poziom 2)].
50. Departament Stanu USA, 2022, *Trafficking in Persons Report: Bulgaria (Tier 2 Watch List)* [Raport o handlu ludźmi: Bułgaria (poziom 2 – lista obserwacyjna)]https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/bulgaria/.

Narzędzia praktyczne

51. Animus Association, *Safe Hut initiative for the empowerment of women and girls* [Inicjatywa „Safe Hut" na rzecz wzmacniania pozycji kobiet i dziewcząt]. Inicjatywa zapewniająca bezpieczną i wspierającą przestrzeń, w której kobiety i ich dzieci spotykają się dwa razy w tygodniu, uczestnicząc w działaniach wspierających wzmacnianie pozycji, relaks, kreatywność i integrację społeczną. Obejmują one warsztaty artystyczne, seminaria tematyczne oraz dyskusje poświęcone zapobieganiu wykorzystywaniu do pracy przymusowej.
52. Law and Internet Foundation. 2024. *DISRUPT – unijne wydarzenie służące budowaniu potencjału w zakresie wykorzystywania dowodów cyfrowych w sprawach dotyczących handlu dziećmi w celu wykorzystywania seksualnego* (DISRUPT – Европейско обучение за работа с електронни доказателства в разследвания на трафик на деца с цел сексуална експлоатация), 22 października 2024 r.
53. PULSE Foundation, Youth Club "Let's Be Friends"https://pulsfoundation.org/bg/kak-pomagame/prevencion/youth-club.html. Klub młodzieżowy zachęcający młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczności. Poprzez organizację i realizację inicjatyw,

projektów i kampanii porusza on kluczowe zagadnienia, takie jak udział młodzieży w podejmowaniu decyzji, zapobieganie przemocy (w tym handlowi ludźmi), budowanie zdrowych relacji, zdrowie psychiczne i rozwijanie krytycznego myślenia.

54. *Uncovering Labour Trafficking. Investigation Tool for Law Enforcement and Checklist for Labour Inspectors* [Ujawnianie przypadków handlu ludźmi do pracy przymusowej. Narzędzie dochodzeniowe dla organów ścigania z listą kontrolną dla inspektorów pracy]. Dokument został opracowany w ramach projektu FLOW finansowanego ze środków UE z udziałem Bułgarii, Estonii, Finlandii i Łotwy. Opisuje zjawisko handlu ludźmi w celu wykorzystywania do pracy przymusowej oraz zjawisko wyzysku w ujęciu ogólnym, a także przedstawia przebieg postępowań policyjnych od etapu wszczęcia do zakończenia. Stanowi praktyczne wsparcie umożliwiające prowadzenie skoordynowanych i dobrze zaplanowanych działań w ramach postępowań dotyczących handlu ludźmi w celu wykorzystywania do pracy przymusowej. Dokument dostępny jest również w językach bułgarskim, estońskim, fińskim i łotewskim, a raporty dostosowano do lokalnych uwarunkowań w ścisłej współpracy z organami krajowymi.

Badania i działania rzecznicze organizacji pozarządowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

55. Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2023, *The Organized Crime Index: Bulgaria* [Indeks przestępczości zorganizowanej: Bułgaria].
56. Rusev, A., 2015, *Child trafficking among vulnerable Roma communities – evidence from Bulgaria* [Handel dziećmi w społecznościach romskich znajdujących się w sytuacji szczególnej podatności – dane z Bułgarii], *Sofia, Center for the Study of Democracy*.

Literatura naukowa

57. Pushkarova, I., 2024, *Human trafficking: patterns and preventions* (Трафик на хора: тенденции и превенция) [Handel ludźmi: tendencje i działania prewencyjne], Council for Criminology Research (Съвет за криминологични изследвания), Ministerstwo Sprawiedliwości (Министерство на правосъдието).

58. Pushkarova, I., *The Specific Purposes of the Crime "Human Trafficking"* (Специалните цели на престъплението „трафик на хора“) [Szczególne cele przestępstwa handlu ludźmi], tom 4/2008.

Publikacje medialne

59. Danailov, N., 2023, *Greek Ambassador: Bulgaria is our Most Important Economic and Trade Partner in the Region #AmbassadorTalks* [Ambasador Grecji: Bułgaria jest naszym najważniejszym partnerem gospodarczym i handlowym w regionie – #AmbassadorTalks], Novinite Insider.
60. DarikNews, 2022, *Criminal Group Dismantled for Coercing Young Men and Athletes into Prostitution Abroad* (Разбиха престъпна група, склонявала млади мъже и спортисти да проституират в чужбина) [Rozbito grupę przestępczą zmuszającą młodych mężczyzn i sportowców do prostytucji za granicą].

61. Eurojust. 2023. *Human trafficking network dismantled in the United Kingdom and Bulgaria: nine arrests* [Rozbicie siatki handlu ludźmi w Wielkiej Brytanii i Bułgarii: dziewięć zatrzymań], 26 kwietnia 2023 r.
62. Europol, 2024, *42 arrested for smuggling migrants across the Danube* [42 osoby zatrzymane za przemyt migrantów przez Dunaj], 15 marca 2024 r.
63. Europol, 2023, *566 arrests in week of coordinated actions in Southern Europe* [566 zatrzymań podczas tygodnia skoordynowanych działań w Europie Południowej], 30 listopada 2023 r.
64. Frontex, 2025, *Frontex Leads International Effort to Tackle Child Trafficking in Europe* [Frontex przewodzi międzynarodowym działaniom na rzecz zwalczania handlu dziećmi w Europie], 7 maja 2025 r.
65. Frontex, 2024, *Frontex teams up to combat human trafficking* [Frontex łączy siły w walce z handlem ludźmi], 24 czerwca 2025 r.
66. Frontex, 2023, *212 arrests, 1426 victims identified in a global operation against human trafficking* [212 zatrzymań, 1426 ofiar zidentyfikowanych w globalnej operacji przeciwko handlowi ludźmi], 1 czerwca 2023 r.
67. International Justice Mission, 2024, *IJM and the National Commission for Combating Trafficking in Human Beings for Bulgaria Sign Cooperation Agreement to Enhance Regional Response to Human Trafficking in the Context of the Ukrainian Refugee Crisis* [IJM i Krajowa Komisja ds. Zwalczania Handlu Ludźmi w Bułgarii podpisują porozumienie o współpracy w celu wzmocnienia regionalnej reakcji na handel ludźmi w kontekście kryzysu uchodźczego z Ukrainy].
68. Interpol, 2024, *219 criminals arrested and 1,374 victims identified in action week against human trafficking* [219 zatrzymanych przestępców i 1374 zidentyfikowane ofiary podczas tygodnia działań przeciwko handlowi ludźmi], 24 czerwca 2024 r.
69. Krajowa Komisja ds. Zwalczania Handlu Ludźmi, 2021, *BULGARIA PARTICIPATES IN EUROPOL-COORDINATED EUROPE-WIDE ACTION TO COMBAT TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS FOR LABOUR EXPLOITATION* (България участва в координирана от Европол операция срещу трафика на хора с цел трудова експлоатация) [Bułgaria uczestniczy w koordynowanej przez Europol ogólnoeuropejskiej operacji przeciwko handlowi ludźmi w celu wykorzystywania do pracy przymusowej].
70. UNHCR, 2024, *Bulgaria and Greece collaborate to strengthen the two countries' child protection systems* [Bułgaria i Grecja współpracują w celu wzmocnienia systemów ochrony dzieci w obu krajach], 24 lipca 2024 r.

Finlandia:

1. Raport krajowy SafeBorders – Finlandia.

Ustawodawstwo krajowe (obowiązujące na dzień 2 października 2025 r.)

2. Kodeks karny (39/1899).
3. Ustawa o odszkodowaniach za szkody wyrządzone przestępstwem (1204/2005).
4. Ustawa o zapobieganiu przestępczości przez Straż Graniczną (108/2018).

5. Ustawa o przyjmowaniu osób ubiegających się o ochronę międzynarodową oraz identyfikacji i pomocy ofiarom handlu ludźmi (746/2011).
6. Ustawa o cudzoziemcach (301/2004).
7. Ustawa o ochronie dzieci (417/2007).
8. Ustawa o postępowaniu przygotowawczym (805/2011).
9. Ustawa o małżeństwie (234/1929).
10. Ustawa o pomocy społecznej (1301/2014).

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

11. eOppiva i Ministerstwo Sprawiedliwości. 2025. *Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja auttaminen*. NRM – materiały szkoleniowe online.
12. Fadjukoff, Mari & Ellonen, Noora, 2023, *Lapsirikosasioiden moniammatillinen esikäsittely huomioitava lainsäädännössä. Policy brief 2023:39*, Helsinki: Rząd Finlandii.
13. Rząd fiński. 2021. ***Krajowa strategia dotycząca dzieci (2021)***.
14. Rządowy projekt ustawy 219/2024. *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta*.
15. Korpilahti, Ulla, Kettunen, Hanna, Nuotio, Erika, Jokela, Satu, Nummi, Vuokko Maria & Lillsunde, Pirjo. (red.) 2020. *Non-Violent Childhoods: Action Plan for the Prevention of Violence against Children 2020–2025* [Dzieciństwo wolne od przemocy: plan działania na rzecz zapobiegania przemocy wobec dzieci 2020–2025]. Publikacje Ministerstwa Spraw Społecznych i Zdrowia 2020:34, Helsinki: Ministerstwo Sprawiedliwości.
16. Malja, Marjo & October, Martta. 2022. *The Lanzarote Convention: National Action Plan for the years 2022–2025* [Konwencja z Lanzarote: krajowy plan działania na lata 2022–2025]. Publikacje Ministerstwa Spraw Społecznych i Zdrowia 2022:20, Helsinki: Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia.
17. Nuotio, Anna. 2025. *Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM): Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen.* Publikacje Ministerstwa Sprawiedliwości, seria: raporty i wytyczne 2025:5, Helsinki: Ministerstwo Sprawiedliwości.
18. Policja Finlandii, 2020, *Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen*. Instrukcja POL-2020-38265.
19. Roth, Venla & Luhtasaari, Miia, 2021, *Finland fights human trafficking – Action Plan against Trafficking in Human Beings* [Finlandia walczy z handlem ludźmi – plan działania przeciwko handlowi ludźmi]. Publikacje Ministerstwa Sprawiedliwości, memoranda i stanowiska 2021:24, Helsinki: Ministerstwo Sprawiedliwości.
20. Państwowa Kasa, *Compensation to crime victims: Instructions* [Odszkodowania dla ofiar przestępstw: instrukcje], aktualizacja: 29 stycznia 2025 r.
21. Simanainen, Antti, 2016, *Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja*. Publikacje Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 14/2016, Helsinki: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

22. Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia, 2024, *Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024*. Publikacje Ministerstwa Spraw Społecznych i Zdrowia 2024:13, Helsinki: Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia.

Orzecznictwo

23. Sąd Rejonowy Karelii Południowej, 30 maja 2024 r., R24/74. Streszczenie orzeczenia.

Raporty instytucjonalne i monitorujące

24. Europol, 2025, *The rise of online cult communities dedicated to extremely violent child abuse* [Wzrost liczby internetowych społeczności o charakterze kultowym zajmujących się wyjątkowo brutalnym wykorzystywaniem dzieci]. Komunikat wywiadowczy nr 6/202.

25. Fadjukoff, Mari, Hautamäki, Sari, Hakala, Venla & Ellonen, Noora. 2023. *Lasta-seula-malli lapsiin kohdistuvan väkivallan rikosepäilyjen selvittämisen välineenä*. Seria badań i analiz rządowych 2023:61, Helsinki: Rząd Finlandii.

26. GRETA, 2024, *Evaluation report Finland. Third evaluation round. Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings* [Raport ewaluacyjny – Finlandia. Trzecia runda ewaluacji. Dostęp do wymiaru sprawiedliwości i skutecznych środków prawnych dla ofiar handlu ludźmi]https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-finland-third-evaluation-round-focus-access/1680b0577c. Strasburg: Rada Europy.

27. GRETA, 2019, *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland. Second evaluation round* [Raport dotyczący wdrażania Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi przez Finlandię. Druga runda ewaluacji]. Strasburg: Rada Europy.

28. Hannonen, Jani & Kainulainen, Heini, 2022, *Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate*. Publikacje Ministerstwa Sprawiedliwości, seria: raporty i wytyczne 2022:8, Helsinki: Ministerstwo Sprawiedliwości.

29. System pomocy ofiar handlu ludźmi (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä). 2025. *Ihmiskaupan puolivuotiskatsaus 1–6/2025*.

30. System pomocy ofiar handlu ludźmi (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä). 2024. *Ihmiskaupan vuosikatsaus 2024*https://ihmiskauppa.fi/wp-content/uploads/2025/03/Vuosikatsaus2024.pdf.

31. System pomocy ofiar handlu ludźmi (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä). 2023. *Ihmiskaupan vuosikatsaus 2023*.

32. System pomocy ofiar handlu ludźmi (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä). 2022. *Kaikki Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä olevat asiakkaat 31.12.2022*https://ihmiskauppa.fi/ihmiskaupan-uhrien-auttamisjarjestelman-vuosikatsaus-2022-2/.

33. System pomocy ofiar handlu ludźmi (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä). 2021. *Tilastot: Kaikki asiakkaat 2021*.

34. System pomocy ofiar handlu ludźmi (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä), 2020, *Vuosikatsaus 1.1.–31.12.2020*.

35. Kainulainen, Heini & Valovirta, Anni, 2021, *Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö*, Helsinki: Rzecznik ds. równości.

36. Kekkonen, Outi & Pekkarinen, Elina, 2024, *Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta*. Publikacje Rzecznika Praw Dziecka 2024:1.

37. Kervinen, Elina & Ollus, Natalia, 2019, *Trafficking in children and young persons in Finland* [Handel dziećmi i młodymi osobami w Finlandii]. Seria publikacji HEUNI nr 89b, Helsinki: HEUNI.

38. Pihlaja, Saara, 2024a, *Best Practices for Combating Trafficking in Children and Young People and for Identifying and Supporting Victims. Report on countries in the Baltic Sea region* [Najlepsze praktyki w zwalczaniu handlu dziećmi i młodymi osobami oraz w identyfikacji i wsparciu ofiar. Raport dotyczący krajów regionu Morza Bałtyckiego]. Publikacje Ministerstwa Sprawiedliwości, raporty i wytyczne 2024:14, Helsinki: Ministerstwo Sprawiedliwości.

39. Royal Canadian Mounted Police, 2024, *Violent online groups exploiting children and youth* [Brutalne grupy internetowe wykorzystujące dzieci i młodzież]. Dokument opublikowany w grudniu 2024 r.

40. Valovirta, Anni & Kainulainen, Heini, 2024, *Lapsi ihmiskaupan kohteena*https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/julkaisut, Helsinki: Rzecznik ds. niedyskryminacji.

Narzędzia praktyczne

41. Ankkuritoiminta n.d. Ankkuritoiminnan käsikirja.

42. Asmudela, Saara, 2024, *Huomioita lapsiin kohdistuvan hyväksikäytön esitutkinnasta*. [w:] Minna Willman-Koistinen, Iina Sahramäki & Terhi Kankaanranta (red.), *IIhmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirja*https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/865203/Polamk_oppikirjoja_32.pdf. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja 32, Tampere: Police University College, s. 313–316.

43. CBSS, *Handbook for embassies and diplomatic missions on how to assist and protect victims of human trafficking* [Podręcznik dla ambasad i misji dyplomatycznych dotyczący pomocy i ochrony ofiar handlu ludźmi].

44. Isoniemi, Sami, 2024, *Lastensuojelun luvattomat poissaolot. Tutkimustietoa ja havaintoja vuosilta 2013–2014 ja 2020*. [w:] Minna Willman-Koistinen, Iina Sahramäki & Terhi Kankaanranta (red.), *Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirja*. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja 32, Tampere: Police University College, s. 68–70.

45. Jokinen, Anniina & Pekkarinen, Anna-Greta, 2025, *Long Journey – Toolkit for supporting victims of forced marriage* [„Long Journey" – narzędzie do wspierania ofiar przymusowych małżeństw], Helsinki: Seria raportów HEUNI 108. Narzędzie opracowane w ramach projektu EASY finansowanego ze środków UE. Zawiera mapę ścieżki (*journey map*) przedstawiającą kluczowe etapy, przez które przechodzą ofiary przymusowych małżeństw: uświadomienie sobie sytuacji i poszukiwanie pomocy, wsparcie interwencyjne, długoterminowa opieka i odzyskanie samodzielności. Jest to praktyczny przewodnik dla dostawców usług opracowany w celu lepszego zrozumienia problemu oraz usprawnienia systemu wsparcia dla ofiar. Narzędzie dostępne jest w języku angielskim, fińskim, hiszpańskim, niemieckim i

katalońskim. Zawiera również listę kontrolną dla osób oceniających sytuacje potencjalnych przymusowych małżeństw dostępną w wielu językach.

46. Jokinen, Anniina, Pekkarinen, Anna-Greta & Rantanen, Jessiina, 2025, *Never Easy – Enhancing Response and Support to Victims of Forced Marriage* [„Never Easy" – wzmacnianie działań w zakresie reagowania i wsparcia dla ofiar przymusowych małżeństw], Helsinki: Seria raportów HEUNI 106. Publikacja na temat dobrych praktyk dostępna także w języku fińskimhttps://heuni.fi/-/tuen-tehostaminen-pakkoavioliiton-uhreille.
47. Korkman, Julia, 2023, *Trafficking in human beings: Psychological coercion and investigative interviewing* [Handel ludźmi: przymus psychiczny i przesłuchanie śledcze]https://heuni.fi/-/thb-psych-coercion-investigative-interviewing, Helsinki: HEUNI – Brief polityczny 2/2023.
48. Lehtinen, Miia & Rossi, Maria, 2022, *Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan*, Helsinki: Policja Finlandii.
49. Pihlaja, Saara, 2024b, *Haasteet lapseen kohdistuneen ihmiskaupan tunnistamisessa*. [w:] Minna Willman-Koistinen, Iina Sahramäki & Terhi Kankaanranta (red.), *Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirja*. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja, Tampere: Police University College, s. 310–312.
50. Police University College, 2023, *Modeling of pre-trial investigation of human trafficking offenses (Ihmemalli)* [Modelowanie postępowania przygotowawczego w sprawach przestępstw handlu ludźmi (Ihmemalli)]. Modelowanie postępowań przygotowawczych w sprawach handlu ludźmi. Model uwzględnia dzieci jako szczególną grupę docelową wykorzystywania. Podręcznik opracowany w ramach projektu zawiera konkretne narzędzia dla różnych podmiotów zajmujących się handlem ludźmi i zjawiskami pokrewnymi.
51. Willman-Koistinen, Minna, Sahramäki, Iina & Kankaanranta, Terhi, 2024, *Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirja*. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja 32, Tampere: Police University College.
52. Ylinen, Pekka, Ylinen, P., Jokinen, A., Pekkarinen, A.-G., Ollus, N., Jenu, K.-P. & Skur, T., 2020, *Uncovering Labour Trafficking. Investigation Tool for Law Enforcement and Checklist for Labour Inspectors* [Ujawnianie przypadków handlu ludźmi do pracy przymusowej. Narzędzie dochodzeniowe dla organów ścigania z listą kontrolną dla inspektorów pracy]https://heuni.fi/documents/47074104/0/ENG-InvestigationAid_Web+2_14072020.pdf/f7196ce4-124f-dfd2-3113-b8ef7fce3d54/ENG-InvestigationAid_Web+2_14072020.pdf?t=1606915478428. Seria publikacji HEUNI nr 95a, Helsinki: HEUNI. Dokument został opracowany w ramach projektu FLOWhttps://heuni.fi/-/flow finansowanego ze środków UE z udziałem Bułgarii, Estonii, Finlandii i Łotwy. Opisuje zjawisko handlu ludźmi w celu wykorzystywania do pracy przymusowej oraz zjawisko wyzysku w ujęciu ogólnym, a także przedstawia przebieg postępowań policyjnych od etapu wszczęcia do zakończenia. Stanowi praktyczne wsparcie umożliwiające prowadzenie skoordynowanych i dobrze zaplanowanych działań w ramach postępowań dotyczących handlu ludźmi w celu wykorzystywania do pracy przymusowej. Dokument dostępny jest również w językach bułgarskim, estońskim, fińskim i łotewskim, a raporty dostosowano do lokalnych uwarunkowań w ścisłej współpracy z organami krajowymi.

Badania i działania rzecznicze organizacji pozarządowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

53. Mohamed, Amina & Poikolainen, Kimmo, 2024, *Maahanmuuttajataustaisten nuorten henkeä ja terveyttä uhkaavat kurinpitomatkat*. Raport okresowy dotyczący projektu Kavala realizowanego przez Kriisivalmiusjärjestö.
54. Pelastakaa Lapset, 2024, *Lasten suojelu ja nettivihje -toiminnon vuosiraportti 2024*https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2025/03/nettivihje_vuosiraportti_2024.pdf.
55. Pihlaja, Saara & Piipponen, Juulia, 2023, *Selvitys Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista*. Publikacje Ministerstwa Sprawiedliwości, serie raportów i opracowań 2023:23, Helsinki: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Literatura naukowa

56. Halmeenlaakso, Noora, 2023, *Verkossa ilmenevä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta ihmiskaupan muotona – ilmiön tunnistaminen ja torjunta lainsäädännöllisenä ongelmana*. Praca magisterska, Uniwersytet Wschodniej Finlandii.
57. Halmeenlaakso, Noora, 2025, *Lapsiin verkon välityksellä kohdistettava seksuaaliväkivalta ihmiskaupan muotona – Kysynnästä ja sen seurauksista*https://journal.fi/helsinkilawreview/article/view/147911. Helsinki Law Review 18(2), s. 92–114.
58. Isoniemi, Sami, 2019, *Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta*. Praca doktorska, Uniwersytet w Vaasa.
59. Koivukari, Kristiina, Korkka-Knuts, Heli, Mahmood, Venus & Melander, Sakari, 2022, *Ihmiskauppa ja sen lähirikokset: Säännösten soveltamiskäytäntö*. Seria badań i analiz rządowych 2022:18, Helsinki: Rząd Finlandii.
60. Koskinen, Katri, 2024, *Naisiin kohdistuva hengellinen väkivalta eri uskonyhteisöissä*. Praca licencjacka, Tampere: Police University College.
61. Pihlaja, Saara, 2025, *Alaikäisten tekemiä rikoksia tutkivien poliisien kokemuksia lasten ja nuorten hyväksikäytöstä rikollisessa toiminnassa*. Defensor & Legis 3/2025, s. 400–423.
62. Toivonen, Virve-Maria, 2017, *Pakkoavioliittojen esiintyminen ja ilmitulo Suomessa*http://hdl.handle.net/10138/231641. Memorandum (notatka robocza), Helsinki: Uniwersytet Helsiński, Wydział Nauk Społecznych.

Publikacje medialne

63. Europol, 2025, *Eight countries launch Operational Taskforce to tackle violence-as-a-service* [Osiem państw powołuje grupę operacyjną do walki z modelem przemocy jako usługi (violence-as-a-service)]. Wiadomość, 29 kwietnia 2025 r.

64. FBI (Federal Bureau of Investigation), 2023, *Violent Online Groups Extort Minors to Self-Harm and Produce Child Sexual Abuse Material* [Brutalne grupy internetowe szantażują nieletnich, zmuszając ich do samookaleczeń i wytwarzania materiałów przedstawiających wykorzystywanie seksualne dzieci]. Komunikat publiczny, 12 września 2023 r.

65. The Guardian, 2025, *FBI opens inquiry into 764, online group that sexually exploits and encourages minors to self-harm* [FBI wszczyna dochodzenie w sprawie grupy internetowej „764", która seksualnie wykorzystuje nieletnich i nakłania ich do samookaleczeń]. Artykuł prasowy opublikowany w The Guardian 11 maja 2025 r.

66. Hannus, Tanja, 2025, *Äiti löi, kuristi ja pakotti pieniä lapsiaan kotitöihin Lappeenrannassa – tuomio koveni tuntuvasti hovioikeudessa*https://yle.fi/a/74-20170521?utm_source=social-media-share&utm_medium=social&utm_campaign=ylefiapp. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 1 lipca 2025 r.

67. Hautamäki, Terhi, 2025, *Valmistaudu henkilötodistelun uudistukseen*. Artykuł prasowy opublikowany w Advokaatti (3/2025) 22 września 2025 r.

68. Helsingin Sanomat, 2024, *Äiti pakotti 12-vuotiaan lapsensa tekemään kohtuuttomia kotitöitä – Tuomio ihmiskaupasta*. Artykuł prasowy opublikowany w Helsingin Sanomat 30 maja 2024 r.

69. Ikola, Vilma, 2025, Poliisi: *Lasten pyörittämä rikollisuus sai rinnalleen uuden väkivaltaisen ilmiön*. Artykuł prasowy opublikowany w Helsingin Sanomat 26 lutego 2025 r.

70. Ilkka-Pohjalainen, 2023, *Syyttäjä: Nainen piti Suomeen houkuttelemiaan thaimaalaisia pakkotyössä helsinkiläisessä spa-yrityksessään, 11-vuotias lapsi pesi pyykkiä neljän euron tuntipalkalla*https://www.ilkkapohjalainen.fi/syyttaja-nainen-piti-suomeen-houkuttelemiaan-thaim/12149407. Artykuł prasowy opublikowany w Ilkka Pohjalainen 6 marca 2023 r.

71. Jompero, Sanna, 2020, *Naistenklinikalla toimivan seksuaaliväkivallan uhrien keskuksen lääkäri: "Meille tulee myös ihmiskaupan uhreja"*. Artykuł prasowy opublikowany w Helsingin Uutiset 17 lutego 2020 r., aktualizacja: 14 maja 2020 r.

72. Juonala, Jouko. 2025. *Tällainen on "White Tiger", jonka epäillään ajaneen 13-vuotiaan lapsen itsemurhaan*. Artykuł prasowy opublikowany w Ilta-Sanomat 29 lipca 2025 r.

73. Kallionpää, Katri. 2025. *KRP: Naista epäillään omiin lapsiin kohdistuneesta ihmis kaupasta alHolin-tapauksessa*. Artykuł prasowy opublikowany w Helsingin Sanomat 15 maja 2025 r.

74. Korkee, Elina. 2025. *Kohtuuttomiin kotitöihin pakottaneen äidin tuomio koveni hovioikeudessa: neljä vuotta ehdotonta vankeutta*https://www.hs.fi/suomi/art-2000011337849.html. Artykuł prasowy opublikowany w Helsingin Sanomat 1 lipca 2025 r.

75. Kossila, Eino. 2025. *Mies pakotti alaikäisen tytön seksiin ja kaappasi kolme yhteistä lasta Irakiin – syyttäjä vaatii ehdotonta vankeutta*. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 22 lutego 2025 r.

76. Lapinkangas, Pasi. 2025. *Tällainen on "äärimmäisen julma" verkosto, joka etsii uhreikseen lapsia – poliisi: suomalaisuhreja voi olla useita*https://www.is.fi/kotimaa/art-2000011384331.html. Artykuł prasowy opublikowany w Ilta-Sanomat 25 lipca 2025 r.

77. Malinen, Johanna. 2021. *Hennaa ja Juhania rangaistiin esi aviollisesta seksistä – Suomalaisissa uskonyhteisöissä eläneet kertovat, kuinka heitä on painostettu avioitumaan*

*nuorina ja mitä siitä on seurannut*https://www.hs.fi/suomi/art-2000007997904.html. Artykuł prasowy opublikowany w Helsingin Sanomat 27 stycznia 2021 r.

78. MTV Uutiset. 2024. *Äidille tuomio omiin lapsiin kohdistuneesta ihmiskaupasta ja väkivallasta – 12-vuotias ei saanut syödä tai mennä kouluun, jos ei tehnyt kotitöitä*. Artykuł prasowy opublikowany w MTV 30 maja 2024 r.
79. Nuutinen-Kallio, Taina & Pöyhänen, Sari & Saukkonen, Emilia. 2025. *Teinityttö myi alaikäisiä kavereitaan aikuisille miehille – asiantuntija kertoo, miksi pitää tapausta poikkeuksellisena*. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 5 czerwca 2025 r.
80. Ruissalo, Pekka, Ekman, Mirva & Kasurinen, Riina. 2024. *Yritys toi Suomen lukioihin tuhat ulkomaalaista nuorta, nyt ensimmäiset valmistuvat – kysyimme, aikovatko he jäädä*. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 3 maja 2024 r.
81. Ministerstwo Sprawiedliwości. 2023. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittely nopeutuu. Komunikat prasowy z 2 lutego 2023 r.
82. Policja, 2023, *Poliisi on saanut valmiiksi epäillyn ihmiskaupparikoskokonaisuuden tutkinnan*. Dokument opublikowany 15 lutego 2023 r.
83. Policja, 2025a, *Poliisi tutkii tapausta, jossa alle 15-vuotias lapsi on joutunut groomauksen kohteeksi*. Dokument opublikowany 23 lipca 2025 r., dostęp: 5 września 2025 r.
84. Policja, 2025b, *Poliisi huolestunut kansainvälisestä, äärimmäisen väkivaltaisesta "The Com" -verkostosta – uhreina etenkin lapset ja nuoret*https://poliisi.fi/-/poliisi-huolestunut-kansainvalisesta-aarimmaisen-vakivaltaisesta-the-com-verkostosta-uhreina-etenkin-lapset-ja-nuoret. Dokument opublikowany 7 maja 2025 r., dostęp: 5 września 2025 r.
85. Ristola, Petra, 2025, *Irakilaismiehelle vuosien vankeusrangaistus muun muassa lapsiavioliitosta*https://yle.fi/a/74-20157780. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 9 maja 2025 r.
86. Salomaa, Marja, 2025, *Espoolainen nuori pakotti toiset myymään huumeita puolestaan*. Artykuł prasowy opublikowany w Helsingin Sanomat 19 maja 2025 r.
87. Saukkonen, Emilia, 2025, *Teinityttö pyöritti julmaa seksibisnestä Rovaniemellä: myi kahta alaikäistä kaveriaan aikuisille miehille*. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 4 czerwca 2025 r.
88. Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia, 2023, *Tutkimus: Moniammatillinen yhteistyö tehostaa lapsiin kohdistuvan väkivallan selvittämistä*. Komunikat prasowy z 6 listopada 2023 r.
89. Stolzmann, Jessica, 2025, *13-vuotias naitettiin sala*https://yle.fi/a/74-20157887*kuljettajalle*. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 11 maja 2025 r.
90. Surakka, Jani, 2025, *Miehen ihmiskauppasyytteet Turussa hylättiin – pakkotyötä ei voitu näyttää toteen*https://www.edilex.fi/uutiset/95162. Edilex. Dokument opublikowany 3 marca 2025 r.
91. Söderlund, Linda i Westergård, Anki, 2025, *Jere Valkonen kände sig fångad i äktenskapet – många kristna samfund tillåter inte skilsmässa*. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 5 maja 2025 r.
92. Toivonen, Pasi, 2025, *Pienten lukioiden pelastajat*https://yle.fi/a/74-20143747. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 17 lutego 2025 r., aktualizacja: 24 lutego 2025 r.

93. Yle. 2023. *Thaimaalaisnaisen syytteet ihmiskaupasta hylättiin – yli vuosi ehdollista muista rikoksista*. Artykuł prasowy opublikowany w Yle 30 maja 2023 r.

Grecja:

1. Raport krajowy SafeBorders – Grecja.

Ustawodawstwo krajowe (obowiązujące na dzień 5 lutego 2026 r.)

2. Kodeks karny.
3. Kodeks postępowania karnego.
4. Ustawa 4478/2017 o prawach ofiar przestępstw (dyrektywa 2012/29/UE).
5. Ustawa 4816/2021 o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy.
6. Ustawa 4267/2014 o zwalczaniu pornografii dziecięcej oraz wykorzystywania i niegodziwego traktowania dzieci.
7. Ustawa 4624/2019 o ochronie danych osobowych.
8. Ustawa 3811/2009 o kompensacie dla ofiar przestępstw.
9. Ustawa 4855/2021 zmieniająca Kodeks karny i Kodeks postępowania karnego.
10. Ustawa 4939/2022 o warunkach przyjmowania i ochronie międzynarodowej.
11. Ustawa 4960/2022 o Krajowym Systemie Opieki Instytucjonalnej oraz zakwaterowaniu dzieci pozostających bez opieki.
12. Dekret Prezydencki 233/2003 w sprawie praw ofiar handlu ludźmi.
13. Wspólna decyzja ministrów nr 30840/2016 w sprawie Krajowego Mechanizmu Referencyjnego.
14. Decyzja ministerialna 7320/2019 w sprawie centrów przesłuchań.

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

15. Strategia przeciwdziałania handlowi ludźmi Ministerstwa Ochrony Obywateli (2021–2025).
16. Krajowa strategia przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci i przestępczości nieletnich (2025–2030).
17. Krajowa strategia włączenia Romów (2021–2030).
18. Krajowa strategia zatrudnienia młodzieży na lata 2021–2027.
19. Krajowa strategia ochrony małoletnich pozostających bez opieki (2021).
20. Krajowa strategia włączenia społecznego i ograniczania ubóstwa.
21. Krajowy plan działania na 2025 r. (dostępny wyłącznie w formie infografik).
22. Krajowy plan działania na rzecz równości płci na lata 2021–2025.
23. Krajowy plan działania przeciwko handlowi ludźmi (2019–2023).

24. Okólnik nr 7/2022 zastępcy prokuratora Sądu Najwyższego.
25. Krajowy Mechanizm Referencyjny (NRM).
26. Krajowy Mechanizm Reagowania Kryzysowego (NERM).

Orzecznictwo

27. Europejski Trybunał Praw Człowieka (pierwsza sekcja), *Chowdury and Others v. Greece*https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172701, skarga nr 21884/15, wyrok z 30 marca 2017 r., prawomocny od 30 czerwca 2017 r.
28. Sąd Najwyższy Grecji, Izba Karna, wyrok nr 2/2019.

Raporty instytucjonalne i monitorujące

29. Komitet Stron Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi. 2023. *Recommendation CP/Rec(2023)02 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece, adopted at the 32nd meeting of the Committee of the Parties on 16 June 2023* [Zalecenie CP/Rec(2023)02 dotyczące wdrażania Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi przez Grecję, przyjęte na 32. posiedzeniu Komitetu Stron 16 czerwca 2023 r.]. Strasburg: Rada Europy.
30. GRETA 2023. *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece (Third Evaluation Round) (GRETA(2023)03)* [Sprawozdanie dotyczące wdrażania Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi przez Grecję (trzecia runda ewaluacji) (GRETA(2023)03)]. Rada Europy.
31. *2024 NRM Annual Report* [Sprawozdanie roczne NRM 2024].
32. *2023 NRM Annual Report* [Sprawozdanie roczne NRM 2023].
33. *2023 Report on Serious and Organized Crime by the Hellenic Police (ELAS)* [Sprawozdanie Policji Greckiej dotyczące poważnej i zorganizowanej przestępczości 2023].

Narzędzia praktyczne

34. *Handbook of the Greek National Referral Mechanism for the Protection of Victims of Human Trafficking* [Podręcznik greckiego krajowego mechanizmu referencyjnego dotyczący ochrony ofiar handlu ludźmi].
35. *Detection and Protection of Human Trafficking Victims. A Practical Guide for First Line Professionals (Athens, 2023)* [Wykrywanie i ochrona ofiar handlu ludźmi. Praktyczny przewodnik dla specjalistów pierwszego kontaktu (Ateny, 2023)]..

Literatura naukowa

36. Stylianidou, C. A. (2023). Η ακούσια νοσηλεία ανηλίκων: Στοιχεία από την Εισαγγελία Ανηλίκων Αθηνών [Przymusowa hospitalizacja małoletnich: dane z Prokuratury ds. Nieletnich w Atenach] (praca magisterska, Narodowy i Kapodistriański Uniwersytet Ateński).

Publikacje medialne

37. Policja Grecka. 2023. *Criminal organization dismantled for trafficking in human beings and illegal adoptions of infants* [Zlikwidowano organizację przestępczą zajmującą się handlem ludźmi i nielegalną adopcją niemowląt]. Komunikat prasowy, 9 sierpnia 2023 r.
38. Policja Grecka. 2022. *Two Greek nationals arrested for sexual acts against a minor and other offences* [Dwóch obywateli Grecji zatrzymanych za czyny o charakterze seksualnym wobec osoby małoletniej i inne przestępstwa]https://www.astynomia.gr/2022/10/08/08-10-2022-synelifthisan-dyo-imedapoi-katigoroumenoi-gia-genetisies-praxeis-se-varos-anilikis-kai-alla-adikimata/. Komunikat prasowy, 8 października 2022 r.

Włochy:

1. Raport krajowy SafeBorders – Włochy.

Ustawodawstwo krajowe (obowiązujące na dzień 5 lutego 2025 r.)

2. Dekret z mocą ustawy nr 145/2024 – pilne przepisy dotyczące wjazdu do Włoch pracowników zagranicznych, ochrony i wsparcia ofiar handlu ludźmi, zarządzania przepływami migracyjnymi i ochroną międzynarodową oraz związanych z tym postępowań sądowych.
3. Ustawa nr 47 z 7 kwietnia 2017 r. – przepisy dotyczące środków ochrony małoletnich cudzoziemców pozostawionych bez opieki, Dziennik Urzędowy Republiki Włoskiej nr 93.
4. Ustawa nr 228/2003 – środki przeciwdziałania handlowi ludźmi i niewolnictwu.
5. Dekret ustawodawczy nr 24/2014 – wdrożenie dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar.
6. Dekret ustawodawczy z 25 lipca 1998 r. nr 286 – tekst jednolity przepisów dotyczących imigracji, Dziennik Urzędowy Republiki Włoskiej, 18 sierpnia 1998 r.

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

7. *Krajowy plan działania przeciwko handlowi ludźmi i poważnemu wyzyskowi 2022–2025*. Prezydencja Rady Ministrów – Departament ds. Równych Szans, Rzym, 2022.
8. *Krajowy mechanizm referencyjny identyfikacji, pomocy i ochrony ofiar handlu ludźmi i/lub poważnego wyzysku*https://www.integrazionemigranti.gov.it/AnteprimaPDF.aspx?id=6044., Prezydencja Rady Ministrów – Departament ds. Równych Szans, Rzym, 2023.

Raporty instytucjonalne i monitorujące

9. Rada Europy. 2024. *Country Overview: Italy – Ending Child Sexual Abuse and Exploitation: State-of-play in light of the Lanzarote Convention* [Przegląd krajowy: Włochy – Zwalczanie wykorzystywania i przemocy seksualnej wobec dzieci w świetle Konwencji z Lanzarote]https://ecpat.org/story/country-overview-italy/, Rada Europy, Strasburg.
10. GRETA. 2024. *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Italy (Third Evaluation Round)* [Sprawozdanie dotyczące wdrażania Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi przez Włochy (trzecia runda ewaluacji)], Strasburg.

11. Rada Praw Człowieka ONZ. *Detailed findings of the Independent Fact-Finding Mission on Libya* [Ustalenia szczegółowe niezależnej misji ustalającej fakty w Libii], A/HRC/52/CRP.8.
12. Osservatorio Interventi Tratta. 2024. *Annual Report "Numero Verde 2024: National Anti-Trafficking Hotline"* [Raport roczny „Numero Verde 2024: krajowa infolinia ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi"]https://osservatoriointerventitratta.it/relazione-finale-numero-verde-2024/.
13. Departament Stanu USA. *Trafficking in Persons Report: Italy* [Raport o handlu ludźmi: Włochy], Waszyngton, 2024.

Badania i działania rzecznicze organizacji pozarządowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

14. Save the Children Italia. 2024. *La punta dell'iceberg – I minorenni accolti nel sistema di protezione antitratta*.
15. Save the Children. 2023. *Piccoli Schiavi Invisibili, Dentro lo sfruttamento: un'indagine sui fi gli dei braccianti a Latina e Ragusa*.

Polska

1. Raport krajowy SafeBorders – Polska.

Ustawodawstwo krajowe

2. Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r., Dz.U. z 2022 r., poz. 1600.
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jednolity).

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

4. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Krajowy plan działania przeciwko handlowi ludźmi na lata 2025–2027, Warszawa, kwiecień 2024 r.
5. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Krajowy Mechanizm Referencyjny.

Raporty instytucjonalne i monitorujące

6. Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych, *Poland: Together Against Trafficking in Human Beings* [Polska: wspólnie przeciwko handlowi ludźmi]https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/poland_en. 2023.
7. GRETA. 2023. *Evaluation Report on Poland: Third Evaluation Round – Access to Justice and Effective Remedies for Victims of Trafficking in Human Beings* [Raport ewaluacyjny dotyczący Polski: trzecia runda ewaluacji – dostęp do wymiaru sprawiedliwości i skutecznych środków prawnych dla ofiar handlu ludźmi]. Strasburg.

8. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM). 2023. *Human Trafficking in the Ukraine Crisis: A Rapid Assessment* [Handel ludźmi w kontekście kryzysu w Ukrainie – szybka analiza].
9. Departament Stanu USA. 2024 *Trafficking in Persons Report: Poland* [Raport o handlu ludźmi: Polska 2024]. Biuro ds. Monitorowania i Zwalczania Handlu Ludźmi.
10. Departament Stanu USA. 2023 *Trafficking in Persons Report* [Raport o handlu ludźmi], Waszyngton.

Narzędzia praktyczne

11. Platforma zgłaszania materiałów przedstawiających wykorzystywanie seksualne dzieci (CSAM) prowadzona przez Naukową i Akademicką Sieć Komputerową (NASK). Platforma wykorzystuje mechanizmy oparte na sztucznej inteligencji do obsługi zgłoszeń dotyczących nielegalnych treści w Internecie oraz zautomatyzowane narzędzia służące do wstępnej selekcji i kategoryzacji tysięcy zgłoszeń użytkowników dotyczących podejrzenia występowania materiałów CSAM i powiązanych zagrożeń.

Badania i działania rzecznicze organizacji pozarządowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

12. Europejskie Centrum Praw Romów (ERRC). *Roma in Poland* [Romowie w Polsce], 2022.

Portugalia

1. Raport krajowy SafeBorders – Portugalia.

Ustawodawstwo krajowe (obowiązujące na dzień 1 kwietnia 2025 r.)

2. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/39-2025-913223399Ustawa nr 39/2025 z dnia 1 kwietnia, Dziennik Republiki nr 64/2025, Seria I, 1 kwietnia 2025 r.
3. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/52-2023-220949539Ustawa nr 52/2023 z dnia 28 sierpnia, Dziennik Republiki nr 166/2023, Seria I, 28 sierpnia 2023 r.
4. https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/lei/2019-127728219Ustawa nr 68/2019 z dnia 27 sierpniahttps://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/lei/2019-127728219, Dziennik Republiki nr 163/2019, Seria I, 27 sierpnia 2019 r.
5. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/62-2013-499514Ustawa nr 62/2013 z dnia 26 sierpnia, Dziennik Republiki nr 163/2013, Seria I, 26 sierpnia 2013 r.
6. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/49-2008-453255Ustawa nr 49/2008 z dnia 27 sierpnia, Dziennik Republiki nr 165/2008, Seria I, 27 sierpnia 2008 r.
7. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/59-2007-640142.Ustawa nr 59/2007 z dnia 4 września, Dziennik Republiki nr 170/2007, Seria I, 4 września 2007 r.
8. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/147-1999-581619Ustawa nr 147/1999 z dnia 1 września, Dziennik Republiki nr 204/1999, Seria I-A, 1 września 1999 r.

9. Dekret z mocą ustawy nr 29/2018 z dnia 4 majahttps://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/29-2018-115221283, Dziennik Republiki nr 86/2018, Seria I, 4 maja 2018 r.
10. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/159-2015-69977689Dekret z mocą ustawy nr 159/2015 z dnia 10 sierpniahttps://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/159-2015-69977689, Dziennik Republiki nr 154/2015, Seria I, 10 sierpnia 2015 r.
11. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/34-2008-247448Dekret z mocą ustawy nr 34/2008 z dnia 26 lutegohttps://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/34-2008-247448, Dziennik Republiki nr 40/2008, Seria I, 26 lutego 2008 r.
12. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/11-2008-248483Dekret z mocą ustawy nr 11/2008 z dnia 17 stycznia, Dziennik Republiki nr 12/2008, Seria I, 17 stycznia 2008 r.
13. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/368-2007-629438Dekret z mocą ustawy nr 368/2007 z dnia 5 listopada, Dziennik Republiki nr 212/2007, Seria I, 5 listopada 2007 r.
14. Dekret regulacyjny nr 1/2012 z dnia 6 styczniahttps://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-regulamentar/1-2012-477078, Dziennik Republiki nr 5/2012, Seria I, 6 stycznia 2012 r.
15. Rezolucja Rady Ministrów nr 194/2024 z dnia 24 grudnia, Dziennik Republiki nr 249/2024, Seria I, 24 grudnia 2024 r.
16. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/resolucao-conselho-ministros/80-2018-115536003Rezolucja Rady Ministrów nr 80/2018 z dnia 19 czerwcahttps://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/resolucao-conselho-ministros/80-2018-115536003, Dziennik Republiki nr 116/2018, Seria I, 19 czerwca 2018 r., 15–19.
17. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/resolucao-conselho-ministros/101-2013-483889Rezolucja Rady Ministrów nr 101/2013 z dnia 31 grudniahttps://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/resolucao-conselho-ministros/101-2013-483889, Dziennik Republiki nr 253/2013, Seria I, 31 grudnia 2013 r., 7013–7015.
18. Rezolucja Rady Ministrów nr 94/2010 z dnia 29 listopada, Dziennik Republiki nr 231/2010, Seria I, 29 listopada 2010 r.
19. Rezolucja Rady Ministrów nr 81/2007 z dnia 22 czerwca, Dziennik Republiki nr 119/2007, Seria I, 22 czerwca 2007 r.
20. https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/portaria/1593-2007-627671Rozporządzenie nr 1593/2007 z dnia 17 grudniahttps://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/portaria/1593-2007-627671, Dziennik Republiki nr 242/2007, Seria I, 17 grudnia 2007 r.

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

21. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *National Referral System for Victims of Human Trafficking. Guidelines for Reporting Victims of Human Trafficking in Portugal* [Krajowy system referencyjny dla ofiar handlu ludźmi. Wytyczne dotyczące zgłaszania ofiar handlu ludźmi w Portugalii]https://www.cig.gov.pt/wp-content/uploads/2019/05/Sistema-de-referenciação-nacional-de-vítimas-de-tráfico-de-seres-humanos.pdf, 2014.

22. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Tráfico de Seres Humanos: Enquadramento* [Handel ludźmi: ramy systemowe], strona internetowa Komisji ds. Obywatelstwa i Równości Płci, b.d., dostęp: 7 lutego 2025 r.
23. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Protocolos* [Protokoły], strona internetowa Komisji ds. Obywatelstwa i Równości Płci, b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.
24. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *IV Plano de Ação para a Prevenção e o Combate ao Tráfico de Seres Humanos: Relatório* [IV plan działania na rzecz zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi: raport], 2022.
25. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Equipas Multidisciplinares de Apoio ao Tráfico de Seres Humanos* [Wielodyscyplinarne zespoły wsparcia ds. handlu ludźmi], strona internetowa Komisji ds. Obywatelstwa i Równości Płci, b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.
26. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Relatório de monitorização do IV Plano de Ação para a Prevenção e o Combate ao Tráfico de Seres Humanos* [Raport monitorujący IV plan działania na rzecz zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi], 2021.
27. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Relatório de monitorização do III Plano Nacional de Prevenção e Combate ao Tráfico de Seres Humanos* [Raport monitorujący III krajowy plan działania na rzecz zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi], 2018.
28. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Representação Nacional e Internacional*https://www.cig.gov.pt/area-trafico-de-seres-humanos/representacao-nacional-e-internacional/ [Reprezentacja krajowa i międzynarodowa], strona internetowa Komisji ds. Obywatelstwa i Równości Płci, b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.
29. Rząd Republiki Portugalskiej, *Protocolo de Compromisso da Rede de Apoio e Proteção às Vítimas de Tráfico (RAPVT)* [Protokół zobowiązań sieci wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi (RAPVT)], 2012.
30. Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi, *Sistema de Referenciação Nacional de Crianças (Presumíveis) Vítimas de Tráfico de Seres Humanos. Protocolo para a Definição de Procedimentos de Atuação Destinado à Prevenção, Deteção e Proteção* [Krajowy system referencyjny dla dzieci (domniemanych) ofiar handlu ludźmi. Protokół określający procedury działania w zakresie zapobiegania, wykrywania i ochrony], 2021.
31. Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi, *Protocolo para a Definição de Procedimentos de Atuação Destinado à Prevenção* [Protokół określający procedury działania w zakresie zapobiegania], 2021.
32. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Tráfico de Seres Humanos: Enquadramento* [Handel ludźmi: ramy systemowe], strona internetowa Komisji ds. Obywatelstwa i Równości Płci, b.d., dostęp: 7 lutego 2025 r.
33. Centralny Departament Dochodzeń i Postępowania Karnego, *Coordenação nacional*https://dciap.ministeriopublico.pt/pagina/coordenacao-nacional [Koordynacja krajowa], Prokuratura Generalna, dostęp: 7 maja 2025 r.
34. Rząd Republiki Portugalskiej, *Migrações e Asilo: Perguntas e Respostas* [Migracje i azyl: pytania i odpowiedzi], 2023.

Raporty instytucjonalne i monitorujące

35. AIDA/ECRE, *Country Report: Portugal – Asylum Information Database* [Raport krajowy AIDA: Portugalia – baza informacji o azylu], Europejska Rada ds. Uchodźców i Wygnańców, 2023.

36. Eurostat, *Population by educational attainment level, sex and age (%)* [Ludność według poziomu wykształcenia, płci i wieku (%)]https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfs_9903/default/table?lang=en, strona internetowa Eurostatu, dostęp: 4 stycznia 2025 r.

37. Komisja Europejska, *Immigrant integration indicators: Annual statistical report 2023* [Wskaźniki integracji imigrantów: roczny raport statystyczny 2023], Europejska Strona Internetowa ds. Integracji, 22 grudnia 2023 r.

38. Frontex, *Risk Analysis for 2021* [Analiza ryzyka 2021], Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej, 2021.

39. GRETA, 2023. *General Report (No. 13)* [Raport ogólny (nr 13)]. Rada Europy.

40. GRETA, 2022. *GRETA publishes its third report on Portugal* [GRETA publikuje trzeci raport dotyczący Portugalii]https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/news/-/asset_publisher/fX6ZWufj34JY/content/greta-publishes-its-third-report-on-portugal, strona internetowa Rady Europy, dostęp: 2 czerwca 2025 r.

41. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), *International Migration Outlook 2024* [Perspektywy międzynarodowej migracji 2024]https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2024_50b0353e-en/full-report/portugal_d44fe0e7.html, 48. wydanie, OECD Publishing, 2024.

42. Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, *Global Report on Trafficking in Persons: Western and Southern Europe Regional Report* [Światowy raport o handlu ludźmi: raport regionalny dla Europy Zachodniej i Południowej], 2024.

43. Departament Stanu USA, *Trafficking in Persons Report: Portugal* [Raport o handlu ludźmi: Portugalia], strona internetowa Departamentu Stanu USA, 2024, dostęp: 2 czerwca 2025 r.

44. System Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Relatório Anual de Segurança Interna (RASI 2024)* [Roczny raport o bezpieczeństwie wewnętrznym], 2025.

45. System Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Relatório Anual de Segurança Interna (RASI 2023)* [Roczny raport o bezpieczeństwie wewnętrznym], 2024.

46. System Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Relatório Anual de Segurança Interna (RASI 2022)* [Roczny raport o bezpieczeństwie wewnętrznym], 2023.

47. System Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Relatório Anual de Segurança Interna (RASI 2021)* [Roczny raport o bezpieczeństwie wewnętrznym], 2022.

48. System Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Relatório Anual de Segurança Interna (RASI 2020)* [Roczny raport o bezpieczeństwie wewnętrznym], 2021.

49. System Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Relatório Anual de Segurança Interna (RASI 2019)* [Roczny raport o bezpieczeństwie wewnętrznym], 2020.

50. System Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Relatório Anual de Segurança Interna (RASI 2018)*http://www.ansr.pt/InstrumentosDeGestao/Documents/14Relatório Anual de Segurança Interna (RASI)/RASI2019.pdf [Roczny raport o bezpieczeństwie wewnętrznym], 2019.

51. Służba ds. Cudzoziemców i Granic, *Relatório de Imigração, Fronteiras e Asilo 2020* [Raport o imigracji, granicach i azylu 2020], Służba ds. Cudzoziemców i Granic, 2020.

52. Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi, *Relatório tráfico de seres humanos 2020*https://www.otsh.mai.gov.pt/wp-content/uploads/Observatorio-Trafico-Seres-Humanos_Relatorio-Anual-Estatistico-Trafico-de-Seres-Humanos-2020.pdf [Raport o handlu ludźmi 2020], 2021, dostęp: 30 maja 2025 r.

53. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Organização do sistema judiciário*https://justica.gov.pt/Servicos/Organizacao-do-Sistema-Judiciario [Organizacja systemu sądownictwa], Justiça.gov.pt, 2021.

54. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, Enquadramentohttps://www.cig.gov.pt/area-a-cig/enquadramento/, strona internetowa Komisji ds. Obywatelstwa i Równości Płci, b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.

55. Krajowa Komisja ds. Promocji Praw i Ochrony Dzieci i Młodzieży, https://www.cnpdpcj.gov.pt/o-que-sao*CPCJ – O que são* [CPCJ – czym są], strona internetowa Komisji ds. Promocji Praw i Ochrony Dzieci i Młodzieży, b.d., dostęp: 17 maja 2025 r.

56. Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi, *Relatório tráfico de seres humanos 2021*https://www.otsh.mai.gov.pt/wp-content/uploads/OTSH_Trafico-de-Seres-Humanos_Relatorio-Anual-2021_FINAL.pdf [Raport o handlu ludźmi 2021], 2022.

57. Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi, *Relatório tráfico de seres humanos 2019*https://www.otsh.mai.gov.pt/wp-content/uploads/OTSH-Relatorio_Anual_TSH_2019-versao_final.pdf [Raport o handlu ludźmi 2019], 2020.

58. Obserwatorium ds. Handlu Ludźmi, *Relatório tráfico de seres humanos 2018*https://www.otsh.mai.gov.pt/wp-content/uploads/OTSH_Relatorio_Anual_TSH_2018_corrigido_03AGO19.pdf [Raport o handlu ludźmi 2018], 2019.

Narzędzia praktyczne

59. CATCH & SUSTAIN. Program interwencyjny na rzecz przeciwdziałania handlowi ludźmi, ukierunkowany na dzieci znajdujące się w sytuacji szczególnej podatności. CATCH & SUSTAIN, b.d.

60. Komisja ds. Obywatelstwa i Równości Płci, *Tráfico de seres humanos: Manual de formação módulo 6 – Acolhimento e protecção das vítimas*. [https://www.cig.gov.pt/wp-content/uploads/2021/05/TSH_Book_M06.pdfHandel ludźmi: podręcznik szkoleniowy moduł 6 – przyjmowanie i ochrona ofiar], 2. wydanie, 2021.

Badania i działania rzecznicze organizacji pozarządowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

61. Stowarzyszenie Planowania Rodziny, *Assistência a vítimas de tráfico de seres humanos*https://apf.pt/informacao-tematica/violencia-sexual-e-de-genero/trafico-de-seres-humanos/ [Wsparcie dla ofiar handlu ludźmi], strona internetowa Stowarzyszenia Planowania Rodziny, b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.

62. Wenke, D. and Costella, P., *IMPACT – Melhorar e Monitorizar os Sistemas de Proteção Contra o Tráfico e a Exploração de Crianças* [IMPACT – usprawnianie i monitorowanie systemów ochrony przed handlem i wykorzystywaniem dzieci], 2014.

63. Saúde em Português, *Webinar | Tráfico de Seres Humanos em Português*https://www.saudeportugues.org/en/webinar-trafico-de-seres-humanos-em-

portugues/ [Webinar | Handel ludźmi w języku portugalskim], strona internetowa Saúde em Português, b.d., 28 lipca 2022 r.

64. Portugalskie Stowarzyszenie Wsparcia Ofiar, '*Redes Especializadas*' [Sieci wyspecjalizowane], strona internetowa Portugalskiego Stowarzyszenia Wsparcia Ofiar, b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.
65. Portugalskie Stowarzyszenie Wsparcia Ofiar, '*Linha Internet Segura*' [Linia bezpiecznego Internetu], strona internetowa Portugalskiego Stowarzyszenia Wsparcia Ofiar, b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.
66. Portugalskie Stowarzyszenie Wsparcia Ofiar, 'Tráfico de Seres Humanos' [Handel ludźmi], strona internetowa Portugalskiego Stowarzyszenia Wsparcia Ofiar, b.d., 2022, dostęp: 27 maja 2025 r.
67. „Akto – Direitos Humanos e Democracia", *O Nosso Trabalho – Tráfico de Serem Humanos* https://www.akto.org/pt/o-nosso-trabalho/[Nasza działalność – handel ludźmi], strona internetowa organizacji „Akto – Direitos Humanos e Democracia", b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.
68. „Akto | Direitos Humanos e Democracia", Tráfico de mulheres e raparigas: contexto europeu e português [Handel kobietami i dziewczętami: kontekst europejski i portugalski], „Akto – Direitos Humanos e Democracia", 2018.
69. „Mercadoria Humana", *Sistema de Referenciação Nacional*https://mercadoriahumana.org/wp-content/uploads/2022/08/SS55PD_K.pdf [Krajowy system referencyjny], strona internetowa organizacji „Mercadoria Humana", b.d., dostęp: 27 maja 2025 r.
70. Stowarzyszenie Planowania Rodziny, *Assistência a vítimas de tráfico de seres humanos* [Wsparcie dla ofiar handlu ludźmi], strona internetowa Stowarzyszenia Planowania Rodziny, b.d., dostęp: 7 lutego 2025 r.

Literatura naukowa

71. Clemente, M., *Human trafficking in Portugal: An ethnography of research and data* [Handel ludźmi w Portugalii: etnografia badań i danych], Studi Emigrazione, t. 54, nr 208, 2017, s. 663–686.
72. Cunha, A., Gonçalves, M. i Matos, M., *Exploring Perceptions of Portuguese Police about Human Trafficking Victims and Perpetrators* [Postrzeganie przez portugalską policję ofiar i sprawców handlu ludźmi], Crime, Law and Social Change, t. 77, nr 3, 2022, s. 253–273.
73. Farrell, A., Pfeffer, R. i Bright, K., *Police perceptions of human trafficking* [Postrzeganie handlu ludźmi przez policję], Journal of Crime and Justice, t. 38, nr 3, 2015, s. 315–333.
74. Fernandes, Â., Gonçalves, M. i Matos, M., *Exploring Human Trafficking Victimization Experiences in Portugal* [Doświadczenia wiktymizacji w handlu ludźmi w Portugalii], Victims & Offenders, t. 16, nr 5, 2021, s. 746–769.
75. Martinho, G., Matos, M. i Gonçalves, M., *Professionals' Knowledge and Perceptions on Child Trafficking: Evidence from Portugal* [Wiedza na temat handlu dziećmi i jego postrzeganie wśród specjalistów: dane z Portugalii], European Journal on Criminal Policy and Research, t. 30, nr 1, 2022, s. 39–61.

76. Martinho, G., Gonçalves, M. i Matos, M., *"It takes a community to save a child": Child trafficking knowledge of the Portuguese community* [„Do uratowania dziecka potrzebna jest cała społeczność": wiedza społeczności portugalskiej na temat handlu dziećmi], Journal of Community Psychology, t. 50, nr 2, 2021, s. 1–20.

77. Martins, P. C., *Child Trafficking: The Construction of a Social Problem* [Handel dziećmi: konstruowanie problemu społecznego], [w:] Bracco, F. (red.), *Modern Slavery and Human Trafficking* [Współczesne niewolnictwo i handel ludźmi], IntechOpen, 2020.

78. Matos, M., Gonçalves, M. i Maia, Â., *Understanding the criminal justice process in human trafficking cases in Portugal: Factors associated with successful prosecutions* [Zrozumienie procesu wymiaru sprawiedliwości w sprawach handlu ludźmi w Portugalii: czynniki wpływające na skuteczne postępowania karne], Crime, Law and Social Change, t. 72, nr 5, 2019, s. 501–525.

79. Melo, M. F. da S., *Tráfico de seres humanos: Dificuldades e desafios da prevenção e repressão*, praca magisterska, Uniwersytet Minho, 2017.

80. Miranda, R. R., *O tráfico de seres humanos em Portugal e o princípio da não-punição das vítimas*, praca magisterska, Uniwersytet Nowy w Lizbonie, repozytorium RUN, 2017.

81. Neves, S., *"Tráfico de mulheres brasileiras para fins de exploração sexual em Portugal e interseccionalidade: Um estudo de caso"*https://revista.appsicologia.org/index.php/rpsicologia/article/view/312, PSICOLOGIA, t. 24, nr 2, 2010, art. 2.

82. Palmer, E., *Trafficked children and child protection systems in the European Union* [Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi i systemy ochrony dzieci w Unii Europejskiej]https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13691457.2018.1441134, European Journal of Social Work, t. 22, nr 4, 2019, s. 551–562.

Publikacje medialne

83. Eurojust, *Crackdown on criminal network that used minors and women for street begging in Portugal* [Rozbicie siatki przestępczej wykorzystującej nieletnich i kobiety do żebractwa ulicznego w Portugalii]https://www.eurojust.europa.eu/news/crackdown-criminal-network-used-minors-and-women-street-begging-portugal, strona internetowa Eurojust, 12 kwietnia 2024 r., dostęp: 30 maja 2025 r.

84. Interpol, *Global raids rescue 3,200 potential victims of trafficking and identify 17,800 irregular migrants* [Globalne naloty: uratowano 3 200 potencjalnych ofiar handlu ludźmi i zidentyfikowano 17 800 migrantów o nieuregulowanym statusie]https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2024/Global-raids-rescue-3-200-potential-victims-of-trafficking-and-identify-17-800-irregular-migrants, strona internetowa Interpolu, 6 listopada 2024 r., dostęp: 30 maja 2025 r.

85. Lusa (14 czerwca 2023 r.), *Operação El Dourado". SEF sinalizou 47 vítimas de tráfico de pessoas*https://www.rtp.pt/noticias/futebol-nacional/operacao-el-dourado-sef-sinalizou-47-vitimas-de-trafico-de-pessoas_d1493226, RTP Desporto. Dostęp: 13 października.

86. SIC Notícias (14 czerwca 2023 r.), *Operação ''El Dourado'': SEF sinaliza 47 vítimas de tráfico humano no desporto* , dostęp: 13 października.

87. RTP Notícias (14 czerwca 2023 r.), *Alegado tráfico humano no Bsports. Cúpula da Liga em reunião "de urgência''*, dostęp: 13 października.

88. Porto Canal (14 czerwca 2023 r.), *SEF identifica 47 vítimas de tráfico humano no Grande Porto*, dostęp: 29 października.

89. Sábado (10 maja 2023 r.), *Menor foi vendida duas vezes pela mãe e acabou em rede de tráfico humano em Portugal*https://www.sabado.pt/portugal/detalhe/menor-foi-vendida-duas-vezes-pela-mae-e-acabou-em-rede-de-trafico-humano-em-portugal. 13

90. Jornal de Notícias (10 maja 2023 r.), *Menina vendida duas vezes pela mãe forçada a roubar e mendigar*, dostęp: 13 października.

91. Correio da Manhã (10 maja 2023 r.), *Criança vendida duas vezes pela mãe obrigada a roubar e mendigar em Portugal*https://www.cmjornal.pt/portugal/detalhe/crianca-vendida-duas-vezes-pela-mae-obrigada-a-roubar-e-mendigar-em-portugal, dostęp: październik.

92. Correio da Manhã (15 marca 2019 r.), *Mulher condenada a seis anos por forçar adolescente a prostituir-se no Porto*https://www.cmjornal.pt/portugal/detalhe/mulher-condenada-a-seis-anos-por-forcar-adolescente-a-prostituir-se-no-porto, dostęp: 13 października.

93. Diário de Notícias (15 marca 2019 r.), *Tribunal condena mulher a seis anos de prisão efetiva por tráfico de pessoas*, dostęp: 13 października.

94. Alves, A. M., *Governo reforça apoios à integração de crianças vítimas de tráfico de seres humanos na escola*https://www.publico.pt/2025/02/07/sociedade/noticia/governo-reforca-apoios-integracao-criancas-vitimas-trafico-seres-humanos-escola-2121690, Público, 7 lutego 2025 r.

95. Henriques, J. G., *Imigrantes em Portugal já ultrapassam 1,5 milhões, segundo a AIMA*, Público, 8 kwietnia 2025 r.

96. RTP Notícias, *Conselho da Europa alerta para baixo número de condenações de traficantes de seres humanos*, Lusa, 13 czerwca 2023 r.

97. A Verdade, *APAV lança campanha de sensibilização sobre tráfico de seres humanos*, strona internetowa A Verdade, 18 października 2022 r., dostęp: 30 maja 2025 r.

Rumunia:

1. Raport krajowy SafeBorders – Rumunia.

Ustawodawstwo krajowe

2. Kodeks karny Rumunii (Codul penal), w obecnym brzmieniu obowiązującym od 1 lutego 2014 r.
3. Ustawa nr 211/2004 o niektórych środkach zapewniających ochronę ofiar przestępstw, uchwalona przez Parlament Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 505 z 4 czerwca 2004 r.
4. Ustawa nr 272 z 21 czerwca 2004 r. o ochronie i promowaniu praw dziecka, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 159 z 5 marca 2014 r.
5. Ustawa nr 39https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/119973 o zapobieganiu przestępczości zorganizowanej i zwalczaniu jej, uchwalona przez Parlament Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 50 z 29 stycznia 2003 r.

6. Ustawa nr 678/2001 o zapobieganiu handlowi ludźmi i zwalczaniu tego procederu, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 783 z 11 grudnia 2001 r.
7. Decyzja Rządu nr 88 z 31 stycznia 2023 r. w sprawie zatwierdzenia krajowego mechanizmu identyfikacji ofiar handlu ludźmi i kierowania ich do odpowiednich form wsparcia, wydana przez Rząd Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 95 z 3 lutego 2023 r.
8. Decyzja Rządu nr 49 z 19 stycznia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia metodologii ramowej dotyczącej działań prewencyjnych i interwencyjnych realizowanych przez multidyscyplinarne zespoły i sieci współpracy w sytuacjach przemocy wobec dzieci i przemocy domowej oraz metodologii interwencji multidyscyplinarnej i międzyinstytucjonalnej dotyczącej dzieci wykorzystywanych i zagrożonych wykorzystywaniem do pracy, dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, a także rumuńskich dzieci z doświadczeniem migracji będących ofiarami innych form przemocy na terytorium innych państw, wydana przez Rząd Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 117 z 16 lutego 2011 r.
9. Decyzja Rządu nr 867 z 29 lipca 2009 r. w sprawie zakazu wykonywania prac niebezpiecznych przez dzieci, wydana przez Rząd Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 568 z 14 sierpnia 2009 r.
10. Decyzja Rządu nr 1443 z 2 września 2004 r. w sprawie metodologii repatriacji małoletnich obywateli rumuńskich pozostających bez opieki oraz zapewnienia im szczególnych środków ochrony, wydana przez Rząd Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 873 z 24 września 2004 r.

Dokumenty programowe i wytyczne administracyjne

11. Decyzja Rządu nr 533 z 16 maja 2024 r. w sprawie zatwierdzenia Krajowej Strategii Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi na lata 2024–2028, wydana przez Rząd Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 467 z 21 maja 2024 r.
12. Krajowa Strategia z 12 października 2023 r. na rzecz ochrony i promowania praw dziecka „Chronione dzieci, bezpieczna Rumunia" na lata 2023–2027, wydana przez Rząd Rumunii, opublikowana w Dzienniku Urzędowym nr 942 bis z 18 października 2023 r., zgodnie z Ustawą nr 272 z 21 czerwca 2004 r. (tekst jednolity) o ochronie i promowaniu praw dziecka.

Raporty instytucjonalne i monitorujące

13. *2025 Trafficking in Persons Report: Romania* [Raport o handlu ludźmi 2025: Rumunia], stan na 30 września 2025 r., Biuro ds. Monitorowania i Zwalczania Handlu Ludźmi, Departament Stanu USA.
14. *FOURTH EVALUATION ROUND – "Measures to prevent and detect vulnerabilities to human trafficking", EVALUATION REPORT – ROMANIA* [Czwarta runda ewaluacji – „Środki zapobiegania i identyfikacji podatności na handel ludźmi", raport ewaluacyjny – Rumunia], GRETA – Grupa Ekspertów ds. Działań przeciwko Handlowi Ludźmi, 2025. Dokument opublikowany 12 listopada 2025 r.
15. *STATISTICAL SITUATION REGARDING VICTIMS IDENTIFIED IN THE FIRST HALF OF 2025* [Sytuacja statystyczna dotycząca ofiar zidentyfikowanych w pierwszej połowie 2025 roku], Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2025.

16. *Annual report on the evolution of human trafficking in Romania, 2024* [Raport roczny dotyczący rozwoju zjawiska handlu ludźmi w Rumunii (2024)], Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2024.
17. *Annual report on the evolution of human trafficking in Romania, 2023* [Raport roczny dotyczący rozwoju zjawiska handlu ludźmi w Rumunii (2023)]https://anitp.mai.gov.ro/ro/docs/studii/Raportul anual privind evolutia traficului de persoane în 2023.pdf, Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2023.
18. *Annual report on the evolution of human trafficking in Romania, 2022* [Raport roczny dotyczący rozwoju zjawiska handlu ludźmi w Rumunii (2022)], Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2022.
19. *Annual report on the evolution of human trafficking in Romania, 2021* [Raport roczny dotyczący rozwoju zjawiska handlu ludźmi w Rumunii (2021)], Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2021.
20. *Annual report on the evolution of human trafficking in Romania, 2020* [Raport roczny dotyczący rozwoju zjawiska handlu ludźmi w Rumunii (2020)]https://anitp.mai.gov.ro/ro/docs/studii/Raport anual 2020.pdf, Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2020.
21. *Annual report on the evolution of human trafficking in Romania, 2019* [Raport roczny dotyczący rozwoju zjawiska handlu ludźmi w Rumunii (2019)]https://anitp.mai.gov.ro/ro/docs/studii/Raport anual privind fenomenul traficului de persoane in 2019.pdf, Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2019.

Narzędzia praktyczne

22. *PRACTICAL GUIDE TO IDENTIFYING AND REPORTING CASES OF TRAFFICKING IN PERSONS FOR COMMUNITY ACTORS*https://anitp.mai.gov.ro/ro/docs/MNIR/Ghid MNIR 2023_nespecializati.pdf [Praktyczny przewodnik dla przedstawicieli społeczności lokalnych dotyczący identyfikowania i zgłaszania przypadków handlu ludźmi]. Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2025.
23. *PRACTICAL GUIDE TO IDENTIFYING AND REFERRING CASES OF TRAFFICKING IN PERSONS FOR PROFESSIONALS – Cases involving adult victims of Romanian citizenship* [Praktyczny przewodnik dla specjalistów dotyczący identyfikowania spraw związanych z handlem ludźmi i kierowania ich do właściwych służb – przypadki dorosłych ofiar posiadających obywatelstwo rumuńskie]. Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2025.
24. PRACTICAL GUIDE TO IDENTIFYING AND REFERRING CHILD TRAFFICKING CASES FOR SPECIALISTShttps://anitp.mai.gov.ro/ro/docs/MNIR/GHID PRACTIC DE IDENTIFICARE ŞI REFERIRE A CAZURILOR DE TRAFIC DE MINORI.pdf [Praktyczny przewodnik dla specjalistów dotyczący identyfikowania spraw związanych z handlem dziećmi i kierowania ich do właściwych służb]. Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2025.
25. PRACTICAL GUIDE TO IDENTIFYING AND REPORTING CASES OF TRAFFICKING IN PERSONS FOR MEDICAL STAFF [Praktyczny przewodnik dla personelu medycznego dotyczący identyfikowania i zgłaszania przypadków handlu ludźmi]. Krajowa Agencja Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (ANITP), 2025.

Badania i działania rzecznicze organizacji pozarządowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

26. *Hidden Chains and Missing Links – Child Trafficking in Romania: A Comprehensive Study* [Ukryte łańcuchy i brakujące ogniwa – handel dziećmi w Rumunii: kompleksowe badanie]. Dokument opublikowany w lutym 2025 r.

Publikacje medialne

27. PROTV, https://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/membrii-gruparii-de-camatari-din-dambovita-retinuti-de-diicot-se-laudau-cu-sume-mari-de-bani-pe-retelele-de-socializare.html*Membrii grupării de cămătari din Dâmbovița, reținuti de DIICOT, se lăudau cu sume mari de bani pe rețelele de socializare*, opublikowano 29 września 2023 r., dostęp: 10 października 2025 r.
28. ADEVARUL, https://adevarul.ro/stiri-locale/targoviste/proxeneti-si-camatari-care-au-ingrozit-doua-2304144.html*Proxeneți și cămătari care au îngrozit două județe, cu ramificații în Austria și Germania. Descinderi în forță*, opublikowano 29 września 2023 r., dostęp: 10 października 2025 r.
29. Spy News, https://spynews.ro/actualitate/stiri-interne/cine-este-patronul-fastfoodului-din-brasov-care-racola-copile-pe-internet-pentru-prostitutie-259891.html*Cine este patronul fast food-ului din Brașov care racola copii pe internet pentru prostituție*, opublikowano 20 sierpnia 2021 r., dostęp: 11 października 2025 r.
30. Ziaristii, https://ziaristii.com/seful-de-resurse-umane-de-la-mcdonalds-brasov-chema-fete-la-interviu-de-angajare-si-le-racola-sa-se-prostitueze-fost-arestat-30-de-zile-de-diicot/*Un mare șef de la McDonald's Brașov chema fete pentru angajare și le racola să se prostitueze*https://ziaristii.com/seful-de-resurse-umane-de-la-mcdonalds-brasov-chema-fete-la-interviu-de-angajare-si-le-racola-sa-se-prostitueze-fost-arestat-30-de-zile-de-diicot/, opublikowano 20 sierpnia 2021 r., dostęp: 11 października 2025 r.
31. Monitorul de Neamț, https://monitorulneamt.ro/copii-traficati-in-franta-la-furat/*Copii traficați în Franta, la furat*https://monitorulneamt.ro/copii-traficati-in-franta-la-furat/, opublikowano 22 stycznia 2018 r., dostęp: 12 października 2025 r.
32. DIGI 24, https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/justitie/zeci-de-minori-romani-obligati-sa-fure-in-franta-745935*Zeci de minori români obligați să fure în Franța*, opublikowano 20 czerwca 2017 r., dostęp: 12 października 2025 r.
33. Policja Rumuńska,https://dj.politiaromana.ro/ro/stiri/retinut-pentru-trafic-de-minori1712752062*REȚINUT PENTRU TRAFIC DE MINORI*, opublikowano 10 kwietnia 2024 r., dostęp: 13 października 2025 r.
34. Ziua de Constanța, https://www.ziuaconstanta.ro/stiri/actualitate/minora-de-16-ani-fortata-sa-se-prostitueze-in-germania-se-fac-cercetari-pentru-infractiunea-de-trafic-de-minori-852708.html*Minoră de 16 ani, forțată să se prostitueze în Germania. Se fac cercetări pentru infracțiunea de trafic de minori*https://www.ziuaconstanta.ro/stiri/actualitate/minora-de-16-ani-fortata-sa-se-prostitueze-in-germania-se-fac-cercetari-pentru-infractiunea-de-trafic-de-minori-852708.html, opublikowano 10 kwietnia 2024 r., dostęp: 13 października 2025 r.

SafeBorders

Contact Details

e. info@vela.ngo

t. +48 535 463 877

in. linkedin.com/company/vela-ngo

velapoland.ngo

facebook.com/vela.ngo

Osiedle Ogrodowe 10,
31-915 Krakow, Poland

Co-funded by
the European Union

Centre for European Constitutional Law

HEUNI
The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations

ADPARE

CSD
Center for the Study of Democracy

Missing Children Europe

vela

IPS
Innovative Prison Systems

Saúde em Português

Hellenic Republic
Ministry of Migration & Asylum

cesie